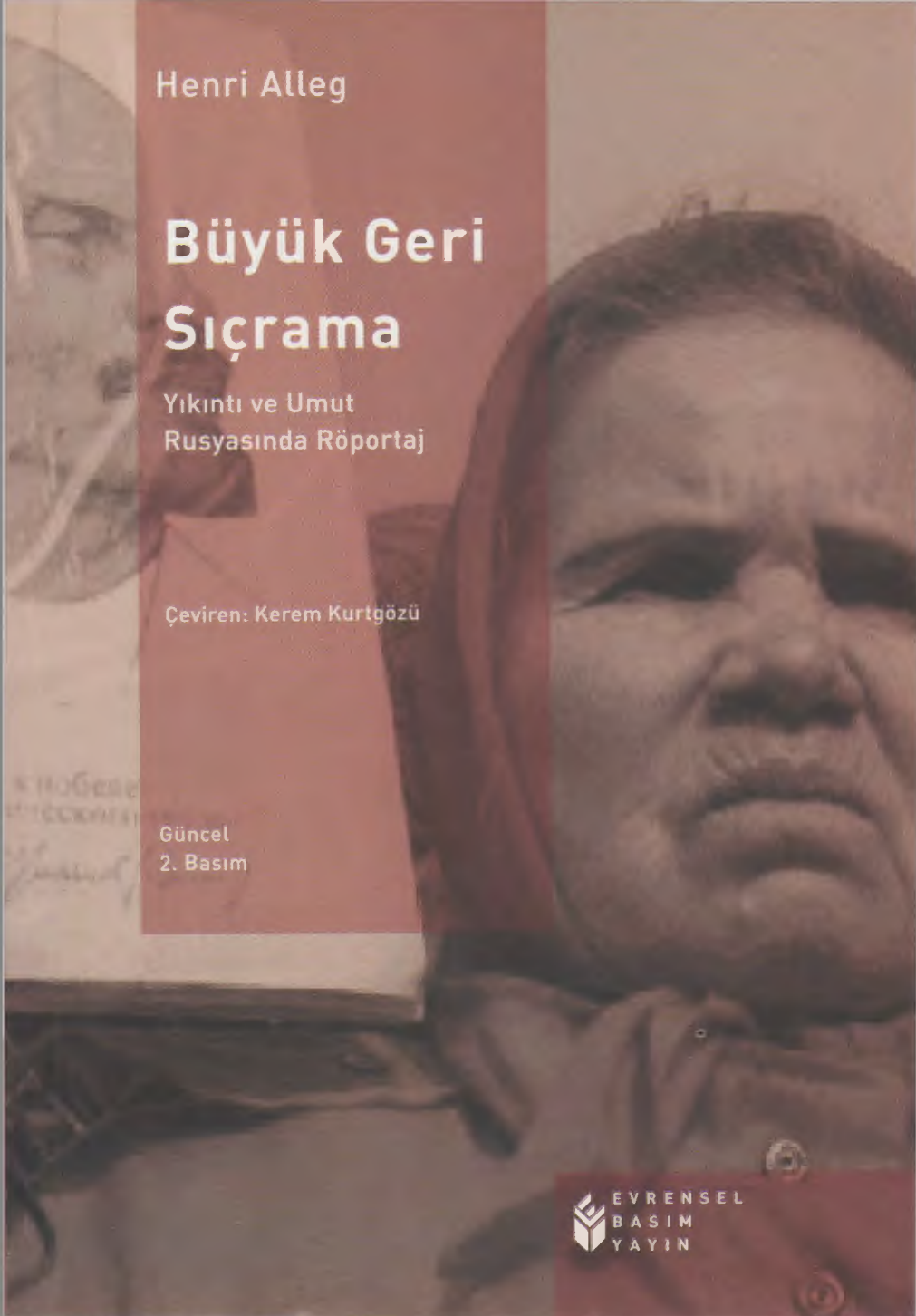

Henri Alleg

Büyük Geri Sıçrama

Yıkıntı ve Umut Rusyasında Röportaj

Çeviren: Kerem Kurtgözü

Güncel
2. Basım

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Büyük Geri Sıçrama

Yıkıntı ve Umut Rusyası'nda Ropörtaj

Henri Alleg

Çeviren: Kerem Kurtgözü

Doğa Basın Yayın Tic. Ltd. Şti.
Galipdede Caddesi
Şahkulu Sokak
Şahin İş Merkezi
No: 10 Kat: 2
Tünel / İstanbul
Tel: 0 212 293 63 45-47
Faks: 0 212 293 63 31

Evrensel Basım Yayın-57

Büyük Geri Sıçrama
Henri Alleg
Çeviren
Kerem Kurtgözü

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Birinci Basım
Kasım 1998

ISBN 975-7837-99-7

Baskı
Kayhan Matbaası

BÜYÜK GERİ SIÇRAMA

YIKINTI VE UMUT RUSYASI'NDA ROPÖRTAJ

İÇİNDEKİLER

MOSKOVA: NEW-LOOK 9
SON HABERLER... SON HABERLER... 28
BÜTÜN ZAMANLARIN EN BÜYÜK HOLD-UP'I 31
SON HABERLER... SON HABERLER... 53
NOSTALJİ Mİ? NOSTALJİ Mİ DEDİNİZ? 55
SON HABERLER... SON HABERLER... 72
KUMLARDA BOĞULAN BİR PERESTROYKA 74
SON HABERLER... SON HABERLER... 90
YOLDAN ÇIKAN BİR İKTİDARA GERÇEK
VE DÜZMECE KOMPLOLAR 93
SON HABERLER... SON HABERLER... 110
BİR ORMANIN KUYTUSUNDA ÜÇ ADAM 112
SON HABERLER... SON HABERLER... 124
KREMLİN'DEKİ ADAMIN DÜŞÜ 126
SON HABERLER... SON HABERLER... 141
PROLETERLERİN BÜYÜK SESSİZLİĞİ 143
SON HABERLER... SON HABERLER... 157
AÇILIŞTAN UÇURUMA 159
BUGÜN VE YARIN İÇİN SORULAR 174

MOSKOVA: NEW-LOOK*

Vaktiyle Moskova metrosunu gören yabancılar için o artık gerçekten, hem muzaffer devrimin, hem de bu devrimin yaydığı inançların simgesi olan eski metro değildir.

Temelde değişmemiş istasyon adlarının (Leninski Prospekt, Pervomayskaya,** Proletarskaya, Komsomolskaya, Ploşad Revoliyutsi...) hâlâ uyandırdıkları kahramanlık çağrışımlarına karşın; yine öyle baş döndürücü yürüyen merdivenlere, hollerini geniş müze salonlarına benzeten bronz heykellere, alçak-kabartmalara, koca mozayiklere karşın; bu yerlerin açığa vurdukları bilinmeyen bir dünyadır.

Çünkü dekor aynı kalmış olsa bile, sosyalist dünyada beliriveren ideolojik ve politik bölünmeleri defetmek için göğe doğru savrulan, "Lenin jil, Lenin jiv, Lenin budiet jit" ("Lenin yaşadı, Lenin yaşıyor, Lenin yaşayacak!") türünden büyü sözleri gibi, başkent caddelerine enlemesine asılmış bandrollerin meydandan meydana birbirlerine seslendikleri devirden şimdi çok uzaktayız. Bununla birlikte, sosyalist yapı; granit bir dağ kadar sağlam ve bütün depremlere, bütün aşınımlara direnmeye hazır görünüyordu. Ama bir kumul gibi yıkıldı gitti. Ve geçmişteki şanlı günlerin kalıntıları görkemli metro yapıları, yalnızca oynanmakta olan trajedinin acımasızlığını belirginleştiriyor.

Aktarma geçitleri boyunca binbir tablo bütün ülkenin içinde çırpındığı karışıklığı, sıkıntıyı, yoksulluğu ve sefaleti gösteriyor. Vaktiyle (o kadar da uzak olmayan bir 'vaktiyle'), Batıdan gelen kimi gazeteciler, Çarlığın devrilmesinden bunca yıl sonra, hâlâ dilenciliği ortadan kaldıramadığına göre, sosyalizmin çoktan iflas etmiş olduğunun –fotoğraflarla destek-

* Moskova: Yeni görünüm– Çev.

** 1 Mayıs İstasyonu.

li– çürütülmez kanıtlarını ülkelerine aktarabilmek amacıyla, ziyaretleri boyunca, Moskova sokaklarında, bir "gerçek dilenci" bulmak için didinip dururlardı. Görev, bu görüntü avcıları için o kadar kolay değildi; çünkü Sovyet kentlerinde dilenciler giderek seyrekleşiyordu. Oysa bugün dilenciden geçilmiyor. Bir "özgür toplum" kurmak için ülkenin yeni yöneticileri tarafından uygulamaya sokulan "şok tedavisi" ile gecikme hızla ve geniş ölçüde kapatıldı. Sadaka isteyen bir yoksulu fotoğraflamak artık gerçekten bir "scoof"* değildir. Bugün Moskova'da, herhangi bir "uygar"** kentteki kadar el uzatan insana rastlanır. Ve burada her kış soğuktan ölenler de çok fazladır. 1996 Şubatı'nda günlük gazeteler, yalnız Aralık 1995 ve Ocak 1996 ayları içinde başkentin çeşitli yörelerinde soğuktan donmuş yaklaşık 250 ceset toplandığını bildiriyorlardı.

Demek oluyor ki, Paris'te ve başka yerlerde olduğu gibi, metronun, evsiz-barksızlara açılınca, ayrıcalıklı bir konukevi haline gelmesinde şaşılacak hiçbir şey yoktur. Aktarma geçitleri boyunca, insan iki yoksul sırası arasında ilerliyor. Şurada, pis bir yastık üstüne yerleşmiş bir kötürüm; orada eski bir tekerlekli koltuk üstünde bir çolak, gelip geçenleri acındırmak üzere sakatlıklarını "pazara" çıkarıyorlar. Daha ötede duvar dibine çömelmiş, pis ve çelimsiz, dokuz on yaşlarında bir çocuk; ağzı açık ve başı geriye düşmüş, uyuyor. Dizlerinin üstünde, insanların geçerken duraklamadan göz attıkları bir yazılı karton: "Annem bizi terk etti. Babam hasta. Yalnızım. Ona ilaç almam için bana yardım edin!" Parasız tedaviye gelince, dündü o! Geçidin öbür yanında, başı ve omuzları delik deşik bir şalla sarmalanmış bir kadın, onun da bir pankartı var: "Kocam öldü! Onu defnedecek param yok! İsa aşkına

* Atlama haber. –Çev.

** Birçok "yeni stil" Rus aydını Batıya açılınca, sözcüğün kapsamı zenginleşti. "Gerilik", "az gelişme" ve "barbarlık" ise, tam tersine, kültürsüzlüğü çağrıştırdıklarına inandıkları "Rusya", "komünizm" "sosyalizm", "sovyet" ve öteki terimlerle yan yana bulunuyor.

yardım edin bana!" Önceleri cenaze töreni hizmetleri yok pahasına yapılırdı. Artık durum öyle değil. İnsanın ölen yakınlarından birini defnetmesi çok pahalı bir iş. İnsan bugün, yaşayanları besleyecek olanakları olmayınca, ölen akrabalarına karşı yükümlülüklerini nasıl yerine getirir?

İki mum arasında döşeme üstüne konulmuş bir Meryem Ana ikonası önünde dize gelmiş, paçavralar içinde bir başkası dualarını öyle derin secdelerle uyumlaştırıyor ki, her eğilişte alnını yere çarpıyor. Gelip geçenlerin yanı başındaki ayakkabı kutusuna attıkları kağıt paralara karşı ilgisiz görünüyor; kutudan 100 ve 200 Rublelik kupürler taşıyor. Tahsilat verimli gibi görünüyor; ama doğrusu 100 Rublelik on buruşuk kağıt oldukça büyük bir oylum tutarsa da, toplamı 1997 kurlarına göre, artık, 1 Frank bile etmiyor.

Ama bana öyle geliyor ki, dilenmelere karşılık veren insanların sayısı bizdekinden daha çok. SMİC, "yararlananlar"ın her gün (ve yalnızca) bir ekmek satın almalarına olanak veren bir tutar olarak, aylık 54.000 Ruble (yani aşağı yukarı 54 Frank) saptadığında, böylesi bir cömertlik yine de şaşırtıcı bir şey oldu. Bir kiklonun yıkıcı gücüyle ülkenin üstüne çullanan felaketler, insanları başkalarının mutsuzluklarına karşı başka yerlerde olduğundan daha dayanışmacı ve daha duyarlı kılma sonucunu mu doğurdu? Bana eşlik eden genç Moskovalı Oleg, arsız bir nükteyle, "sanmıyorum, sadece bu kadar dilenci görmek alışkanlığını henüz edinemediklerindendir" diyor. Bu kalabalığı betimleyen bir Moskova gazetesi, bir "Küçük-Kalküta" diye yazdı. Henüz değil, ama nerdeyse.

Hâlâ satacak bir şeyleri kaldığı için henüz dilenmeye karar vermemiş olanlar da var: Görece şık –uygun bir manto, koca bir kürk şapka, deri eldiven, cilalı potinler– altmış yaşlarında bir bayan, bir kelime söylemeksizin, elinin ucuyla bir deri ceket sunuyor. Görünüşe göre köyden gelen ve kat kat giydiği yün giysileriyle gri bir bez topuna benzeyen bir başkası kuru mantarlarına övgüler düzüyor. Son ürün garantisi: 5000 Rub-

le kordonu. Aydın tavırlı kuru bir ihtiyar iki eski matematik el kitabı öneriyor. Bir başkası Amerikan "Time" dergisinin üç soluk nüshasını. Blucin giymiş bir genç kadın tabaklarıyla birlikte yere koyduğu üç eski fincan ve davul çalan pelüş bir ayı sunuyor. Onun yanında duran adam, kara burnunu ceketinin aralığından çıkaran bir küçük köpeği –o da satılık– göğsünde sıkı sıkı tutuyor. On metre daha gidince, kemanından hüzünlü notalar döktüren çöp gibi bir delikanlıya rastlıyoruz. Tonozun altında eski bir Rus havası yankılanıyor ve sanki onu daha bir kederle dolduruyor.

Çıkışa varmadan önce yine geçitler boyunca ve merdivenlere kadar yer tutmuş bir dilekçi kalabalığının arasından geçiyoruz. Kimileri birkaç paket Amerikan sigarası, kimileri düzmece parfüm şişeleri, diş macunu tüpleri, sakız tabletleri, dinsel resimler öneriyorlar. Bu yoksulluk içinde, nerdeyse gerçek tüccar geçinen birileri, açılır kapanır masaların arkasına oturmuşlar; piyango biletleri, müşterinin seçtiği ve hemen oracıkta denediği gözlükler (Artık göz doktoru vizitesini kim ödeyebilir?), hepsi de korsanlık ürünü zanaatçı yapımı kasetler –Rock ve Batılı gözde şarkıcılar, yeni Rus grupları– satıyorlar. Metro, kırık bir aynanın parçaları gibi, batık ülkenin binbir sıkıntısını yansıtmayı bir türlü bitirmiyor. Çıkışa doğru yaklaşırken yeni arkadaşıma, "görüyorum", diyorum, "görüyorum ki, siz gerçekten serbest rekabet toplumuna geçmektesiniz." Ama o hazır olmadığı ve herhalde hoş kaçmayan bu ironiyi beğenmiş görünmüyor.

Oleg ile konuşmamız –bu konuşmaya onun üç arkadaşı; bir çocuk yuvasında ritmik jimnastik öğretmeni Evgenya, işsiz sibernetikçi Tanya, bir ortaokulda kütüphaneci ve kültürel animatör Ruslan katılmıştı– Frunzeskaya istasyonu yakınlarında, bodrum katında bir lokalde devam etmişti. Burası, Semt Binaları Kiracıları Komitesi'nin merkezi ve toplantı salonuydu.

Konuştuğum dört kişiden –otuz yaşından küçük kızlar ve

erkekler– biri olan, izotoplar konusunda uzman, ama halen işsiz olan fizik mühendisi Oleg, kuşkusuz, bu Sovyetler sonrası dönemde gençlerin bunalımını en ateşli ve coşkulu anlatan kişiydi. Öğrenimi sırasında, okul bitince, bir gün işsiz kalabileceğini bir an bile aklına getirmemişti. O zamanki tasası yapacağı işin olabildiğince en ilginç, yaşamının ise, kendisi ve tüm ülke için en varsıl, dopdolu, en yararlı olmasıydı. Kör değildi ve birçok şeyin iyi gitmediğini pekâlâ görüyordu. Üyesi bulunduğu komsomolda olsun, Partide ve Devlette olsun, uzun zamandan beri giderek artan bir bozulma içinde ve SSCB'nin yaşamının son yıllarında utanmadan serpilmişti. Bitmez tükenmez kıtlıklar karşısında insanların hoşnutsuzluğunu ve yorgunluğunu; Gorbaçov'un verdiği sözlerden sonra da, durumlarının daha da kötüleştiğini; mağazaların vitrinlerinin ve raflarının hiçbir zaman olmadığı kadar boşaldığını saptadıklarında ise öfkelerini görmüştü.

Üniversite sıralarında yanyana oturduğu dostlarından çoğu artık, ülkenin yazgısı ve sosyalizmin geleceğinden çok kendilerini düşünüyorlardı. "Bencillik gösterileri, entrikacılık, açgözlülük, Sovyet toplumunda kötü karşılanırdı", diyordu Oleg, oysa bugün, tam tersine, dün hor görülen duyguları, bir tür kışkırtıcı arsızlıkla sergilemek nerdeyse bir moda haline gelmişti. Ana babaları ve ata-anaları gibi, "aptal olmadıklarını" ve "artık palavraya inanmadıklarını" öne sürmek okulda öğretilen ortak ahlak. Başka bir deyişle, insanın artık, "yeni düşünürler"in "ikiyüzlü komünist tıraş" adını verdikleri şeyi benimsemesine izin verilmiyordu.

Kimilerine bakılacak olursa, olayları ciddi ve gerçekçi olarak görmek için, artık, her ideolojiye güvenmemek, başkaları hakkında hemen hiç kaygılanmamak ve yalnız bir kurt gibi, her sürüye karşı durmak gerekiyordu. Yaşam denilen bu kavgada, ancak böylelikle iyi bir pay elde edilebilirdi. Başta Amerika olmak üzere, kapitalist dünyanın öğrettiği bu değil miydi? Ruslar 1917'den beri, ütopyayı pragmatizme, toplumun iyiliğini birey-

sel başarıya yeğledikleri için her şey iflasla sonuçlanmış değil miydi? "İşte bugün kimi insanların, daha çok da gençlerin ağzından duyulan şey bu", diyordu yine Oleg. "Bense, bana dünyanın bütün dolarlarını sunsalar bile, düşünü kurdukları bu ruhsuz ve umutsuz gelecekten hiçbir şey kabul etmezdim!"

Dostları onaylıyorlardı. Oleg'in dedikleri, ister henüz öğrenci olsunlar, ister üniversiteyi çoktan bitirmiş olsunlar, tanıdıkları gençlerin büyük bir bölümü için ne yazık ki gerçekti. Zengin olmak, yeni toplumsal merdivenin tepesine olabildiğince çabuk ulaşmak, işte onları güdüleyen buydu. Sosyalist toplumun istediği moral ölçütlerle işe başlamak için bütün bellilik noktalarını yitirmişlerdi. Ama yine de tüm gençlik, aynı değerlendirme içine sokulamıyordu.

Öte yandan, şu son yılların korkunç deneyimlerinden sonra, böyle bir anlayışın gelişmesine nasıl şaşılır? Eğer gençler kuşkucu ve güvensiz iseler, politik ve ideolojik ana sorunlarla ilgilenmeye pek de eğilimli değilseler, bu konuda birtakım mazeretleri vardır. Onlar yeni yetmeliklerini SSCB tarihinin en karışık, Ekim Devrimi'nden ve ülkeyi sanayileştirmek için cebri yürüyüşten, Nazi saldırganını altetmek için katlanılan büyük özverilere ve. XX. Kongre'nin müthiş açınlamalarına kadar, önceki kuşaklarca geçilen yine öylesine korkunç yıllardan bir bakıma daha dehşet verici bir dönemde yaşamışlardır.

Deneyimleri ana-babalarının yaşadıklarından daha az dramatik olmakla birlikte, daha az sarsıcı olmamıştır. Bu, resmi söylevlerle gündelik gerçekler arasındaki karşıtlığın apaçık göründüğü, en temel ekonomik ve politik soruların cevapsız kaldığı, bütün kariyerleri boyunca, o güne dek Sovyetler Birliği'ni ve onun gerçekleştirdiklerini yüceltmekten hiçbir zaman geri durmamış en yüksek yöneticilerden kimilerinin sosyalist devrimin yalnızca mutsuzluklara, cinayetler ve felaketlere yol açtığını birdenbire fark ettikleri bir dönemdi.

Kime ve neye inanmalı? SSCB'nin akıl almaz yıkılışından sonra, "perestroyka"nın açılışı, resmen uzun zamandır bekle-

nen yenilenme gibi sunulmuş, o da başarısız olunca, ansızın kendilerini hazır olmadıkları bilinmeyen bir dünyaya itilmiş bulmuşlardı. Bu dünyada yok olmamak için pençe ve tırnak çıkarıp dövüşmek gerekiyordu. Öte yandan, en şanslılar sadece geçinmek için, bundan böyle iki-üç değişik "küçük iş" yapmak zorunda kalınca, hayatta kalmak için gündelik savaştan ("struggle for life") başka şeyi düşünecek zamanı istemiş olsalar bile, nasıl bulacaklardı?

Bu bakımdan, gençler için ayrı bir durum yoktu. Bütün toplum –genel yıkımdan zenginleşen kimseler dışında– aynı çözülmez sorunlarla karşılaşmıştı. Bu durum, geçmiş ile bugünün büyük toplumsal ve politik sorunları üstünde düşünmek için herkese pek az zaman bırakıyordu.

Sonuç olarak, metronun manzarası, artık hemen hemen tek kaygıları asgariyi sağlamak olan, dünkü Sovyetler Birliği'nin yurttaşları, onmilyonlarca erkek ve kadının yıkımını acıklı bir biçimde göz önüne seriyordu. Moskova Radyosu'nun dış politika bölümünde çalışan bir gazeteci dostun bu konuda bana söylediklerini anımsıyorum. Ona ve iş arkadaşlarına göre "yeni durum" eskisinden iki üç kat fazla çalışmaları demek olmuştu. Ekibinde çalışanların sayısı büyük ölçüde azalmıştı. Başka işten çıkarma listeleri hazırlanıyordu; ücretlere gelince, enflasyon göz önüne alındığında, günden güne daha düşük oldukları görülüyordu. Yine eklemek gerekiyordu ki, onmilyonlarca emekçi gibi, –maden işçileri, öğretmenler ya da büro çalışanları– radyo ve televizyon teknisyenleri ile gazetecileri de ("yıldızlar" bir yana) ücretlerini aylarca geç alıyorlardı. Onun hiç değilse işinde kalma şansı vardı, ama ancak çeviri yaparak ve özel bir okulda Fransızca dersleri vererek geçinebiliyordu. Birkaç saatlik bu "ek" çalışma ona radyodaki gazeteci aylığından daha fazlasını getiriyordu. Ama Fransızca öğrenmeye istekli –ve ders ücretlerini ödemek için yeterince zengin– olanların giderek seyrekleştiğini görüyordu.

Başka yerlerde olduğu gibi, Rusya'da da, insanların öncelikle öğrenmek istedikleri dil, "iş dünyası"nın dili olan İngilizceydi.

İnsan genç ve ailesi parasız olunca öğrenime başlamadan önce iyice düşünmesi doğru olurdu. Bugün en yetenekli gençler bile özel derslerin yardımı olmaksızın bir Devlet Üniversitesinden diploma almakta çok güçlük çekiyorlardı. Konuştuklarımdan biri, "öğretim öylesine bozuk ki, diye belirtiyordu, "kimileyin sınavlarda sorulan sorular ders yılı içinde işlenmemiştir bile."

Daha alaycı bir başkası düzeltiyordu onu: Tam tersine, öğretim; "yoksul öğrencilerin cesaretini kırmak için... gitgide düzelerek düzenlenmiş"ti. Öğrenimi ve sınavlarda başarıyı gittikçe güç kılarak çok büyük sayıda adayı üniversiteli unvanından elemeyi başarıyorlardı. Buna karşılık, eğer insanın özel bir okul ya da enstitüye yazılma olanağı varsa (Yıllık kayıt harcı 1500 - 3000 Dolar, yani 1996'da, Moskova'da "doğru" aylık ücret değerinin 15 - 30 katı), Devlet Üniversitelerince verilen diplomayla aynı değerde bir diploma koparmak hemen hemen kesindi. Öte yandan, –parası ödenmek koşuluyla– gerekliyse sınıfta kalmak için hiçbir engel yoktu, oysa resmi öğretimde öğrencilere bu olanak tanınmıyordu. Önceki dönemin tersine, diplomanın artık bir iş güvencesi değil, yalnızca daha iyi bir iş bulma şansı sunduğu anlaşılıyordu.

Açık ya da gizli, acımasız bir salgın hastalık gibi yayılan genel yoksulluktan*, en başta ve en ciddi biçimde etkilenenler, yaşamak için emekli aylıklarından başka bir şeyleri olmayan emeklilerdi. Mihmandarım Lena'nın evinde bunlardan biriyle tanıştım. Moskovalı çok eski dostum Lena'ya, şimdi ölmüş kocasıyla birlikte, ilk kez Cezayir'in bağımsızlığı ertesinde rastlamıştım. Kocası o vakit Cezayir'de Moskova Radyosu muhabiriydi.

* "1992'den itibaren," diye yazıyor Rus gazeteci Aleksandr Sabov, "liberal reformlarla birlikte ülkemize, Batıda çok iyi bilinen bir kavramı, 'yaşam düzeyi' kavramını soktular. Ölçek 1'den başlayıp, dört kademeden geçerek, O'na kadar

Lena'nın bana tanıttığı kişi eski bir diplomattı. Kariyerini SSCB Radyo ve Televizyonlarından Sorumlu Bakan Yardımcısı olarak tamamlamadan önce uzun yıllar Washington'da kalmıştı. Emekli aylığı 300.000 Ruble, demek ki 60 Dolardan daha azdı (ya da yaklaşık 300 Frank). Dönemin özelliği, hele büyük rakamlar sözkonusuysa herkes Dolar olarak hesap yapıyor; çünkü enflasyon –1995'ten bu yana artış hızı yavaşlamış olsa bile Ruble olarak açıklanınca işin içyüzünü anlamayı engelliyor. Gerçekten, modayı izleyenler Amerikan argosunu kullanıyor ve sanki Bronx ya da Manhattan'da oturuyorlarmış gibi, "bucks" diyorlar. Rusçalaştırılmış sözcük, çoğul ad olarak "bucksov" haline geliyor.

1996'da, 1 Dolara karşılık size yaklaşık 4500 Ruble veriliyordu ve bu yeni Rublelerden 12.000'i 1991'in bir eski Rublesine denkti. Bu sonuncu tarihte, ortalama ücret, aylık 297 Rubleydi. Beş yıl sonra, bir işçinin bunun dengini kazanması için 3 milyon yeni Ruble alması gerekirdi. Oysa bundan çok uzaktılar. Yine de öyle : 1996 sonu-1997 başında, bütün Rusya'da ortalama aylık ücret 75.000 Ruble* –yaklaşık 75 Frank– dolayında dolaşıyordu.

Ama çok "iyi" kabul edilen 300.000 Rublelik bir emekli

gider 1 ile 0,75 arası yüksek bir yaşam düzeyidir; 0,74 ile 0,5 arası rahat; 0,49'dan 0,25'e yoksulluk; 0,24'ün altı ise sefalettir. '95 yazı sonunda, bu değerlendirmelere uygun istatistikler şöyleydi: Nüfusun % 3,2 si ('yeni zenginler') en yüksek 1 sayısına ulaşan bir yaşam düzeyine sahiptirler; insanların % 12'sinin (yüksek Devlet memurları) yaşam düzeyi 0,81'liktir; meslekten askerler, özel muhafızlar, yarı-askerler vb. oluşan Rusların % 2'si, 0,51 sayısına ulaşırlar; % 58'i (sanayi işçileri, köylüler, hekimler, öğretmen ve profesörler, bilimadamları, çoğu serbest meslek sahipleri, küçük Devlet memurları, vb.) 0,31'i aşmazlar, yani "yoksul bölüğü"ndedirler; ensonu 37 milyon kişi (özellikle emekliler) ortalama 0,21 sayısı ile sefalet içindedirler. Rusların % 80 ile 85'i arası yoksuldurlar ve gittikçe sefalete gömülmektedirler..." (Takımadalar - Cumhuriyetler Gazetesi - Avrupa Yurttaş Forumu, Kasım 1995). Rusya Federasyonu'nun nüfusunun 148 milyon olduğunu hatırlatalım.

* Verilen rakamlar Profesör Aleksandr Orlev'den (İstatistik Kurumu Başkan Yardımcısı) alınmıştır. "Pravda", 13 Mart 1996, aktaran: "People's Weekly Werld" muhabiri Mike Davidow, New York, 20 Nisan 1996.

aylığı ne demektir? Çok bir şey değildir gerçekte. Oturulacak bir konut için zaten 100.000 ya da daha çoğu gerekir. Bir "şölen sepeti" –bir ekmek, bir parça salam, dondurulmuş birkaç tavuk budu, çok daha seyrek olarak biraz taze et (kemikli ve yağlı kilosu 30-40.000 Rubleye satılıyor), yarım düzine yumurta, patates ya da bir lahana– 60.000 Rubleden aşağıya dolmuyor. Bu koşullarda gıda maddeleri tüketiminin 1991'e göre, beş kat azalmış olmasına* nasıl şaşılır? Perestroyka'dan önce bir normal ekmeğe –ekmeğin birçok çeşidi vardır– 20 Kopek ödeniyordu. Bugün ise 1500 Rubledir. Tam 7500 katı. Oysa bu ekmek, patatesle birlikte, bugün Rusların temel gıda maddesini oluşturmaktadır.

Bir metro yolculuğu 5 Kopekti. Yani bedava. Daha 1995 sonu 1000 Ruble, 1996 başında ise 1500 Ruble olmuş; yani 1989'a göre 30.000 kat artmıştı. Sovyetler dönemine göre gerçek fiyatı azalmış tek madde votkadır. Şişe 1991'de 8-9 Ruble, 1995'te 10.000-12.000 Ruble olarak etiketlenmişti. Başka bir deyişle, 1991'de bir şişe votka satın almak için 22 somun ekmeğin Ruble olarak eşdeğeri ödeniyordu; oysa Yeltsin döneminde ancak 7 somun ekmek bedeli gerekiyor.

Karşımdaki, acı bir ironi ile "ama ne ilerleme! İşte yeni düzenin üstünlüğü!", diye yorumluyordu. "Ekonomik mekanizmaların meyvesinin yalnız burada olduğunu sanmayın. Hiç de değil. Ucuz votka politikası hükümetimizin programına bağlı. Alkolden olabildiğince az vergi almak, hatta hiç almamak! İçin, için! Sarhoş olun ve sesinizi kesin! Daha çok ve daha çabuk öleceksiniz. Ama hiç olmazsa, bugünlerin kederini bir an unutabileceksiniz."**

* aynı yerde.

** 1996 istatistiklerine göre, Rusya'da, bir erkeğin ortalama ömrü 58,2 idi: 1989'dakinden altı yaş daha az (Ortalama, kadınlar için 71,4'tür). Yoksulluk, toplumsal hizmetlerin gerilemesi ya da büsbütün yok edilmesi kuşkusuz bunun birinci nedenidir; ama alkolizmin başdöndürücü hızla artışının çöküntülerini de buna eklemek gerekir. Rusya Federasyonu'nun nüfusu 1991'e kadar, yılda iki milyon dolayında artıyordu. O tarihten bu yana, yani beş yıldan beri, her yıl bir milyon azalmaktadır. Bu, gerçek demografik açığın yılda üç milyon olduğu anlamına geliyor.

Eski bakan yardımcısı –ve benzer, hatta genellikle çok daha kötü bir durumda bulunan onmilyonlarca emekli– bu kadar az bir gelirle nasıl geçinebiliyorlar? "Benimki kadar değil ama, karım da bir emekli aylığı alıyor. Biraz çocuklarımız yardım ediyor. Çok şükür, işleri var. 'Sovyet günleri'nin bize bıraktıkları şeylerle, yani satmak için hâlâ elimizde kalanlarla iki ucunu bir araya getiriyoruz. Moskova'dan 100 km. uzaktaki bahçemizden de geçiniyoruz. Patates ve sebze. Yirmi beş yıl önce, bu 'daça'yı yaptırdığımız sırada, bir gün onu çevreleyen toprağın geçinmemize yardım edeceği kimin aklına gelirdi?"

Beni konuk eden Lena'nın da aynı sorunları var. Radyodaki işi ile gazete ve dergilere yazdığı yazılardan başka, uzun süre Fransızca'dan roman çevirileriyle uğraşmış; ama bugün iyi yazın ürünleri pek satılmıyor. Yeni yayıncılar okurun özellikle "thrillers" istediğini söylüyorlar. Kan ve şiddet konuları ve bu alanda en iyileri olan Amerikan romanları, Fransız yazarlardan ya da Fransız dilinden (Lena da Cezayir ve Fas edebiyatında uzmanlaşmıştır) yayınlar bu durumda geniş ölçüde kısıtlanmış ve bu işte çevirmenlerin buldukları gelir kaynakları da o kadar azalmış. Demek ki, Lena'nın nerdeyse, dostlarınınkinden de düşük bir emekli aylığı ile yetinmesi gerekiyor: 55 Dolar, yani 275.000 Ruble (ayda yaklaşık 275 Frank)*

Lena, ilkbahardan sonbahar başlangıcına kadar, kocasının ve kendisinin "iyi dönem"de yaptıkları daça'da yaşamaya gidiyor ve hemen, hasat zamanı gelinceye dek, kazmalamaya, ekmeye, bellemeye ve çapalamaya koyuluyor. Sonra konserve kavanozlarını hazırlıyor. Moskova'daki dairesinde istif edilecek bunlar ve kışı geçirmesine yardım edecekler. Böylece, başkentli yüzbinlerce kişi kendi ürünlerini tüketen ve bundan kendileri kadar yoksul yakınlarını da yararlandıran "ister is-

* 1996 başında uygulanan kurlara göre.

temez köylüler"e dönüşmüş. Artık çok ciddi olarak meteoroloji tahminlerini, gelecek kar ya da yağmuru ve sürmek, dikmek, budamak için en uygun zamanları merak ediyorlar.

Moskova eski Belediye Başkanı Gavril Popov'un bir kararından sonra, vaktiyle kente ait olan konutların (büyük çoğunluğu kente çok uzak) kiracıları, bir tescil harcı ödeyerek resmen konutların sahipleri olmuşlar. Görünüşe göre şahane olan bu armağanın (bir tür cülus sevinci armağanı) yurttaşın gözünü kamaştırması ve sonuçta onu, "ekonomik reformlar"ın (yani cebri yürüyüşle kapitalizme dönüş), özel çıkarlara bu kadar cömertçe hizmet ettiklerine göre, daha şimdiden sözlerini tuttuklarına inandırması gerekirdi. Ama gerçekte bu karar, ailelerin ve özellikle en yoksulların genel durumunu ağırlaştırmaktan başka işe yaramadı.

Eskiden Sovyet yurttaşlarının kiraları, aile ücretinin ancak görece düşük bir oranı kadardı: %5 ila 15 arası. Kira, su, ısıtma, elektrik, gaz harcamalarını ve bütün öteki yükümlülükleri içine alıyordu. Telefon kullanımı için, sayıları ve süreleri ne kadar olursa olsun, kent içi konuşmalara ayrı bir fatura çıkarılmaksızın, pek küçük bir para (ayda iki-üç Ruble) ödeniyordu.

Belediye kararnamesinden yararlanan her kiracı; konutunun sahibi olduğu için, kira biçimsel olarak kaldırılmakla birlikte, yine de gerçekten yok olmadı. Aylık "yükümlülükler" biçiminde yeniden ortaya çıktı. Bu yükümlülüklerin tutarı, konutta oturanların sadece kiracı oldukları zaman ödemek zorunda oldukları paradan şimdi bile çok yüksektir (ortalama ücretin üçte birinden fazla). Bu harcamalar öyle ağır bir yük oluşturuyorlar ki, artık Moskovalıların büyük bir bölümü (Moskova'da yayımlanan Amerikan gazetesi "Moscow Tribune"e göre % 60'ı) bunu karşılayamıyorlar.

Sosyalist düzen zamanında hekim ve diş hekimi bakımları, cerrahi ameliyatlar, ilaçlar, göz doktoru muayeneleri, gözlük

ve çeşitli protezlerin sağlanması, tıpkı –kreşten üniversiteye kadar– milli eğitimde (bu, ayrıca bütün üniversite öğrencilerinin yararlandıkları genel bir burs sistemiyle destekliydi) olduğu gibi, gerçekten parasızdı. Dinlenme evleri ile tatil yurtlarında kalışlar da bedava ya da bedava gibiydi.

Ukrayna sınırlarından Pasifik'e, Kutuba yakın bölgelerden Orta Asya'nın güney sınırlarına kadar 280 milyon Sovyet yurttaşı (kadınlar için 55, erkekler için 60 yaşından başlayarak) bir emekli aylığı alırdı. Emekli aylıkları –tıpkı ücretler gibi– görece düşük kalmış olsalar bile, aylık alanların, fiyat artışı ve enflasyondan zarar görmemeleri sağlanmıştı. Bu kolaylıklardan –ve emekliler için kent içi ulaşım hizmetlerinin parasız olması gibi daha başkalarından– yararlananlar buna o kadar alışmışlardı ki, artık bunların kendiliklerinden işlediklerini, dikkat edilmeye bile değmeyecek kadar doğal bir şey olduklarını düşünmüşlerdi. Biraz, solunan ve var olduğu, size de gerekli olduğu, ancak mahrum kaldığınızda fark edilen havaya benziyordu.

Bunlar yine de eleştiriyi engellemiyordu. Bu eleştiriler umursamazlık, bürokrasi ve üst düzey kadrolar ile yakınlarının yararlandıkları ayrıcalıklı davranışların (özel kliniklere, dinlenme evlerine ve özel mağazalara giriş gibi), halkın çoğunluğu için toplumsal hizmetlerin kalitesinin düşmesi ile atbaşı gittiği rejimin son yıllarında daha canlanmıştı. Ama en sonunda, kusurlarıyla birlikte, bu sistem bütün nüfusa gezegenin başka ülkelerinin çoğunda bilinmeyen bir yaşam güvencesi sağlıyordu. Bu sistem onlara sonsuz gibi görünüyordu ama, işte tek bir darbeyle yıkılmıştı.

Ama yeni durum herkesi mutsuz etmedi. Belediye kreşleri, işletmek için gerekli para yokluğundan, kaybolma yolunda olsalar da Rus olsun, yabancı olsun, dadılı yeni-zengin çocukları için bahçeler Moskova, Saint-Petersburg ve öteki kentlerde eksik değil. Devlet, sendika ya da başka halk örgütlerinin malı olan dinlenme evleri özel kişilere satıldıklarından otel ve pansi-

yomara dönüştürülmüş. Paraları olup da sık sık bu otel ve pansiyonlara gidenler, kalmak için "elbette" bedelinin ödenmesi gerektiğini, ama artık daha geniş yer alındığını ve servisin de, işletmesinin verdiği bir karneyle buralara gelen emekçiler için konaklamanın parasız ya da hemen hemen parasız olduğu o eski döneme göre daha iyi olduğunu anlatıyorlar.

Bakım görmenin giderek daha güçleştiği zayıf düşmüş poliklinik ve dispanserlerin "yerini doldurmak" üzere özel servis ve kuruluşlar doğmuş. Gereken parasal kaynakları bulabilen hekimler ve dişçiler bedelini ödeyebilen bir hasta azınlığı için kabin ve klinikler kurmak üzere kamu hizmetlerinden kaçmışlar. Bir klinikte bir gün kalmak için, cerrahların ücretleri dışında, 500.000 Ruble ve hatta daha fazlasını ödemek gerekiyor.

Ötekiler ellerinden geldiğince başlarının çaresine bakıyorlar. Çoğu, eczanelerde ve büfelerde serbestçe satılan ilaçları reçetesiz satın alarak, kendi kendilerini tedavi etmeye çalışıyorlar. Eğer kendilerini gerçekten kötü hissederlerse, belki de, hemen hemen parasız olduklarından, müşterilerini metro kalabalığı içinde aramak zorunda kalan tıp profesörleri ya da emekli uzmanlardan oluşan şu yoksul hekimlerinden birisine başvuracaklar. Gerçekten, bir yürüyen merdivenin başında, el ilanları dağıtan, buruşuk ve bozarmış yüzlü, gözlüklü yaşlı bir bayla karşılaşabiliyoruz. Öğrendiğimize göre, perestroykadan önce, bir polikliniğin yöneticisiymiş. Zaman kötü. Reklamını da kendisinin yapması gerekiyor. Yolculara uzattığı el ilanının üstünde unvanlar, nitelikleri ve hastaları kabul ettiği saatler gösterilmiş.

Konutların özelleştirilmesi kararıyla birlikte, taşınmaz pazarı birdenbire kuruluvermiş. Açıkgözler gülünç paralar karşılığında ya da bir Ruble bile ödemeden edindikleri bina, ev, lokal ve daireleri alarak, satarak ya da değişerek bu işten rekor bir hızla zenginleşme yolunu bulmuşlar.

Kaçakçı ve gangsterler için yaşlı kişiler en kolay avlar. On-

lar, bu yeni "iş" dünyasında, tüm yollara tuzaklar kurulmuş olacağını ve kendilerini her dönemeçte alçakların bekleyeceklerini hemen anlamak ve sakınganlığı öğrenmek için hırsızlık, saldırı, cinayet ve dolandırıcılığın görece seyrekleştiği bir toplumda çok uzun süre yaşamışlardır.

Kapı vuruluyor. Güleç ziyaretçiler görünüyor. Taşınmaz mal "businessman"leri. Yüzlerinden adeta namus, anlayış ve cömertlik okunuyor: "Sevgili dostlar, sıkıntılarınızı biliyoruz. Eskilerin, ana-babalarımızın sıkıntıları bunlar. Neden onlar gibi yapmıyor, köye gidip yaşamınızı düzeltmiyorsunuz? Biz size bu olanağı sunuyoruz: Gelin, Moskova'ya birkaç kilometre uzaklıkta güzel bir daça'ya karşılık, dairenizi bize verin. Orada daha rahat edersiniz; konforunuz, sebze yetiştirmek için bir bahçeniz olacak..."

Randevu alınıyor. Önerilen ev görülüyor ve beğeniliyor. Hem sağlam, hem rahat, bütünüyle bağımsız ve can sıkıcı komşu yok. Üstelik, cömert "satıcı" mobilyalarından büyük bir bölümünü evde bırakacak. Kaçırılmaması gereken harika bir fırsat. Pazarlık biter bitmez, taşınma, neredeyse artık dostlar haline gelen "emlak memurları"nın karşılıksız yardımlarıyla yapılıyor.

Bir erkek ve karısının, kaba kaba daça'nın kapısını vurdukları güne kadar her şey iyi gidiyor. Gelenler kızgın ve öfkeli; onların evlerine ne hakla yerleştiklerini soruyorlar. Zoraki göçmenlere evi hemen boşaltmaları, yoksa buna zorlanacakları ihtar ediliyor. Bütün açıklamalarına karşın onların yapacakları şey de bu. Çoktan "satılan" ve şimdi içinde yeni "sahipler"in oturdukları Moskova'daki eski dairelerine dönmelerinin de olanaksız olduğu hemen anlaşılıyor. Sevimli "emlak memurları"na gelince, onlar toz olmuşlardır. Yüz kez tekrarlanan bir senaryo.

Başka dolandırıcılıkların sonu daha acıklı. Kimi dolandırıcılar Rusya'da henüz bilinmeyen ya da yasal olarak gerektiği gibi düzenlenmemiş ölüm-miras hükümlerinin kendilerine sunduğu

olanaklar nedeniyle emeklilere konutlarını kaydıhayat şartıyla bırakmalarını da öneriyorlar: "Bir sözleşme imzalıyoruz. Ben, ömrünüzün sonuna kadar, her ay size emekli aylığınızı üçe (ya da dörde) katlayacak bir ödeme yapıyorum. Bu sizi kesin olarak sıkıntılarınızdan kurtarır. Siz öldüğünüzde –ama elbette Allah gecinden versin!– ben dairenizin mirasçısı oluyorum".

Öneri yoksul ve kimsesiz ihtiyarlara çekici görünebiliyor. Eğer gelecekteki "sözleşmeli mirasçı" sabırsız ve hayasız biri ise, bir süre sonra, gerçekten fazla bekletildiği ve doğanın işini kolaylaştırmak gerektiği kararına varabilir. Ömürlerinin sonuna kadar kendilerine biraz gelir sağlayacak sözleşmeleri imzalayan birçok emekli, işte böylece bilmeden ölüme mahkumiyetlerini imzalamışlar. Beklenmedik bir uğursuzluk yaşamlarına son verecektir. Katil bir şoför bozuntusu, merdivenlerde ya da dar karanlık bir sokakta düşmek, kötü bir darbe indiren, sonra tüyen bilinmedik bir sarhoş. İnsan bu yaşta ancak bu kadar yaralanabilir.

Kimileyin alçakça cinayetlerle damgalanan bu tür zorla mülk edinmeler, daha iri köpekbalıklarınca "yasal" bir örtü altında yapılan haydutlukların yanında hiç kalır.

Kurumlar ve çeşitli kuruluşlarca işletilen onbinlerce apartman dairesi, villa, dinlenme evi ve tatil merkezi gerçek değerleriyle ilgisiz paralar karşılığında –hatta kimileyin bedava–, özel sahiplerin ellerine geçmiştir. İş, kamu idarelerine ait binaların tamamen ya da kısmen satılmasına ya da kiralanmasına kadar vardırılıyor. Moskova belediyesi –Ukrayna Oteli'nin karşısında ve Moskova'nın hemen kenarında bulunan görkemli bina– eskiden COMECON (eski Sosyalist Ülkeler Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) bürolarını barındırırdı; şimdi ise yalnız kent servislerini değil, "cılız" kiralar karşılığında çeşitli işler çeviren özel şirketleri de konuk ediyor. Grigori Yavlinski'nin "liberal" partisi "Yabloko" genel merkezini burada açmıştı ve 1996 Aralık ayındaki milletvekili seçim kampanyası boyunca da hep burada bulunuyordu.

Moskova'daki "Cosmos" gibi, uluslararası ölçekteki oteller, bakanların ve yüksek memurların parayla sağlanan gerçek suç ortaklığı ile mali grupların mülkü haline gelmişler. O zamana kadar sıradan ücretli durumunda olan eski yöneticiler bu gruplardan büyük paylar alıyorlar. Kuşkusuz, dünyanın en büyük otellerinden biri olan, Kızıl Meydan'ın birkaç adım ötesindeki ve Moskova'ya egemen devasa "Rossia" oteli de parça parça satılacak. Yeltsin'in çok yakını olan ve kendi kendisini "Başkanlığa yakışır" diye takdim eden Moskova Belediye Başkanı Yuri Lejkov bunu böyle kararlaştırmış. "Tercihen", diyor, "Payların %50'sine kadar alabilecek uluslararası otel zincirleriyle görüşülecek, geri kalanı Rus yarışmacılara ayrılıyor." Büyük otel kompleksinin her bölümünün bedelinin yaklaşık 50-60 milyon Dolar olacağı sanılıyor.

İnceleme ve araştırmaya alınan binalar, bakanlara, yüksek memurlara ve hatta Başkan'a sözü geçen önemli kişilerce korunan ve yüreklendirilen spekülatör, gangster ve mafyacıların aç gözlerinden kaçmıyor. Bu önemli kişiler de, genellikle "işi" en ucuza kapatmakta yardımcı olarak, onların suç ortağı oluyorlar. Rusya Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsü (birçok araştırmacısıyla uluslararası ün kazanan bir kurum) profesörlerinden biri, Enstitü binalarından bir bölümünün bir bankaya kiralanmış; bitişik sokaktaki lokallerin ise, orada bir büyük restoran açmak niyetinde olan bir Japon işadamının eline geçmiş olduğunu iç çekerek anlatıyordu bana:

"Eğitim ve araştırma için Devletin artık parası yok. Bu ilgisizliğe karşı sesimizi yükselttiğimiz zaman, Bakanlık, 'bugün yapılacak daha önemli işler var', diye karşılık veriyor. Bütün ülkede, yüzbinlerce işçi, memur ve askerin aldıklarından daha fazla ücret almayan profesör ve araştırmacılar, bir de aylarca ücretlerinin ödenmesi için bekliyorlar. Üniversite yöneticileri dersleri ve araştırma çalışmalarını sürdürmek için kendilerine hiç değilse bir şeyler ödenmesini istedikleri zaman onlara şöyle karşılık veriliyor: 'Başınızın çaresine bakın!' Baş-

ka bir deyişle, artık, yükseköğretim, bilimsel eğitim ve araştırmanın geleceği gündemde değil. Gündemde olan business ve Dolar. Gerisi bizi ilgilendirmez! Bu durumda, üniversite ve enstitülerin yönetiminden doğrudan doğruya sorumlu olanlar, 'başlarının çaresine bakıyorlar.' Bundan dolayı da kimse kınayamaz onları. Böylece, iyi kötü, günü gününe çalışmaları sürdürüyoruz. Ne kadar sürer? Size bunu kimse söyleyemez!"

Moskova Üniversitesi'nde, bir Arap dili ve edebiyatı uzmanını ziyaret ettiğimde, ondan, bulunduğumuz bina bölümünün Arapça dışında, Farsça, Japonca, Korece ve Çince öğreten özel bir enstitüye kiralanmış olduğunu öğrendim. Bu dallara yalnız varlıklı öğrenciler yazılabiliyorlarmış. Gerçekten, yıllık kayıt harcının tutarı, ödeme seçeneğine göre, 1500'den 3000 Dolara kadar kademeleniyordu: Bir işçinin ortalama aylık ücretinin 25-50 katı.

Daha önce kamu öğretim kurumlarında çalışan profesörler çıkarlarını bu kuruluşlarda buluyorlardı. Beni kabul eden kişi, "bir kez", diyor, "Devlet üniversitelerindeki meslektaşlarımın alışık olmadıkları biçimde düzenli ücret alıyorum. Ücretim de onlarınkinden altı-yedi kat yüksek." Onun bürosundan çıkarken, bana eşlik eden dost düzeltiyor: "Ne altı-yedi katı, en az on-on iki kat yüksek. Herhalde, Devlet üniversitelerinde kalan profesörlerden bu kadar fazla kazandığını söylemekten biraz utanıyor."

"Utanç" mı? Daha çok, o kadar şanslı ya da o kadar becerikli olmayanlara karşı sıkılma gibi bir şey ve kültürlerinin ışıldamasıyla övünen bütün bu insanlar yanında, kültürü vuran yıkım karşısında bir alçalma duygusu.

Parlak bir tarih ve uygarlık geçmişinin mirasçısı olan büyük bir halk, filanca üniversite binasını ya da falanca "tehlike altındaki başyapıt"ı ivedi olarak onartmak için, ancak dış yardım ve bağışlara bel bağlayacak hale gelmişse bu nasıl anlaşılmaz?

Az önce ziyaret ettiğim Büyük Petro'nun kurduğu Saint-

Petersburg Üniversitesi'ni düşünüyordum. Yıkık dökük birkaç binaya, Amerikan Kimya Konsorsiyomu "Proctor and Gamble"ın "sponsorluğu" sayesinde "çekidüzen" verilebilmiştir; konsorsiyom, ürünlerini Rus pazarında satarak bunun yüz katını geri alıyordu. Hermitaj Müzesi'ni ve eski Kışlık Saray çevresine (tam, 1917 Ekim ayaklanmacılarının hücuma geçtikleri yer) muzafferane dikilen yüzlerce Coca-Cola flamasını da anımsıyordum; Amerika'nın simgesi bu köpüren içecek, Rus ve dünya kültürünün bu yüce yerinin sıvasını yaptırmış olduğu için kitleleri minnettarlığa davet eder gibiydi.

"Spassiba, Coca-Cola!"*

* "Sağol, Coca-Cola!"

*SON HABERLER... SON HABERLER...**

♦ *Yangınla mücadele merkezinin bildirdiğine göre, 1996 yılının ilk altı ayı içinde, Moskova'da, 250 kişi yangınlarda ölmüştür. Geçen yıla göre bir iyileşme görülüyor: Geçen yıl kurban sayısı iki yüz altmışa ulaşmıştı. (Ağustos 1996)*

♦ *Urallar'daki küçük Berezniki kenti polisleri, dana eti diye insan eti satan dört kişiyi tutukladılar. Bu "satıcılar"ın "mallar"ını nasıl temin ettikleri bilinmiyor. Soruşturma devam ediyor. (Temmuz 1996)*

♦ *Sibirya'daki Barnaul kibrit fabrikası, kutu yapmak için karton olmadığından, üretimini on beş gün durdurmak zorunda kaldı. Personelin ücretini ödeyemeyen fabrika yönetimi her ücretliye 500.000 Ruble (500 Frank) değerini, yani bir aylık ücreti karşılığını kibrit kutusu biçiminde verdi. Aldığı malı paraya çevirmek için herkes başının çaresine bakacak. (Şubat 1996)*

♦ *Terk edilen köpekler (ne beslemek ne de aşılatmak için para olmadığından) kamusal bir tehlike haline geldiler. Ocak-Temmuz 1996 arası, Saint-Petersburg'da (eski Leningrad) 1000'den fazla insan, köpeklerin saldırısına uğradı ve ısırıldı. 200 kişi hastaneye kaldırıldı. Aynı dönemde, Kiev'de, 3600 kentli, köpek ısırmalarından tedavi gördü ve 7000 başıboş köpek yakalandı. (Ağustos 1996)*

♦ *"Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Kullanımına Karşı Uluslararası Mücadele Derneği" yöneticilerinden biri olan Vadim*

* Bölümler arasındaki *"Son Haberler"* başlıklı metinler, çoğu Moskova'da İngilizce olarak çıkan günlük "Moscow Tribune"den olmak üzere çeşitli Rus gazetelerinden ("Moskovskii Komsomoletz", "Izvestia", "Obchtchata Gazeta", "Nezavisimaya Gazeta" vb.) alınmıştır.

Nijsky'ye göre, 1986'da Sovyet hastanelerinde 46.000 kişi uyuşturucuya karşı tedavi görüyordu. 1992'de ise 1.500.000 sayılıyordu. Bugün, Moskova'da 500.000, Saint-Petersburg'da 250.000 uyuşturucu tutkunu hesap edilmektedir. Eski başkent, uyuşturucu kaçakçılığının Avrupa'daki büyük merkezlerinden biri haline gelmiştir. Asya ve öteki bölgelerden getirilen uyuşturucu, İskandinavya ve Baltık ülkelerine dağıtılmaktadır. (Haziran 1996)

♦ *Belediye müfettişleri Moskovalıları, Moskova'nın kuzey ve güney mahallelerindeki kimi mağazalarda satılan, karışık ve tehlikeli şarapları satın almamaları için uyardı. Bu şarapların içinde uçucu asitler ve hatta bazen cam parçacıkları bulunuyor. Etiketlere bakılırsa, çekici "marka" adları da sergiliyorlar: "Tchornye glaza" (Siyah gözler), "Krasnya Grozd" (Siyah salkım) ve "Solntsev bokalo" (Şişedeki güneş). (Mayıs 1996)*

♦ *Elektrik şirketi "Chitaénergo"nun, demiryolu kumpanyasının elektriğini kesme kararından sonra, 25 Temmuz perşembe günü Sibirya demiryolu seferleri durduruldu. Kumpanyaya 50 milyar Ruble (50 milyon Frank) tutarındaki elektrik faturasının ödenmediği hatırlatılıyor. Seferler, borcun ödenmesinden sonra, saat iki buçukta yeniden başladı. (Temmuz 1996)*

♦ *Mir Uzay İstasyonu'nda bulunan kozmonotları, öngörülen tarihte Baykonur'a getirmek için Rus Uzay Ajansı'nın ödeneği yok. Yetkililer kozmonotların uzayda kalışlarının en az 40 gün daha süreceğini bildirdiler. Önceki Mir mürettebatının dünyaya dönüşü 52 gün gecikmişti. (Temmuz 1996)*

Bu ve bundan sonraki desenler –biri dışında– Rus basınında yayınlanmıştır. Okurun doğrudan anlayabilmesi için altyazıları ve "baloncuklar"ı Türkçe'ye çevirdik.

"BÜTÜN ZAMANLARIN EN BÜYÜK HOLD-UP'I"*

Hileyle el konulan ve dev bir kapkaç pazarında yok pahasına elden çıkarılan, yalnız kamuya ait evler ve yapılar, eğlence ve tatil merkezleri, enstitü ve üniversiteler değil, bir halkın bütün varlığı, onyıllar süren çabaları ve özverileriyle biriktirdiği kazancı, petrol, gaz, az bulunur metaller, altın, elmas, her türlü madenler gibi, büyük doğal zenginlikleri ve de laboratuvarları, araştırma merkezleri, fabrikaları, uçak kumpanyalarıdır...

Öncülerine göre, Rusya'yı "70 yıllık komünizm kalıtı tüm eksiklik ve geriliklerinden" kurtaracak olan özelleştirme girişiminin, Amerikalı bir işadamının demesine göre, "bütün zamanların en büyük hold-up'ı" olduğu böylece ortaya çıktı.

"Hold-up", ülkenin çıkarlarını savunmak ve gözetmekle görevli olduklarını öne süren aynı kişilerce programlandı ve örgütlendi. Bunlar biraz, korumakla görevli oldukları bir bankayı yağmalayan polislere benziyorlardı. Doğrusu, günümüzde, böyle senaryolar her zaman kurgusal olmuyor; ama dolandırıcılığın genişliği, onu kuşatan önemli suç ortakları, uygulayan kişilerin arsızlığı (bunlar kendilerini özgürlük ve insan hakları savunucuları olarak tanıtmıyorlar mıydı?) bakımından "Rusya operasyonu" –böyle adlandırılabilir bu iş– hiç tartışmasız, tarihin en büyük ve en utanç verici kapkaççılıklarının başında yer alıyor.

Dalavere geniş ölçüde ve rezilce çevrildikçe soylu açıklamalar ve onu "yasallaştırmak" için ısmarlama düzenlemelerle üstünü örtme gerekliliği de güçlenir. SSCB'nin masalımsı kalıtının bir sağmal inek gibi kullanımını tamamlamak için ne biri ne de öteki eksik kaldı.

* Soygun- Çev.

Madem ki bütün kötülüğün, temelde, sosyalizmin kendisinden kaynaklandığı söyleniyordu; madem ki "uygar", "demokratik" ve "modernlik" ölçütlerine uygun olan yaşanabilir tek sistem kapitalizmdi; öyleyse onun önündeki engelleri kaldırmak, yani hem Sovyet Devletini, hem de sosyalist mülkiyeti yıkmak gerekiyordu. Bu iş, Devlete ve kamu yönetimlerine ait bütün malları, en geniş ölçüde ve olabildiğince çabuk özelleştirmeye girişerek yapılacaktı. Bu görev bir kez yerine getirilince, ülke oldubitti karşısında kalacak ve yol, "komünist ütopya"ya olası dönüş girişimlerine kesin olarak kapatılacaktı.

Yeni yöneticiler "özgür dünya"nın alkışları altında ve onun, herhalde yardım görenlerin "iyi davranışı"na bağlı, etkin yardımıyla işte bu yıkım işine koşuldular. Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve –bu kuruluşları buyruğu altında tutan– Washington, "öğütler"ine (aslında "buyruklar" sözcüğü gerçeği daha iyi anlatır) uyulup uyulmadığına göre ödünçlerini verir ya da vermezler. Taylarının duraksama ya da çiftelerinden her biri hemen, politik var oluşları için zorunlu, söz verilmiş paraları vermeme tehdidi ile karşılanır.

Onmilyonlarca Rus için, 1992 Haziranı'nda Yeltsin'in baş başkanı olan İgor Gaydar adı, daha uzun süre, yücelttiği ve daha da kötüsü uygulamaya soktuğu "şok tedavisi"ni simgelemeye devam edecektir. İgor Gaydar, hepsi de ateşli liberal ekonomi yandaşı –örneğin 1996 Haziranı'nda Başkan adayı olan Grigori Yavlinski gibi– başka, birkaç "yetenekli ekonomist"in yardımıyla, 1992 Sonbaharı'nda açılan ve 115.000 işletmeyi kapsayacak yoğun bir özelleştirme hareketinin büyük yöneticisi oldu.

"Herkes pastadan payını kendisine verilecek bir 'özelleştirme bonosu', bir 'voucher' biçiminde alacağına göre", diyordu Gaydar, "bu müthiş dönüşümden bütün yurttaşlar yararlanacaklar." İngilizce asıllı voucher sözcüğü Rus diline girerken halkın kulağını tatlı tatlı okşuyordu. İnsanlar, mali deneyim-

sizlikten, Batı icadı olduğu için bunun umut verici ve iyi bir şey olduğunu inanmaya hazırdılar. Televizyonlar, radyolar ve gazeteler de Batının –en başta Amerika'nın– reçetelerinin herkesin ekonomik başarısı ve mutluluğu demek olduğuna kamuoyunu inandırmak için kampanya açmamışlar mıydı? Gaydar ve gelip onu öğütleriyle destekleyen Amerikalı uzmanlar, Rusya'nın, sosyalist sistemin engellerinden kurtulunca, artık, "piyasa özgürlüğü"nün, yani "demokrasi"nin aydınlık çağına girebileceğini ilan ediyorlardı.

Özelleştirme kararı her "voucher" hamilini –en azından kuramsal olarak– tasfiye halindeki SSCB'nin mallarının ortak mirasçılarından biri yapıyordu. 1992 Ekimi ile 1993 yılı başı arasında, 144 milyon eski Sovyet yurttaşı kendilerine, biriminin saymaca değeri 10.000 Ruble olan bu bonolardan verildiğini göreceklerdir. Bonoları alanlara o vakit birçok çözüm sunuluyordu: Bunları ister satar, ister çalıştıkları işletmenin çıkardığı hisse senetleriyle değiştirir, ister başka şirketlerin hisse senetlerini edinmek için kullanabilirlerdi. Ensonu, yeni yaratılan yatırım fonlarında değerlendirmek olanağına da sahiptiler.

Bu "voucher"lardan büyük bir bölümü çabucak, bunları satın almak için yeterli parası olan özel kişilerin ya da grupların ellerinde toplanacaktır. 1994 yılı Mayıs-Haziranı'nda, her gün 500.000 kadarı değişime sokuluyor. Her yerde voucher kırdırılıyor. Açık pazarlarda, sokak ortasında ve hatta metroda. Ama ateş oldukça çabuk düşüyor. Çok insan temel işleyişini bilmedikleri spekülasyonlara atılmak istememiş. Öte yandan haklı olarak, elde edebilecekleri kârı çok şüpheli buluyorlar. "Voucher"larını, değerleri onlara oldukça şüpheli görünen hisse senetleri ile değiştirmektense, bunlardan olabildiğince çabuk, hatta gülünç bir para karşılığında (bazen birkaç şişe votka bedeline) kurtulmayı yeğliyorlar.

Yine de, 1995 yılı sonunda, Rusya'da 40 milyon hissedar olduğu tahmin ediliyor. "Özelleştirmeciler"in, Devletin mülkiye-

tini "demokratik" biçimde paylaştırmayı sahiden gerçekleştirdiklerine ve ülkenin kimi reform "kuramcıları" tarafından söz verilen o "halk kapitalizmi"ne doğru yürümekte olduğuna inandırabilecek etkileyici bir rakam. Ama durum öyle değil. SSCB'nin parçalanmasından küçük bir azınlık, kendine gerçekten aslan payları ayırmış olmakla birlikte, Sovyet halkının bütünü bundan hiç yararlanmadı. Tam tersine, soyulan o.

Operasyonun bitiminde, 1995 sonunda, yeni hissedarlardan her birinin sahip olduğu mali sermayenin değeri ortalama 5 Doları, yani 25 Frankı ya da Moskova metrosunda gidiş-dönüş sekiz bilet bedelini aşmıyordu! Yine devalüasyon yardım edip, binlerce işletme olağan işleyişini durdurunca ya da düpedüz kapanınca, çoklarının, kendilerine verilen ve saklamış oldukları senetlerin sadece gülünç bir değerinin kaldığını fark ettiklerini de eklemek gerekiyor.

"Progres" yayınevinin (eskiden Sovyetler Birliği'nin en önemli yayınevi) eski bir düzeltmeni "voucher" payını almış, işletmenin özelleştirilmesinden sonra pay hisse senetlerine dönüştürülmüştü. Bir süre sonra çalışanları "temizlemek" için işine son verilmiş. Düzeltmen, bana, artık alacağı olan gelir paylarını almaya gitmediğini, ama bunları gidip alması için dönem dönem çağrıldığını anlatıyordu. Gidiş-dönüş metro ve şirketin merkezine kadar otobüs, senetlerinin ona getireceğinden daha pahalıya mal oluyordu.

Gorbaçov döneminin genç kurdu olan şirketin yeni yöneticisi, ona göre, daha çok, yayıncılığın sonunu haber veren bir dönüşümle işin içinden sıyrılmış ve eski iş arkadaşlarından çoğunu kovmaya gelmişti. Yönetici gerçek bir "businessman"e dönüşmüş, çalışma yelpazesinde kitap yayını ve dağıtımı ikinci*l hale gelmişti. "Kârlı değil", diye buyurmuştu. Onu çok da*ha verimli başka işler ilgilendiriyordu. Binanın en büyük bölümünü çeşitli şirketlere kiralamış (bunlardan biri self-servis bir restoran açmıştı) ve film yapımı işine –büyük bir başarı da kazanamadı– atılmıştı.

Sovyet ekonomisinin önemli dallarında ve işletmelerinde eski birçok yöneticinin izlediği yolun hem bayağı, hem de ibretlik öyküsü. Uygun zamanda olabildiğince "voucher" edindiklerinden, kendi girişimleri ile kurulan özel şirkette bunları hisse senetlerine çevirmişler ve şirkette pay çokluğu ve karar gücüne sahip olmuşlardı. Böylece bunlar genellikle, açık ve basit dolandırıcılıktan olduğu kadar, çıkarılan yeni ve karışık yasalardan da kaynaklanan birtakım numaralarla, bugünden yarına, kimileyin metelik bile ödemeden, Sovyetler döneminde sadece memurları oldukları kurumların gerçek patronları *ve sahipleri haline geldiler.*

Bütün ülkede artan bu tür operasyonlar, sosyalist ekonomi yapılarının –özel kesim yararına– yıkımının gerçek anlamı konusunda milyonlarca Rusun gözlerinin açılmasına katkıda bulundu.

Bu durumda, iktidardaki "reformcular"ın –bunlardan biri Yeltsinci "Evimiz Rusya" partisini kuran, Başbakan Viktor Çernomirdin'dir– paralarının gücüne karşın, 1995 Aralık ayı milletvekili seçimlerinde seçmenlerden pek itibar görmemeleri şaşırtıcı değildir. Onmilyonlarca, mutlu, rantiye ve mülk sahibi yaratıcısı bir "halk kapitalizmi"nin gelişini müjdelemiş olan eski Başbakan Yardımcısı Anatoli Çubays'ın,* ülkenin en çok nefret edilen insanlarından biri olması da böyledir.

1996 başında, bu mal edinmeler, bütünüyle özelleştirilen kesimin –bu dönemde bile 15.000 işletmeyi kapsıyordu– % 70'i gaz ve petrol kesimlerinde olmak üzere, 15-20 milyar Do-

* Anatoli Çubays kamuoyunun gözünde, iktidardaki insanların hem genel kokuşmuşluğunu, hem de arsız çıkarcılığını simgeliyor. Komünizmin başarısını gösteren 1996 Aralık ayı milletvekili seçimlerinden sonra, Boris Yeltsin, kamuoyunda yeniden biraz saygınlık kazanmak için, onu resmi görevlerinden almıştı, ama Başkanlık işlerinin yöneticisi olarak yanında tuttu. Gene Rusya'nın en güçlü insanlarından birisidir. Aynı dönemde, hükümetin başka bir bakanı hiç sevilmediği için yine istifa ettirildi. Andrey Kozirev'in Amerikan yanlılığı öylesine karikatüre yakışıyordu ki, onun "Washington'un bir daha bulamayacağı en iyi Rusya Dışişleri Bakanı" olduğu söyleniyordu.

larlık sermaye biriktirmesine olanak vermişti. Ama "reformcular"ın amacına göre, bu sadece bir başlangıçtır; çünkü daha el atılabilecek her şeyi "incelemiş" olmaktan uzağız. Yeltsin ve dostları, borçlarını ödemek ya da özellikle seçimler vesilesiyle, destekçilerini doyurmayı buyuran politika gereklerini yerine getirmek için boyuna gereksindikleri taze parayı sağlamak üzere hâlâ Devlet mülkiyetindeki işletmeleri ya da işletme bölümlerini haraç mezat satıyorlar.

Taşınmaz mallar, madenler, fabrikalar, her türden binalar ve hizmet şirketlerinin toptan ve perakende "cash"* satılmaya devam ettiği bir tür büyük bitpazarı böyle açıldı. Müşteriler; Ruslar ya da yabancılardır. Bazen bunlar "joint venture"ler** içinde bir araya getirilir. Bunlar, elbette, yalnız zahmetine değen, yani hemen ve büyük gelir vaat eden şeyleri satın alıyorlar. Geri kalanı yıkılacağı yerde çürüyüp durabilir.

Iskartaya çıkarılması, çalışır kalmasından daha kârlı işletmelerin yazgısıyla –bunların iş sağladıkları işçiler dışında– kim ilgilenecek? Alıcı bazen bir işletmeyi (satış yapan resmi makamların örtülü onayı ile), ancak çalışmalarını sıfıra indirmek niyetiyle satın alıyor.

1994'te, Saint-Petersburg'daki, yarıiletken ve elektronik gereçler yapımında 31.000 ücretli çalıştıran "Svetlana" şirketinin satışında durum böyleydi. Sovyet döneminde şirketin durumu parlaktı; üretiminin yaklaşık %50'sini dışarı satıyordu. "Reform" ile birlikte, Müşteri-Devlet, "Svetlana"nın kendisine teslim ettiği malların bedelini ödememekle işe başladı ve ücretler ödenemedi. Çok bilmiş ekonomi danışmanları, "işletme kârlı değil, en iyisi onu satmak", diye karar verdiler. Satış fiyatını 22 milyar Ruble, yani güncel kurdan yaklaşık 22 milyon Frank olarak saptadılar. Satışı yapanları, işletmenin

* Cash: Peşin- Çev.
** Joint venture: Ortak girişim- Çev.

değerini düşürmek ve özelleştirmeyi kolaylaştırmak için onu, bile bile iflasa götürmüş olmakla suçlayan bir gazeteci,* "Gülünç bir para, orta boy bir hırdavatçı dükkânı fiyatı" diye yazıyordu. Beş yabancı firma (bunlardan ikisi "Philips" ve "General Electric"tir) yeniden satın almak için aday olmuşlardı. Ama "yeni alıcı"sı kim olursa olsun, "Svetlana"nın yazgısı şimdiden çizilmişti: İlk elde, işçi ve memur sayısı 7.000'e indirilecek (önceki çalışan sayısının %22'si); araştırma bir yana bırakılacak; çalışmalar ikincil işlere indirgenecekti. Çok yüksek kalite elektronik ürünler üreten "Leninist" Atelye -Laboratuvarları da –Mig avcı uçaklarının donanımını sağlıyorlardı– aynı yorumcu tarafından "önemsiz" diye nitelenen bir paraya önerilmişti: Beş buçuk milyon Ruble (beş bin beş yüz Frank). Hurda bir otomobil fiyatı! Kozmetik üretiminde uzman bir büyük işletme, bir Hollanda konsorsiyumu tarafından satın alınmıştı. Firma "yeniden yapılanma" için alacağı önlemleri hemen açıklıyordu: Üretim ve ürün dizisi yedi kat azaltılacaktı.

Bu tür operasyonlar bütün ülkede kuraldı. Yabancı alıcılar için, Rus pazarcılarını da buna inandırmış göründükleri gibi, bir "yeniden başlayış"a ve ülke ekonomisinin yararlanacağı bir sözde "modernizasyon"a yardımcı olmak hiçbir durumda sözkonusu değildi. Amaç, Rus ve uluslararası pazarlarda kendi ürünleriyle rekabet edebilecek var olan sanayileri hiçe indirgemek ya da yok etmekti.

Daha birkaç yıl önce, dünyanın en büyük havayolu kumpanyası olan Aeroflot'tan** geri kalana Amerika'nın el koyma

* Aleksandır Tarasov, "Pravda", 27 Eylül 1994.

**"Aeroflot", sağladığı uluslararası büyük bağlantılar dışında, bütün Sovyet ülkesini baştan başa geçiyordu. SSCB'nin dağılmasından sonra, BDT'nin (Bağımsız Devletler Topluluğu) çeşitli cumhuriyetleri ile Rusya özerk cumhuriyetleri ve bölgelerine sefer yapmak üzere 400'e yakın küçük kumpanya kuruldu. Genellikle çok küçük olan bu kumpanyalar, kaynak kıtlığından, hem araçların bakımını, hem de yolcuların güvenliğini sağlamakta yetersizdirler. Şu son yıllarda, eski SSCB'de kaydedilen çok büyük sayıda uçak kazalarının nedeni budur.

girişimleri aynı niyetten kaynaklanıyor. Amerikan federal dışalım-dışsatım bankası (Eximbank) 1996 Ocak ayı sonunda, sivil havacılığı geliştirmek için Rusya'ya bir milyar Dolarlık bir borç verdiğini bildiriyordu. Daha açıkçası, bu borç, 20 yeni İlyuşin 11-96 yapımı için "Pratt and Whitney" motorları ile "Rockwell International" elektronik bileşenlerinin satışını finanse edecek. Bu açıkça demek oluyor ki, "Amerikan yardımı"nın sonucu, Aeroflot uçaklarının donanımında kullanılan Rus yapımı havacılık gereçlerinin hızla yok edilmesi olacaktır.

"Rasyonalizasyon" programının –kuşkusuz birincisi kadar hayırhah bir yeni borçlanmayı gerektiren– bir başka evresinde, Aeroflot, uçaklarını Boeing'lerle değiştirmeye davet edilecektir. Viktor Çernomirdin –ya da aynı türden başka bir başbakan– gelip de, eski Sovyetlerden davralınan Devletin büyük havacılık işletmelerinin artık verimli olmadığını, bunları modernleştirmek de çok pahalıya malolacağından, özelleştirilmelerinin daha yararlı olacağını, "tam da" bir büyük Amerikan şirketi, hiç kaçırılmayacak ilginç önerilerde bulunduğu sıra açıklayınca, kemerler takılacak.

Ülkeyi ekonomik bakımdan bağımlı hale getirme işi, hemen hemen klasik hale gelen ve bugün Latin Amerika, Afrika ve Asya halklarından çoğunun iyi bildikleri bir sürece göre devam ediyor: Bu, Devlet çarklarında yer alan şu yüksek bürokrasinin üyeleri ile ülkenin zenginliklerini, bir tür düzenli yağmalama girişiminde birleşen, üreticiden çok asalak, her türden çıkarcı ve kaçakçı yeni zenginlerin* işbirliğiyle, etkin ve çıkara dayalı katılımıyla yapılıyor. Görünüşe göre, böyle bir girişimde, bu zenginliklerin korunup geliştirilmelerinden daha çok kazanmaları gerekiyor.

* Bu yeni toplumsal katmana bağlı kişileri adlandırmak için Rusya'da bazen "komprador" terimi kullanılıyor. Marksist sözlükten alınma bu terim, sömürge ya da yarı-sömürge ülkelerin, kendileri hiçbir şey üretmedikleri halde, yabancı kapitalistlerin aracıları ya da vekilleri olarak, çevirdikleri işlerden yüzdelerini alan şu yeni burjuvaları tanımlıyor.

Her dışalım ya da dışsatım malı (bu son durumda hemen yalnızca hammaddeler sözkonusudur), bunlardan birçoklarına ulusal ekonominin hiç de yararına olmayan bir kazanç sağlıyor; çünkü elde edecekleri kârlar aynı ülkede yatırılmayıp, İsviçre ya da başka yerlerde açtıkları kişisel hesapları şişirecek. Böyle bir yabancı kapitalist gruba ortak olanlar yaptıkları hizmetler karşılığı ödüllerini "rüşvet" ve oluşturulan karma şirketlerde hisse olarak alacaklar.

Böyle uygulamalar bir ölçüde pazar tezgahları ve mağaza vitrinlerinde bile görülen sonuçlar da doğurdu. Dışarıdan getirilen mallar giderek günlük tüketim maddelerinin yerini alıyor. Hem de bu maddelerin iyi kalitede ve yeterli sağlandıkları alanlar da içinde. SSCB, halkının gereksinimlerini karşılamak için, tükettiği etin yaklaşık üçte birini, buğdayın ise beşte birini dışarıdan sağlardı. Bugün, iç tüketimi büyük ölçüde düşmüş olmasına karşın, bu aynı gıda maddelerinin %50'si ile %70'ini dışarıdan alması gerekmektedir.

Ülke ekonomisine uluslararası sermayenin doğrudan katılımı yine de görece düşük kalmıştır. 1994 sonunda, özel kesimde yabancı yatırımların payı ancak 4 milyar 250 milyon Dolara ulaşıyordu.* Çokuluslu şirketlerin sözcüleri, ülkeye daha derinlemesine girmek ve uzun vadeli projeleri düşünmek için, eski SSCB'de politik durumun çok kararsız, geleceğin çok belirsiz olduğunu söylüyorlardı. 1996 Temmuzu'nda, adamları Yeltsin'in, komünist aday Genadi Ziganov karşısında, ikinci bir başkanlık dönemi için seçilmesi onları çok az rahatlattı.

Zaman, yine sakınganlık zamanı, diye düşünüyorlar. Ama bu, kârın cepte olduğu kesimleri sömürerek, düşsel kazançlar depolamalarını engellemiyor. Bunların politikaları, Woody Allen'in bir filminin adını döviz olarak alabilir: "Mangırı al (yani Rusya'nın işletilebilir ve dışarı satılabilir tüm zenginliklerini) ve tüy!"

* "Kapitalist Rusya'nın Merkezine Yolculuk", L'Expansion, 7-20 Aralık 1995.

Bu durumda, uluslararası büyük petrol ve gaz şirketlerinden çoğunun ("Total" ve "Gaz de France" da bunun içindedir) dünya doğalgaz rezervlerinin %60'ına sahip bir Rusya ile; Amerikan Chevron şirketinin de çok güçlü bir biçimde yerleştiği Azerbaycan ve Kazakistan gibi, öteki, eski Sovyet cumhuriyetleri ile sözleşme imzalamaları ya da imzalamak üzere olmaları şaşırtıcı değildir. Amerikan "majors" temsilcileri bütün gizli pazarlıklarda ön sıradadırlar. Bunlar, başta, Sovyet komplekslerinin kalıtçıları en büyük Rus şirketleriyle iş çeviriyorlar: Petrolde "Lukoyl", gazda ise, eski yöneticisi Viktor Çernomirdin'in sonradan Başbakan olunca, el altından denetlemeyi sürdürdüğü "Gazprom." Bütünüyle ya da büyük ölçüde özelleştirilen şirketlerde onun öz çıkarları –bunları ortaya dökmek gerekir mi?– unutulmuyor.

Petrol demek, onun edinimi ve işletmesi için çetin kavgalar demektir. Bakü bölgesi petrolünün işletilmesi ve Hazar Denizi-Karadeniz boru hattının yolu konusunda*, Azerbaycan ile oluşturulan bir konsursiyomda, aralarında payların %44'ünü paylaşan Ruslarla Amerikalılar arasında daha şimdiden çekişme büyüyor. Ama petrol hazinesinin paylaşımı için, uluslararası kapitalizmin eski kurtları ile genç Rus kurtları arasındaki bu çatışmalarda –ya da "anlaşmalar"da– zenginlikleri yağma edilen halkların söyleyecekleri pek az, kazanacakları daha da az bir şey olacaktır.

İdeologlar, ekonomistler, tanınmış aydınlar, Komünist Partisi'nin eski yöneticileri birçok söylev, yazı ve televizyon açıklamasıyla, Rusların şimdiye dek içinde yaşadıkları düzene

* Türkiye'ye doğru ilk yol, Bakü'den başlayıp Gürcistan'da, Tiflis ve Batum'dan geçiyor. Bu yol hem Amerikalıları, hem de onların bağlaşıkları olan Türklerin tutkularını tatmin ediyor. İkincisi, (Bakü-Novorosisk) Karadenize varmak üzere, Çeçenistan'ı ve Kafkasya'nın bir bölümünü geçiyor. Bu ikinci boru hattının Rusya'nın yeni efendilerine olduğu kadar, Çeçen yöneticilere de sağlayabileceği petrol ve kazançlar savaşın ilk nedenleri arasındadır.

karşı savrulan, bir sürü ölçüsüz suçlama, kınama ve "ifşaat"la zaten sarsılmış ve aptallaştırılmış bir kamuoyuna karşı, kurulacak kapitalizmin genel gönence yol açacağını ve gözüpek insanlar için zengin olma şansını yakalama zamanının geldiğini vurgulayıp durmuşlardı.

Büyük bir yetenek ve duyarlılıkla halkının acılarını ve umutlarını dile getirmeyi bilmiş olan, Sovyet halkının sevgili çocuğu ünlü şair Evgeni Yevtuşenko, kendisini mutlu kılan ülkenin, yalnızca "emeğin özgür olmadığı" bir tür "yarıfeodal Devlet" olduğunu birdenbire keşfediyordu. "Gerçek özgürlük", diye açıklıyordu Yevtuşenko, "herkes için Devletten üretim araçları satın alma hakkı ile bu üretim araçlarını üretme hakkını"* önceden varsayar. Özgürlük, her şeyden önce, yönetim kurullarında bulunan o ciddi kişilerin her zaman öne sürdükleri gibi, herkesin mutluluğunun ve gönencinin güvencesi olan "girişim özgürlüğü" değil miydi? Artık bu apaçık gerçeğe sırt çevrilemezdi. Yevtuşenko bu nedenle, Bolşeviklerin halkı haksız yere mahrum etmiş oldukları bu vazgeçilmez özgürlüğü ona geri vermek için Sovyet Anayasası'nın değiştirilmesini önermişti.

Başkaları, şairin bu dileğini hemen gerçekleştirmeye koyulacaklardır. Artık herkes zengin olmakta özgür olacaktı. Bu noktaya varmak için sadece oyunun kurallarını bilmek gerekecekti. Öte yandan, uygun bir ücret karşılığında, isteyene bunları öğretecek her türden "ekonomistler", para uzmanları ve "yatırım danışmanları" olacaktı.

Örneğin insan, tasarruflarını yatırmayı ve çok büyük gelirler elde etmeyi öğrenebilirdi. Birkaç kuruşluk gelir elde etmek için varımızı yoğumuzu tasarruf sandıklarına koyduğumuz gelberi dönemi tarihe karıştı! Metroda yurttaşları, değerli taş yatakları işleten ya da dışalım-dışsatımda ve yüksek kârlılığıyla tanınmış başka alanlarda çalışan çeşitli şirketlerden pay al-

* Yani fabrikalara sahip olmak ve işçileri sömürmek hakkı.

maya davet eden yeni reklamlar ortaya çıkıyordu. Başkentliler posta kutularında, onları gözüpek olmaya isteklendiren tanıtma ilanları buluyorlardı: "Eğer bu kadar akıllıysan, nasıl oluyor da hâlâ bu kadar yoksul oluyorsun?" Soruya bakın! "Başarının formülünü bilmek ister misin? Öyleyse, acele et!" Bunları "öğütçü"nün adresi ve telefon numarası izliyordu. Yeşil renkli ve bir Amerikan banknotu boyutundaki ilanın arkasında yüz Dolarlık kupürün tıpkıbasımı. İnsana düşler kurduracak bir şey.

Ama Ruslar gitgide daha az düş kuruyorlar. Gerekli bir geçiş döneminden sonra, kapitalizmin bolluk boynuzunun üzerlerine boşaltacağı altın yağmuru, kendisini beklettikçe bekletiyor. Yine de, kaç kişi bir an peri masalına inanmış ve aldatılmış! Büyük bir reklam bombardımanına yaslanan yüksek dolandırıcılık uzmanları enayilerin parasıyla servet yaparken, onlar bütün bir ömrün tasarrufunu batırmışlar. Dev boyutlara ulaşması ve özellikle ödünç veren onmilyonlarca saf insanın felaketine yol açması nedeniyle, en ünlü olay, hep kullandığı MMM rumuzuyla, Sergey Mavrodi adında biri tarafından başlatılan olaydır. Bu sırada, dolandırdığı kişiler hâlâ onun Duma* seçimlerine girmesini ve milletvekili seçilmesini istemekteydiler. Ona sundukları parlamenter dokunulmazlığının ve resmi çevrelerle sıkı suç ortaklığı bağlarının koruması sayesinde, Mavrodi daha uzun süre kovuşturmalardan uzak kalacaktır.

Fransa'da ve öteki eski "liberal demokrasi" ülkelerinde, genellikle çok yüksek düzeylerdeki birtakım kişileri lekeleyen sayısız para skandalının tanıkları olan kimseler, "bunlarda çok özgün bir şey yok", diye düşünecekler. Ama milyarların söz konusu olduğu bu türden mali maceraların, eski Sovyetler Birliği yurttaşlarınca hâlâ tam olarak duyulmadığı oluyordu. Özellikle Brejnev döneminin son yıllarında bazı büyük yol-

* Rus Parlamentosu.

suzlukları ve yöneticiler çevresini yaralayan çok ciddi rüşvet olaylarını yakından tanımışlardı; ama bu yeni olayların "endüstriyel" boyutu karşısında, ne kadar rezilce olursa olsun, geçmişteki dolandırıcılıklar gülünç ve saçma kötülükler biçimini alıyordu.

Mavrodi operasyonunun öncü dolandırıcıları –Chara Bankası tarafından gerçekleştirilen hemen hemen o kadar büyük operasyon ile daha küçük çaplı başkalarının yaptıklarında olduğu gibi– aynı ve doğru bir gözlemden hareket etmişlerdi: Küçük tasarruf sahiplerine ait milyarlarca Ruble "boşu boşuna" tasarruf sandıklarında tutuluyordu. Bunları oradan çıkarmanın bir yolunu bulmalıydı. Şema basitti: Bir finans şirketi kuruluyordu. Şirket, hisse senetleri çıkarıyor ve çok kısa vadede (altı ay!) % 100, 150, 200, 300 ve hatta daha çok faizle! olağanüstü acyolar vaat ediyordu. İlk ödemeleri yapmış olanlar, ikinci bir yatırımcılar dalgasının sağladığı taze para sayesinde, söz verilen rantı gerçekten alıyorlardı. Elde edilen, reklam yardımıyla da duyurulan harika sonuçlarla iştahları kabaran onbinlerce küçük tasarruf sahibi de, çoğu bütün varlıklarının (mücevher, konut, daça) satışından oluşan tasarruflarını ellerinden geldiği kadar çabuk, Mavrodi ve ortaklarının sandıklarına yatırmak için koşmuşlardı. Bunlardan bir bölümü de bekledikleri gelirleri, bir üçüncü dalganın ödemeleriyle alacaklar ve bu böyle gidecekti.

Açıklar ve mucitlerin hileli olarak çektikleri paralar yüzünden mayınlanan "piramit" bir tek darbeyle yıkılınca, onun yıkıntıları altında kalan sermaye ve hayalet –yapının inşasına yardımcı olan yatırımcıların umutları da yıkılmıştı. Dolandırıcılığın sonunda, otuz milyon kişinin yaklaşık 6 milyar Dolar (30 milyar Frank) karşılığı parası araklanmıştı. Bu insanların bütün varlıkları.

Aynı türden tertiplere dayanarak ya da daha doğrudan bir biçimde Devlet işletme ve mağazalarından büyük miktarlarda malların (havyardan işlenmemiş mücevherlere, kürklerden

dünyanın bütün gizli pazarlarında satılan askeri gereçlere kadar) aşırılması yoluyla; uyuşmazlıkları çözmek için işin içine genellikle tabanca ve makinelilerin de karıştığı uyuşturucu kaçakçılığı ve kadın ticareti dahil her türden kaçakçılık yoluyla; onmilyonlarca Dolara yükselen çok büyük kişisel servetler bir şimşek hızıyla oluştu.

Yöneticilerin yakınları olan, genellikle çeşitli mafya* gruplarının içinde ya da onlara bağlı bulunan, her zaman Devlet Başkanları gibi, kişisel silahlı korumalarıyla korunan bu yeni milyarderler kendilerine inanılmaz villalar yaptırıyor; şoförleriyle en pahalı arabalarda geziyor; –"yüksek kalite" Mercedeslere düşkünler– ve Côte d'Azur'deki otellerde ateş pahasına kral daireleri kiralamakta, hatta burada sürekli yerleri olsun diye, görkemli konaklar satın almakta duraksamıyorlar. Bunlara "yeni Ruslar" ("novi Ruski") deniliyor ve bir sözcük oyunu yapılıyor: "yeni Ruslar" ve "yeni zenginler" (Fransızca olarak ama Rus tarzında söyleniyor)** Bu onları rahatsız etmiyor: Her devrin zıpçıktıları gibi, zenginliklerini sergilemeyi seviyor ve Moskova'da kendileri hakkında yapılan şakaların, komplekssiz, tadını çıkarıyorlar. Bu zıpçıktılardan biri, bir meslektaşa soruyor:

"Bu kravatı kaça aldınız?

"250 Dolar"

"Sizi kazıklamışlar, ben aynısını 500'e aldım."

Ya da şöyle bir şey:

"Mersedesi değiştirdin, ha? Ama öteki de yepyeniydi..."

"Evet, ama kül tablası doluydu."

Şu "uğursuz 1917 yılı"ndan sonra, aristokratlarla bankerlerin kaçmak zorunda kaldıklarını, kendi ülkelerinin tarihin-

* Ama bu sözcük Rusya'da, İtalya'daki "birleşik" örgüt kast edilerek kullanıldığında, onun dile getirdiği anlamı tam olarak karşılamıyor. "Geleneksel" topluluklar değil, daha çok koşullara ve savundukları yasadışı çıkarlara göre doğan, genişleyen ya da dağılan az çok önemli "gang"lar sözkonusudur.

** Fransızca "yeni zenginler", "nouveaux riches" diye söyleniyor- Çev.

den öğrenip aydınlanmış olduklarından, yumurtalarını aynı Rus sepetine koymakta sakıngan davranıyor ve vurgunlarının ürünlerini İsviçre, Amerika ya da başka ülkelerin bankalarında açılan hesaplarda topluyorlar.

Bilimler Akademisi Toplumsal-Siyasal Araştırmalar Enstitüsü yöneticisi Profesör Genadi Osipov, 1990 yılından beri, Rusya'dan Batıya çıkarılan paraların tutarını 200 milyar Dolar dolayında tahmin ediyor. Mihail Gorbaçov'un "perestroyka" döneminde öne sürdüğü rakamla karşılaştırılması gereken bir rakam: O, Amerikan firmalarının, SSCB'nin ekonomik bakımdan yeni bir silkinmesine yardım etmek ve "Amerika-Sovyetler İşbirliği"ni belli etmek için yatırmak zorunda olacakları tutarı 400 milyar Dolar olarak saptamıştı.

Gorbaçov, San Francisco'da, 1990 Haziranı'nda, Hotel Frémont'ta, onuruna verilen resepsiyon sırasında, seçkin bir dinleyici topluluğuna –Amerika'nın en güçlü çokuluslu şirketlerinin patronlarından oluşuyordu– seslenerek, ev sahiplerini soylu sözcüklerle dolu, ama gerçeklerden uzak olduğu kadar da bulanık olan "yeni düşünce"sini paylaşmaya davet etmişti. Bunlar gerçekte en çok birkaç rötuşla papanın dinsel bir söyleşisini aratmayacak, pek yeni olmayan birtakım düşüncelerdi.

Bir kez barış sağlanınca, "yeni düşünce"nin çağımıza egemen olacağını ve "uluslararası politikayı bütün insanlığın ortak ahlaki ve manevi ilkelerine" dayandıracağını ilan ediyordu. Herkesin –zenginlerle yoksullar, işsizlerle çokuluslu şirketler, bağımlı halklarla silah tüccarları–, bu hemen hemen İncil'e uygun anlayışlarda birleşmelerinin "Devletlerarası ilişkileri insancıllaştırma"ya ve en sonunda "sınıf çıkarlarının ötesinde, bütün insanlığın ortak çıkarlarını sağlama"ya yardım edeceğini vaat ediyordu. Ve –bu gerçekten sadece saflıktan mıydı?– elde edecekleri kârı hesaplamaksızın ellerinden bir "cent" bile kaçırmayan, para etoburu ev sahiplerini Sovyetler Birliği'nin gelişmesine yardım etmeye –çünkü çıkarlarının burada olduğunu öne sürüyordu– ve evrensel bir kucak-

laşma içinde, yeni peygamberin yolunu gösterdiği pırıl pırıl bir dünyanın kuruluşuna katılmaya çağırıyordu.

Perestroyka ve onunla birlikte "yeni düşünce" gömüldü; ama bugün hesabın ne kadar yanlış olduğu görülüyor. "Batıdan doğuya büyük transferlerin olmaması bir yana, SSCB yıkılınca bu transferler, özünde, ters yönde, doğudan batıya yapıldı" diyor, yine Genadi Osipov. Rus parası binbir yoldan, Batının bankalarına ve dolaylı olarak, onların paraca desteklediklerı spekülasyonlara ve projelere yatırıldı. Sonuç olarak, daha önce Üçüncü Dünya Ülkeleri ile ilişkilerinde olduğu gibi, kokuşmuş bir "ulusal" azınlığın suç ortaklığı ile, zengin ülkeye, yine kendi zararına daha da zenginleşme olanakları sağlayan, yoksul ülkedir. Kanama durmadı. Yılda en az 10 milyar Dolarlık bir hızla yine devam ediyor.

SSCB'nin yıkılmasından doğan bankalar, özelleştirmenin ve ondan doğan mali operasyonların başlıca araçları oldu. Paraların kaynağına aldırmayan –paranın kokusu yoktur–, az çok doğrudan doğruya iktidara bağlı bankalarla para babalarının, ülkeyle ilgili büyük ekonomik ve politik kararları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek için artık yeterli ağırlıkları var.

Sovyetler döneminde bankacılık düzenlemesi, sadece Devlet Merkez Bankası (Gosbank) ile sanayi ve yapıcılık, tarımgıda, konut ve toplumsal sorunlar, tasarruf ve dış ticaret gibi, ekonominin temel kesimlerinde uzmanlaşan beş kuruma dayanıyordu. 1988 Mayısı'nda, ticari bankaların kurulmasına izin verildi; ama özellikle, 1990 Aralığında onlara daha çok hareket olanağı veren yeni bir yasanın yayınlanmasından sonra, özel bankalar şaşılacak derecede çoğaldı. O kadar ki, başkentte artık ekmekçiden çok, banka olduğu söyleniyordu. 1996 başında, Moskova'da, 150'si yabancı bankaların şubeleri olmak üzere, 2573 banka sayılıyordu.

Orman yasası; "Menatep", "İnkom", "Stoliçnyi", "Toko",

"Imperial" gibi büyük bankaları, en sonunda, etkin anaparalardan aslan payını kendi ellerinde toplamak için, yavaş yavaş en zayıfları kendilerine bağlamaya ya da ortadan kaldırmaya zorluyor. "1993 yılı başında", diye yazıyor bir Fransız gözlemci, "en büyük on Rus bankası mevduatın %27'sini; en büyük 100 banka %52.4'ünü elinde bulunduruyordu. Ancak iki yıl sonra, Ocak 1995'te, on en büyük banka mevduatın %40,5'ini ve en büyük 100 banka %80,9'unu toparlamıştı"*

Özelleştirmeler sayesinde ve yüksek makamlardaki kişilerin suç ortaklığı ile gerçek kapitalistler haline gelen bu yeni bankalar, Devlet tarafından düşük bir fiyatla satışa sunulan sanayi, maden ve petrol işlemelerinde paylar aldılar. Tek başlarına ya da yabancı şirketlerle birlikte hareket ederek, ülke ekonomisinin büyük bir bölümünü ele geçirdiler. "Menatep" –eski bir başbakan yardımcısı olan Oleg Soskovetz, bunun dizginlerini gizlice elinde tutuyor– böylece, petrol endüstrisinde bir imparatorluk kurdu; "Oneximbank" (bu bankada, Boris Yeltsin'in uzun süre danışmanı olan, özel muhafızı, yakın dostu ve votka arkadaşı Aleksandr Korjakov önemli bir rol oynuyor ve onun çıkarlarını koruyor) böylece, dünyanın en büyük işletmesi olan ünlü, nikel madeni çıkarma ve işleme işletmesi "Norilsk Nickel"i yok pahasına satın alabildi.

Kendisini Duma'daki odasında ziyaret ettiğim SSCB eski Yüksek Sovyeti Başkanı Anatoli Lukianov** (şimdi komünist milletvekilleri arasında bulunuyor), "Kısacası", diyor, "hırsızlara, canilere ve her türden mafyaya tatlı çıkarlar sağlayan bu rejim, Rusya'nın yağmalanması, ekonomisinin yıkılması,

* Jean-François Bouthors, "Merkezileşme ve Düzenleme", La Croix-L'Evenment, 17 Şubat 1996.

** Eski Yüksek Sovyet Başkanı ve SSCB Komünist Partisi Politik Bürosu üyesi Anatoli Lukianov, Gorbaçov'a karşı çıkan ve 1991 Ağustosu'nda, "darbe girişimi" adı verilen olaya katılanlar arasındadır. Ama Lukianov ve dostları bu terimi kabul etmezler. Bu olaylardan sonra tutuklanan ve 18 ay hapsedilen Lukianov, bugün Rusya Federasyonu Komünist Partisi'nin yöneticilerinden birisidir.

bağımsızlığının yitirilmesi ve sömürge gibi bağımlı hale getirilmesi demektir. Bu, ülkenin beklediği gerçek reformların uygulanması değil, her hatta ve inanılması güç yıkım ölçeklerinde gerilemedir. Rakamlar işte burada; korkunç. Dört yılda (1991'den beri) sanayi üretimi %52 düştü ve altı bin büyük işletme kapatıldı.

Savaş sırasında, ülkenin büyük bir bölümünün faşistlerce işgaline karşın, korkunç yıkımlara karşın, üretimimiz sadece % 24 düşmüştü. Yalnız endüstri ile yetinirsek, şu birkaç yıl içinde ekonomimize verilen zarar, demek ki, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uğradığımız zarardan iki kat fazladır. Tarım alanında ise üretim azalması, gene 1991'e göre, % 48'e ulaştı. Kırsal alan gübreden mahrum olduğu halde, bu durum, vaktiyle tek başına gübre üretiminin onda birini karşılayan Rusya'nın en büyük fabrikasının kapatılmasını engellemedi. Nedenini aramayın. Fabrika bir yabancı şirkete satıldı; şirketse onu, sadece çalışmasını durdurmak ve bize kendi ürünlerini satmak için satın aldı.

Toplumsal planda da sonuçlar dehşet vericidir. Resmi işsizlik oranının, çalışan nüfusun % 6'sı dolayında döneceğini resmi rakamlar gösteriyor. Gülünç. % 20 denilseydi gerçeğe daha yakın olurdu. Güvenilir uzmanların verdikleri bilgilere dayanarak, nüfusumuzun yaklaşık % 60'ının yoksulluk eşiğinin* altında yaşadığını kabul edebiliriz. Başta, eskiden hemen hemen bedava, bugünse yalnız parasını ödeyebilenlere açık olan tıbbi bakım ve ilaçlar olmak üzere, toplumsal kolaylıkların neredeyse yok olmasından hiç söz etmeyelim. Suçların ve cinayetlerin bu boyutlara ulaşmasının nedenini anlamak için de uzun uzun düşünmeye gerek yok. İşte yine bir örneklik rakam: 1994 yılında, alçakça nedenlerle öldürülen kişilerin sa-

* "Yoksulluk eşiği" –İlgili ülkenin ortalama yaşam düzeyine göre değişen kavram– bir bireyin, onun altında, artık geçinme, giyinme, barınma için gerekli geliri bulamadığı sınırı gösteriyor.

yısı, Afganistan savaşında ölen Sovyet askerlerinin sayısından iki kat yüksektir..."*

Bu konuşmanın yapıldığı sırada istatistikçiler henüz 1995 yılı için hesaplarını yapmamışlardı; ama sonuçların daha iyi olacağını düşünmek için ortada hiçbir neden yoktu. Tam tersine.

Acıklı bilanço. Ama sosyalizmde yalnızca bozulma gören kimseler, bütün bu güçlüklerin geçici olduğunu ve SSCB'nin çöküşünü, çok uzun süredir beklediği en tatlı düşlerinin gerçekleşmesi olarak coşkuyla selamlayan seçkin bir akademisyenin** ukala bir rahatlıkla açıkladığı gibi, bunun kuşkusuz, sadece kapitalist bir çevrede gelişebilecek olan özgürlük ve demokrasi için "ödenecek bedel" olduğunu güvenle söylüyorlar.

Başka bir deyişle: Yaşasın hırsızlar, dolandırıcılar, gangsterler, istifçiler, her cins kaçakçılar ve kokuşmuş politikacılar! Kutsal Rusya'nın dönüşünü müjdeliyor bunlar!

Genellikle Devlet ve Parti aygıtında yüksek görevlerde bulunan şu tuhaf komünistler inanç ilan etmekte hiç duraksamazlardı; bugün ise, dün sergiledikleri inançları, büyük bir ivedilikle, üzerlerinden attılar. Pek şerefli olmayan bu çark ediş –sarsılmaz tanrıtanımazlıktan Ortodoks dinine açıktan açığa dönüşe kadar– onlara hiçbir bedele malolmuyordu. Dün Lenin'i dillerinden düşürmeyerek, bugün durmadan diz çöküp istavroz çıkararak, her zaman oldukları gibi kalıyorlar: oportünistler ve kariyeristler.

Çoğu zaman büyük vurgunların dolandırıcıları da olan bunlardan kimileri, bütün alçaklıkların, "yeni" Rus toplumu sahnesinde büyük ölçüde sergilenmesini "kuramsal olarak"

* Afganistan'da öldürülen Sovyet yurttaşlarının sayısı 13.500'dür.

** Helene Carriere d'Enceusse. Kimse onun niyetleri hakkında yanılmasın diye, işte kitabının adı: "Muzaffer Rusya." Ülkenin yıkılmış olmasının, daha çok insanın ölmesinin, milyonlarca insanın açlık ve hastalıktan kırılmasının, barış içinde yaşayan halkların birbiriyle didişmelerinin ne önemi var: Rusya "muzaffer"dir, çünkü "komünizmden kurtulmuş 'tur. Hayran olunacak bir mantık, ayrıca derin bir hümanizma!

haklı göstermek için, Marx'a dönmekte bir an bile duraksamıyorlar. "Marx vaktiyle", diye hatırlatıyorlar, "kapitalizmin her gözenekten çirkef ve kan sızdırarak dünyaya geldiğini"* saptamamış mıydı? Öyleyse neden sızlanıyoruz? Ülke kendisini komünizmin şeytanlarından kurtardıktan sonra, onu beraberinde sürükleyen kokuşma ve cinayet, Rusya'nın doğru yola girdiğinin tam kanıtıdır. Marx'ın kendisi de doğrulardı bunu."

Bu şaşırtıcı vargıları fazla ciddiye almadan –bulunmaz bir arsızlığı sergiliyor bunlar– yine de zayıf noktasını belirtebiliriz. XXI. yüzyılın kıyısı, ne kapitalizmin yeniden doğuşunu, ne de dönüşünü haber veriyor; tam tersine, onun tükenmişliğini, çürümüşlüğünü ve hatta "çirkef ve kan"ın, hiçbir zaman kirletmediği kadar, yolunu kirletmeye devam ettiğini, hırsızlık, şiddet, işçilerin acımasız sömürülmesi, öldürümler ve sömürge yağmalarıyla fiilen gerçekleştirilen sermayenin ilk birikiminden tam olarak gelişmesine kadar, geçmişte Batıda aşılan yolları yeniden geçmenin artık onun için mümkün olmadığını gösteriyor.

Çözülmez ekonomik ve toplumsal çelişkilerle parçalanan ve Amerikan emperyalizmi ve "onunla yarışan suç ortakları"nın (daha küçük kapitalist ülkeler) egemen oldukları bu bunalımlı dünyada, artık XIX. yüzyılın gelişme modeline göre, başka büyük kapitalist devletlerin doğmasına yer yoktur. Sosyalist yoldan ayrılan, Sovyetler Birliği'ne göre coğrafya olarak küçülen, sanayisizleştirilmiş, hammadde ve ucuz emek satıcısı konumuna indirgenmiş bir Rusya'nın, üstüne çullanan sorunları çözmek için hiçbir şansı yoktur. "Oturmuş", ama yine de bunalım içindeki kapitalist ülkeler, bunu artık kendilerinin de beceremediklerini yeterince gösteriyorlar.

Fransız edebiyatı profesörü olan, konuştuğum Moskovalı-

* "Para, bir yüzünde sahici kan lekeleriyle dünyaya gelmişse, sermaye her gözeneğinden çirkef ve kan sızdırarak dünyaya gelir." Kapital, C. III. 8. bölüm.

lardan biri bu sonuca varıyordu. Ona, eski "Moskova" oteli yakınlarındaki, "Halklar Dostluk Evi"nde açılan bir resim sergisinde rastlamıştım. Piyasa toplumuna dönüşün, ülkesini çabucak "zengin ülkeler" grubuna yetiştireceğini öne süren resmi açıklamalara kanmamıştı. "Rusya'nın G-7'ye, bütün haklara sahip bir üye olarak katılması gerekse bile, bu bir G-8 etmez. G-7 buçuk bile etmez..."

O, daha kötüsünü bekliyordu: "Yeltsin ve ötekiler bize, Batıya ve gönence kavuşacağımızı söylüyorlardı; ama biz tamgaz Güneye ve azgelişmeye doğru gittiğimizi açıkça görüyoruz. Bu gidişin sonunda, Rusya yavaş yavaş Zaire ya da Nijerya gibi bir ülkeye benzeyebilir. Meğer ki, gemi daha önce parçalanmasın ve Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası'nın lütfuyla tamamen dağılmasın."

Çok kötümser gibi göründüğünü düşündüğüm sırada, bana "bir kötümser her şeyden haberli bir iyimser" sayılırsa, daha çok iyimserler arasında bulunacağını söyledi. Kendilerine hikaye anlatılmasını hoş karşılamayan, kendileri de hikaye anlatmasını sevmeyen, ama görünüşte içinden çıkılmaz durumlarda umutsuzluğa kapılmayan insanlar bölüğünden.

"Kan kaybeden Rusya", diyordu, "onu geriye, kapitalizme götürmek için kullanılan 'şok tedavisi' bütün duvarlarını yıkmış olsa bile, kuşkusuz, hâlâ müthiş bir endüstriyel, bilimsel, teknolojik ve kültürel varlığın mirasçısı. Bu bakımdan onun durumu, eski zincirlerini kırmayı başarmış olmalarına karşın, azgelişmişlikten ve zengin, sanayileşmiş 'Kuzey'e ekonomik ve politik bağımlılıklarından henüz kurtulamamış olan eski sömürge ya da yarısömürgelerin durumuyla pek karşılaştırılmaz.

Rusya ile Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetler için durum farklıdır. Burada, ileri ve yetkinleşecek durumda bir toplumsal oluşum tipinin, tarihsel bakımdan geleceksiz bir başkasına doğru gerilemesi sözkonusudur. Ve eğer bu kadar olumsuz bir toplum gerçekleşebilirse, o zaman neden sanayide gelişmiş bir ülke de yeniden azgelişmişliğe düşmesin? Rus-

ya için korkulması gereken bu. Onun yönünü kökten değiştirecek beklenmedik bir politik sıçrama dışında," diye bağlıyordu sözünü.

Çok bulanık, ama Boris Yeltsin ile "sözde demokrat reformcular"ın, özelleştirmeler, ekonomik liberalizm ve çokuluslu şirketlere açılışın, tünelin ucunda daha şimdiden fark edilen mutlu geleceğin yolunu düzenli olarak döşediklerine Rusları inandırmak istedikleri zaman açıkladıkları görüşlerden, gerçeklere daha yakın bir görüş.

Tutalım ki, yöneticilerin bol keseden kullandıkları rahatlatıcı sözlere karşı çıkanların saptadıkları ekonomik durum –1990'dan beri bozulup durdu–, sonunda, 2000 yılına doğru durulsun ve bundan sonra, yıllık %5'lik bir büyümeye ulaşsın (Günümüzde kapitalist bir ülke için gerçekten olağanüstü bir oran); bu durumda, Rusya, 1990 yılındaki düzeyine, ancak 2013 yılına doğru ulaşabilecektir. Eğer bu gelişme hızı sadece %3 olsaydı aynı hedefe ulaşmak için 2022 yılını beklemek gerekecekti. Bu rakamları yayınlayan ekonomist, "Rusya, en iyi durumda, bir çeyrek yüzyıl geriletilmiş olacak" diyor ve şu açıklamayı ekliyor: "Bugünün dünyasında 25 yıl yitirmek, sonuçta, hiçbir zaman kapatılamayacak bir geri kalmışlığa mahkum olmak değil midir?"

Meğer ki Rus halkı, daha önce tarihinde yaptığı gibi, onu daha da öteye, tam bir felakete sürükleyen dış ve iç güçlere direnme yeteneğini kendinde bulsun. Meğer ki... (Sovyet rejiminin ölümünü, solda ve sağda, Tanrı'nın bir armağanı gibi karşılayan herkes, yalnızca böyle bir olasılıkla karşılaşabilme düşüncesi karşısında tir tir titreyecekler!) büyük bir bölümü Devrimin kazanımlarına bağlı kalan Rusya'nın erkekleri ve kadınları, sosyalizmin yolunu öngörülenden daha çabuk bulsunlar.

♦ *Moskova'nın tam ortasında bulunan eski "Orak ve Çekiç" fabrikasının 5000 işçisi ne satılacak ne de kullanılacak ürünleri üretmeye devam ediyor. İşçilerin ve memurların çalıştıkları –gecikmeli de olsa ücretlerini alacaklarını umarak– askeri kompleksin şu anda ödeneği yok. (Kasım 1995)*

♦ *BERD'e göre, Rus girişimciler 1994'te yurtdışına 43,1 milyar Dolar yatırdılar. Bu tutardan 18 milyarı gizlice "kaçtı." "Yasal olarak" aktarılan geri kalanın (25 milyar Dolar) büyük bir bölümünü karaborsa ve çeşitli kaçakçılıklardan doğan dövizler oluşturuyor. (Kasım 1995)*

♦ *Üç Rus kadını, Çar'ın en küçük oğlu Nikola'nın 1918'de ölmediğini öne sürüyor ve kendilerinin Çar'ın torunları olduklarını iddia ediyorlar. Rus monarşistleri nasıl davranacaklarını kararlaştırmak için genetik testlere başvurulmasını isteyeceklermiş. İngiliz uzmanlar –DNA testi için– Kraliçe Victoria'nın soyundan geldiği kabul edilen bir prense (Prensin kız kardeşi son Çar'la evlenmişti) başvuracaklarmış. Tefrikanın arkası bekleniyor. (Kasım 1995)*

♦ *ITAR-TASS Ajansı, "Rosbiznessbank"ın başkanının da, sekreteri gibi, zehirlenerek öldürüldüğünü bildiriyor. Telefon alıcıları fosfor esaslı özel bir zehire bulanmış. 1 numaralı şüpheli başka bir bankacı: Bu bankacı, kurbanı olacak kişinin kendisini gruptan atacağından korkuyormuş. (Kasım 1995)*

♦ *İngilizce olarak yayımlanan "Moscow Time"ın küçük ilanlarından biri şöyle: "Genç Rus kızlarının büyülü ve katmerli masajı. Tel 2453166" "Unutulmaz masaj ve çok daha fazlası. Tel 3628063" ve biri daha: "Sevgili Patron! Doğum günün kutlu olsun. Hepimiz çetin işinizde size başarılar dileriz. Sevgiler. Tüm INELSA ekibi." (Kasım 1995)*

♦ *Moskova'da birdenbire türeyen büfelerin sahipleri çe-*

şitli anaforcuların kurbanı. Bir sebze satıcısı, "Moscow Tribune"den bir gazeteciye, gangsterlerin kendisine zorla kabul ettirdikleri "himaye"nin (Rusçası "krişka"= bir çatı) gelirinin %60'ından fazlasını yediğini söylüyor. Gazeteci "Peki, neden polise şikayet etmiyorsunuz?" diye soruyor. Satıcının yanıtı şu: "Bu haydutların rahat rahat çalışmak için kime para verdiklerini sanıyorsunuz?" (Aralık 1995)

♦ *1995 sonunda, Rus Devletinin altın rezervleri 115 tondu. Oysa rezervler Sovyetler Birliği'nin son zamanlarında 2500 tona yükselmişti. Bu para stokundan 900 tonu eski başbakan İgor Gaydar tarafından başlatılan reformlar sırasında kaybolmuş. Buharlaşmışlar! Bir "güvenlik kurulu" soruşturma yapıyor. (Ocak 1996)*

♦ *"Industrial Bank of Japan" –"Nippon Steel" ile "Nissan Şirketi" hissedarları arasındadır– Rusya'nın en büyük 20 bankasından biri olan "International Moscow Bank"ın hisselerinin %12'sini ele geçirdi. Operasyon, Japonların Sibirya ve Rus Uzakdoğusu'nda yatırım yapmalarını sağlayacak. "International Moscow Bank", %60 hissesi yabancı (Alman, Avusturya, Fransız ve Lüksemburg bankaları), %40'ı ise Rus olan bir "joint venture"dır. (Kasım 1995)*

♦ *Yurttaşlık bilinci ölmemiş: Rus halkının %21'i (yani yaklaşık 30 milyon kişi) kamu yararına çalışmalara gönüllü katılıyor. 20.000 örgüt çeşitli etkinliklerde bulunuyor: Çorba günleri düzenleme, herkese açık alanlar hazırlama, çevre koruma, öğrencilere yardım, vb. (Mart 1996)*

♦ *Tek Van Do –Kore asıllı savaş sanatı– Rusya'da ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) öteki ülkelerinde büyük bir başarı kazanıyor. Bu sanatı öğretmek için daha şimdiden 65 jimnastik salonu (özel) açıldı. En ünlü hocalardan biri olan Üstad Rhee, Bruce Lee, Mohamed Ali ve birçok Amerikan Kongresi üyesini çalıştırmış. Katılım: Ayda 100 Dolar. (Mart 1996)*

NOSTALJİ Mİ?
NOSTALJİ Mİ DEDİNİZ?

1996 yılı Aralık ayında, "Leninski Prospekt" üzerinde, hemen hemen, Gagarin diye birinin anısına dikilen ve ışıl ışıl bir metal parlaklığıyla, Kozmosa doğru fışkırıyormuş gibi görünen heykel-dikilitaş yüksekliğinde, büyük bir seçim levhası bütün bakışları üstüne çekiyordu. "Haydi Rusya" hareketinin başkanı ve Duma adayı Boris Fiodorov'un bir çağrısıydı bu: "Altmış milyon iç savaş ve tenkil ölüsü Ziganov'a oy vermezler!"

Kendi kendime, gerek rakamları alabildiğine şişirmesiyle, gerekse iç savaş ölülerini (Beyazlar ve Kızıllar karışık) ve siyasal –"adi", suçsuz– suçlu bütün mahkumları aynı şekilde "komünist tenkil"in kurbanları sayan düzenbazlığıyla bu kadar şaşırtıcı bir tanıtımın seçmenleri nasıl etkileyebileceğini soruyordum. Doğrusu, soru yönelttiğimde, bunları densizlik sayanlar dışında, bana bu tür sorulara karşı duyarlı olduklarını söyleyen Rusa çok rastlamadım.

Haksızlıkları, kusurları, unutulup gitmiş cinayetleri bir yana bırakmadan çoğu, bütün bu dramların artık tarihe malolduklarını düşünüyorlardı. Hem berbat, hem yüce, ama yalnız karşıtlar arasında polemiği besleyebilecek şeylerden uzak durmak için anımsanması utandıran son derecede çatışmalı bir tarihe.

Bana öyle geliyor ki, bu tutum basit seçim çerçevesini aşıyor; Sovyetler sonrası Rusya'nın ortak anlayışını belirtiyordu. Geçmişin hem ödünsüz eleştirilebilmesi, hem de yok sayılmaksızın, hizaya bakılarak, nesnel olarak seyredilebilmesi gerekirdi.

Önce Stalin'in büstleri –"Stalinsizleştirme" dönemindeydi bu– ardından SSCB'nin çöküşünden sonra, Brejnev'inkiler kaldırıldı. Ünlü devrimcilerin adlarını taşıyan birçok yerleşme

yeri, yeni makam sahiplerinin kararı üzerine, yeniden eski adlarını aldılar; ama Sovyetler döneminde kimi binaların yüzüne konulmuş çok sayıda mermer ya da bronz levha –dokunulmamış, yazıları taze–, buralarda filanca tarihsel toplantıların yapıldığını, falanca seçkin devrimcilerin yaşadığını hatırlatmak ister gibi hâlâ duruyorlar. Yine, genellikle Lenin'in, Karl Marx ve öteki kuramcılarla Ernst Thaelmann (Faşistlerce öldürülen Alman Komünist Partisi Genel Sekreteri) gibi komünist yöneticilerin heykelleri yerinde kalmış. Lenin'in naaşının Kızıl Meydan'dan çıkarılması ve sıradan bir mezarlığa gömülmesi için "reformcular"la "demokratlar"ın yaptıkları baskılara karşın, naaş hâlâ anıtkabirdedir ve yetkililer adeta kararın uygulanmasının çok geniş bir tepki doğuracağından korkuyorlarmış gibi, naaşın oradan "kaldırılması" sorununun artık lafı edilmiyor.

Simge kişiler uzun ömürlüdür; politikacılar bunu unutmazlar. Yeltsin'in, seçim kampanyasında, kendisinin de belli bir Sovyet mirasına saygılı olduğunu anlatmak ister gibi, anıtkabirin üstünde –komünist yöneticiler eskiden, büyük halk gösterileri ve askeri geçit törenleri sırasında burada yer alırlardı– fotoğraf çektirmesi işte bundandır. Ama imajını düzene sokmak ve birkaç oy daha kazanmak için –Rock dansı yaptığı bile görüldü– neler yapmazdı ki o!

Başkan-aday, tamgaz, Nazi Almanyası'na karşı kazanılan bütün Sovyet zaferlerinin simgesi olan kızıl bayrağı Rus Ordusu'na resmen yeniden veriyor ve 1 Mayıs'ın tatil olacağını ilan ediyordu. İşçilerin uluslararası geleneksel mücadele günü olarak değil de, "dayanışma" günü olarak. Elbette, en bayağılarından bir seçim oportünizminden esinlenen bu davranışlar, yine de anlamlıydı. Çok bozulmuş bir "look"u temizlemeye çalışmak ve halkın duygularını paylaştığına seçmenleri inandırmak için, ne pahasına olursa olsun, bu yoldan geçmesi gerekiyordu.

Moskova'da Leningrad garının adı değişmemiş ve

SSCB'nin kurucusunun onuruna dikilen anıt, garın salonunu yine süslüyor. Ama "kızıl ok"un izlediği hattın öbür ucunda, yeniden Saint-Petersburg adı verilen kentte, bronz Lenin heykeli, taze açılışının kokusu hâlâ duyulan bir Büyük Petro heykeli ile değiştirildi. Gençlik yıllarında, Çarın iki metreden daha uzun boylu bir dev oiduğunu öğrenmiş olan yolcu, heykeltıraşın bunu doğrulamadığını görüyor. Heykel, siparişçilerin kendileri, sanki onun çok dikkat çekmesini istememişler gibi, cılız ve aceleye gelmiş bir yapım gibi görünüyor.

Kentin adını değiştirme girişimi, keskin "reformist", çıkarcı ve yeni zengin, eski belediye başkanı Aleksandr Sobşak'tan kaynaklanıyor. Halkça nefret edilen biri haline gelince, son belediye seçimlerinde yardımcılarından biri tarafından yerinden edilen bir adam. Uyduruk bir referandumdan sonra, patavatsızca dayatılan bu değişiklik pek de hoş karşılanmamış olacak ki, kenti de içine alan bölgenin halkı bunu beğenmeyip eski adı korumuş. Bunun sonucu şu ki, yönetsel planda, Saint-Petersburg, Leningrad "oblast"ına (bölge) bağlı olmaya devam ediyor ve bunu göz önünde tutacak tam bir posta adresinin de şöyle yazılması gerekiyor: "B. X, Nevski Caddesi 50, Saint-Petersburg, Leningrad Bölgesi, Rusya."

Kuşkusuz bunlar birtakım ayrıntılar. Ama o kadar ikincil değil; çünkü Rusların büyük bir bölüğünün ruh halini oldukça iyi açıklıyor ve Batıda yayılan, yeri doldurulmaz bir avuç "tutucu" dışında, herkesin, kendi devrimci geçmişlerine ve ona damga vuran büyük adlara karşı kinle dolup taştıkları düşüncesini yalanlıyorlar.

SSCB'nin ölümüne o kadar sevinçle alkış tutmuş ve sonunda komünizmin ve ütopyalarının defterinin dürüldüğünü kesin olarak ilan etmiş olanlar, sonsuza kadar kurtulduklarını sandıkları o korkunç "hayalet"in, şimşek hızıyla yeniden ortaya çıkmış olmasına henüz bir açıklama bulamadılar. Rusya'da, 1996 Aralığında yapılan milletvekili seçimlerinde komünist

adayların zaferi, gömmüş oldukları komünizmin hâlâ canlılığını koruduğunu gösterdiği için bunları şaşkınlığa düşürdü.

Bir altı ay sonra, başkanlık seçimlerinde Yeltsin'in başarısı, bunların kaygılarını dağıtmaya yetmemişti; çünkü bu başarının, hem de yalnız Başkanın tükenen sağlığı nedeniyle değil, dayanıksız olduğunu biliyorlardı. Yine biliyorlardı ki, ikinci turda, onun adı çevresinde birleşen seçmen çoğunluğu, bunu, ilk yetki dönemindeki yönetimini onayladıkları için yapmamışlardı. Gelecek için ona güvendiklerinden de değil. Oylamadan dört ay önce, Amerikalı ekiplerce* yapılan kamuoyu yoklamaları ona ancak %6 şans tanıyorlardı. "İyi bir başkan için gereken yetenekler"i taşıdığını düşünen Rusların yüzdesi daha da düşüktü. Rusların %60'ı onun kokuşmuş biri olduğunu düşünüyor, %65'i onu ekonominin iflasından doğrudan doğruya sorumlu tutuyordu.

Ama Batıya gereken Yeltsin'dir; çünkü onunla Rusya'nın "doğru yol"da kalacağına ve kısa bir kapitalizm deneyiminden sonra, ortaklaşmacılığın eski kötülük perilerine yeniden kapılmayacağına inanıyordu. Seçim ertesinde, "Time" dergisinin başyazarlarından biri, "bütün öbür çözümler çok kötü olduğu için Yeltsin bizim adamımız"**, diye yazıyordu. "Eğer Batılı liderlerin Rusya'da oy vermeleri kabul edilmiş olsaydı", diye ekliyordu, "Yeltsin kuşkusuz, Saddam Hüseyin'in elde ettiği % 99,8'lik orandan daha da iyisini elde ederdi..."***

Sözlü yüreklendirmeler ve dilekler ne kadar sıcak olursa ol-

* "Yanks to the rescue. The secret story of how American advisers helped Yeltsin win" ("Yankiler Yardıma Geliyor. Amerikalı danışmanların Yeltsin'in kazanmasına yardımcı oluşlarının gizli öyküsü") Time, 15 Temmuz 1996.

** Daha kibarca, ama aynı düşünceyi yansıtan bu görüş, Franklin Roosevelt'in ünlü bir sözünü akla getiriyor. Roosevelt, ABD'nin Nikaragua diktatörü Somoza'ya verdiği desteği eleştiren bir eleştirmene cevap verirken şöyle demişti: "Evet, onun bir o... çocuğu ("a son of a bitch") olduğunu biliyoruz, ama bizim adamımız."

*** "Embracing Mr Wonderful - The West's problems with Russia haven't been resolved by Yeltsin's victory" (Bay Harika ile Kucaklaşma - Batı'nın Rusya ile ilgili sorunları Yeltsin'in kazanmasıyla çözülmedi", Josef Joffe, "Time", 15 Temmuz 1996.

sun, ona verilen parasal destekler daha önemliydi. Yine aynı kişi, "Yeltsin'in kazanması için Batı milyarlar ödedi"*, diye yazıyordu. "Batılı Devlet adamları onu en mahrem toplantılara davet ettiler. Onu pohpohladılar, şımarttılar, nazlandırdılar..."

Özgür dünyanın önderi Bill Clinton daha da iyisini yaptı ve Yeltsin'e doğrudan pratik bir yardımda bulundu; ama –yine "Time"ın ortaya çıkardığı gibi– bu yardım, komünist adayın, Amerika'nın Rusya'nın içişlerine burnunu soktuğunu ve Yeltsin'in kukla rolü oynamayı kabul ettiğini açıklayıp üstünlük sağlamasını önlemek için mutlak bir gizlilik içinde yapıldı.

1996 yılı Mart ayı başında, kendilerini işadamları olarak tanıtan çok rahat beş Amerikalı, Yeltsin'in seçim kampanyasına yön vermek için gizlice Moskova'ya geliyorlardı. Her biri dört aylık bir yükümlülük karşılığı –bütün kişisel giderlerinin karşılanmasından başka– 250.000 Dolarlık bir para (1.250.000 Frank) alacaklardı. Ayrıca gerekli görecekleri bütün araştırma, soruşturma ve yoklamaları yaptırmaları için onlara sınırsız bir kredi açılmıştı.

Bu adamlardan dördü, bir adayı "pazarlamak" ve seçtirmek için, Birleşik Devletler'de yaygın olarak kullanılan şu ince yöntemlere –ve "ters vuruşlar"a– alışık seçim uzmanlarıydılar: Televizyon ekranlarının ezici reklamlarla doldurulması, televizyon izleyicilerine, adayların kanıtlarına karşı tepkilerini ve algılama yeteneklerini ölçmeye yarayan özel tuşlu aygıtlar verilerek onların ruh hallerinin titizlikle incelenmesi, ama ayrıca, çok klasik biçimde, rüşvetler, şantajlar, karalamalar, sahte bildiriler ve rakibi gözden düşürmek için onun hesabına açıklamalar.**

* Amerikan hükümetinin lütfuyla, IMF ona 10 milyar Dolarlık bir borç vermeyi kabul etti. Helmut Kohl, FAC'nden ona 2,8 milyar Dolar sağladı. Alain Juppe Fransa'dan 1 milyar Dolar verdi.

** Basın ve televizyonlar sözde "komünistlerin gizli planı"nı böyle "ifşa ettiler" ve yayınladılar. Sahtecilik, seçmenleri ürkütmek ve Komünist Parti adayı Genadi Ziganov'a oy vermelerini engellemek için tezgahlanmıştı. Bu muhteşem "ters vuruş"u –elbette– ne " Amerikan ekibi", ne de başka birisi üstlendi.

New-York Eyaletinde, Bedford Hills "danışmanlık" firmasının yöneticisi de olan ekip üyelerinden Richard Dresner'in ardında zaten uzun bir deneyim vardı. Yetmişli yılların sonunda ve seksenlerin başında, Bill Clinton'ın en yakın politik danışmanı Dick Morris'in yardımcısı olmuş ve onu Arkansas Valisi seçtirmek için katkıda bulunmuştu. Ekibin beşinci üyesi Felix Braynin, o güne dek, hiç seçim kampanyalarıyla uğraşmamıştı. Beyaz Rusya asıllı, çiçeği burnunda bir Amerikalıydı; Birleşik Devletlere 1979'da göç etmiş ve San Francisco'ya yerleşmişti. Başlangıçta profesyonel hokey oyunculuğu, sonra bina boyacılığı yapmış; sonunda o da, uzmanlığı Rusya'da yatırım yapmak isteyen firmalara ve işadamlarına yol göstermek olan bir "danışmanlık" bürosunu yönetmek üzere iş dünyasına yönelmişti. Aralarında başkanlık seçimlerini hazırlamakla görevli başbakan yardımcısı Oleg Soskovets'in de bulunduğu kimi Kremlin yöneticilerini böyle tanıyabilmişti. Braynin, Rusları, Dick Morris tarafından gizlice salık verilen, yani Bill Clinton tarafından da kabul edilen bu "uzmanlar"la ilişkiye geçirmek için aracılık etmişti.

Amerikalılar, görevi, babasıyla sürekli bir ilişkiyi sürdürmek olan Boris Yeltsin'in kızı Tatiana Dyachenko'nun da katılmasıyla, açıkladıklarına göre, seçimi kazandırabilecek tek taktiği çabucak ayarladılar. On sayfalık bir "muhtıra"da düşüncelerini şöyle özetlediler; "Seçmenler, Yeltsin'in işleri yönetme biçimini onaylamıyorlar; işlerin daha iyiye gideceğine de hiç inanmıyorlar ve komünistlerin görüşlerini yeğliyorlar. Kazanmak için yalnız bir tek strateji vardır. Ve çok basittir. Önce, komünistlere karşı mümkün olan seçenek haline gelmek gerekir. İkincisi, komünistlerin, ne pahasına olursa olsun, altedilmesi gerektiği insanlara gösterilmelidir..."

Daha sonra aynı kişiler, "güçlük, Yeltsin'in, Rusların kendisini sandıkta desteklemeyeceklerini kabul etmeye yanaşmaması" diye açıklıyorlardı. Kazanmak –ve tehlikeli olabileceğin-

den seçimleri iptal yoluna başvurmamak gerekirdi*– için, nefret etmelerine karşın, onları Yeltsin'e oy vermeye ve başka türlü yapamayacaklarına inandırmak gerekiyordu. Bunun için, korkudan yararlanılmalıydı. "Komünistler kazanırlarsa iç savaş, kargaşa ve öldürümler başlar. Her şey bugün yaşadıklarınızdan çok daha korkunç olur. Ya Yeltsin, ya da kan ve kaos..." Yeltsin'in tekelinde olan televizyonlar, radyolar (birinci turdan sonra Ziganov'un radyo ve televizyona çıkışı gerçekten önlenecektir) durmadan bu kanıtları vurgulayacaklardır.

Görevi biten başkanın, kendisine oy vermelerini istediği milyonlarca seçmen, Devletin kendilerine borçlu olduğu ücretleri aylardır almamışlardı. Ekip, Yeltsin'in seçilişinin hemen ertesinde ücretlerin ödeneceğini açıklamaktan kesinlikle vazgeçmesi kanısına varmıştı; çünkü artık kimse onun vaatlerine inanmıyordu ve böyle vaatler aleyhine olurdu. Ücretleri hemen ödemeye başlamalıydı. IMF'nin ve 'dost demokrasiler'in milyarları ile bunlara eklenmesi gereken, Yeltsin'in yasaya aykırı olarak el koyduğu Merkez Bankası rezervleri bunu kısmen karşılayacaktı. Amerikalılar ona ayrıca, ücretlerin ödenmemesinin sorumluluğunu açıkça yüksek memurların üstüne atmasını öğütlediler: Kendisi, Yeltsin, herkesin alacağını alması için, çok önceden emir vermiş olduğu halde, bunlar onun emirlerini yerine getirmemişlerdi.

Batının yoğun desteği, yalan ve demagoji, antikomünist kara çalma ve korku ekimi, bol keseden dağıtılan para ve General Aleksandr Lebed gibi, birinci turun oyun dışı ettiği kimi adaylara, "iyi" aday lehine davranmaları için verilen sözler ve makamlar, yani bir arada, bütün bu malzemeler, sonunda, Yeltsin'in zaferine yol açacaktır. Bill Clinton, Jacques Chirac (o, "sevgili dostu Boris Nikolayeviç"i kişisel olarak kutlayacaktır), Helmut Kohl, John Major ve doğrusu böyle bir kam-

* Bu, danışmanı Korjakov'un Yeltsin'e yaptığı öneriydi.

panyada görülmeleri istenmeyecek "solcu" tanınan birtakım başka politikacılar, ciddi ciddi, "sonunda, Rusya'da demokrasi kazandı!" diyeceklerdir.

Yeltsin 40 milyon oy, yani kullanılan toplam oyların % 53,5'ini almıştı. Ziganov'un oyu, % 40,3'lük bir oranla, 30 milyondu.* Sahte demokratlarla, sahici yeni zenginlere, teneke reformculara, yerli mafyalarla dışarıdan kampanyayı paraca desteklemiş sözde dostlara göre bir zafer. Ama Batı başkentlerinde, çözümlemeyi biraz daha ileri götüren gözlemcilere göre, yenilen adayın aldığı sonuç yeneninki kadar, hatta belki daha anlamlıydı. Seçimler aslında hiçbir şeyi çözmemişti.

SSCB'nin ve SBKP'nin dağıtılmasından en çok beş yıl sonra, komünistlere karşı seferber edilen büyük kaynaklara karşın, onlar yeniden canlı ve diri bir güç oluşturmuşlardı. Yeltsin sonrası onları yine hesaba katmak gerekirdi.

Öyleyse, "gulag" ile kölelik arasında sefil bir yaşam sürdürdükleri söylenen onmilyonlarca erkek ve kadının, bu "zindan"dan kurtulur kurtulmaz, yitirmiş olduklarının acısını bu kadar açıkça göstermelerini nasıl açıklamalı, nasıl anlamalı?

Gerçekte, bir açıklama olacaksa, bu kuşkusuz, onyıllardan beri –sağda ve solda– SSCB ve yurttaşlarının ülkede sürdürdükleri yaşam hakkında karikatür gibi en olumsuz resmi çizmek için kolları sıvamış kimselerden gelemez. Onlar SSCB'nin dünya çapında özgürleşme ve toplumsal gelişme hareketine katkısını inkar etmeyi ya da kesin olarak *bilmezden gelmeyi* seçtiklerinden, sanki dilleri tutulmuş gibidirler. Sovyet gerçeği hakkında taşıdıkları yüzeysel ve sınırlı yargılar, Rusların bu garip ve uzun "cehennem yaşamları"na ilişkin her şeyi *çoktan unutmuş* olacak kadar belleksiz davranışını açıklamaya pek yardım etmiyor.

* Bunlar başkanlık seçimlerinin ikinci turu (3 Temmuz 1996) sonuçlarıdır. İlk turda (16 Haziran 1996), başta gelen beş aday şu sonuçları elde etmişlerdi: Boris Yeltsin %35; Genadi Ziganov (Rusya Federasyonu Komünist Partisi), % 32,5; Grigori Yavlinski, %7,5; Vladimir Jirinovski %6; Aleksandr Lebed, %5.

Bir gün ve çok yersiz olarak, yeni bir sosyalist Devletin, eski SSCB'nin kendi küllerinden yeniden doğabileceği düşüncesinden endişelenen kimileri, yine de şöyle bir açıklama deniyorlar: Rusların aradıkları; rejimleri değil, yalnızca rejimin onlara sağladığı kolaylıklardır. Anlaşılması güç bir dikotomi. Bu kadar iğrenç bir sistem –Ronald Reagan'a göre "kötülük imparatorluğu"–, böylesi yararlı sonuçları nasıl doğurabilmiş ki, bu sistemde yaşamış olanlar, bugün "kurtulmuş" oldukları şeyin yitimine ağlayıp duruyorlar? İnsan hem meyvelerin mükemmelliği ile övünüp, hem de bunları üstünde taşıyan ağacın öldürücü biçimde zehirli olduğunu öne sürebilir mi?

Daha açıkçası, insanların özlemle aradıkları kolaylıklar –bütün kusurlarına karşın– temel amacı, birilerinin çıkarları değil, herkesin gönenci olan bir toplumun doğal ürünü değil miydi?

Doğrusu, Stalin'in ölümünden ve yöntemlerinin yürürlükten kaldırılmasından otuz yıl sonra, SSCB, gerek ekonomik, gerekse politik alanda ve daha açıkçası, gerçek bir sosyalist demokrasinin işleyişi konusunda, yokluklar, gerilikler ve tıkanmalardan zarar görmeye devam ediyordu. Öncüleri perestroykayı karşıdevrime batırmadan önce, onun resmen gidermek istediği işte bu kusurlardır. Ama bu aynı dünya, yaşamının en çetin anlarında bile, sömürünün saltanatını ve paranın diktatörlüğünü ortadan kaldırmış olduğu için, insanların ve halkların eşitliği ilkesine dayandığı için herkese toplumsal hak ve yararlar, eğitim ve kültürel gelişme olanakları, başka ülkelerde bilinmeyen bir dostluk ve kardeşlik değeri sağlıyordu.

Uçsuz bucaksız ülkede yaşayanlardan çoğu –değişik yüz halk– 1917'den beri aşılan yoldan gurur duyuyorlardı. 1917 onları, Çarların ortaçağ baskısından, ayaktakımı soysuzluğundan, okumaz-yazmazlık ve karanlıkçılıktan uzayın öncüleri yapacak kadar en yüksek eğitim ve kültür düzeylerinden birisine götürmüştü. Bu halklar, SSCB'nin doğuşuna kadar, dünyaya tek başlarına egemen olmuş emperyalist Devletleri dize getirecek güçte dev bir politik ekonomik ve askeri bir güç

kurabilmişlerdi. Bir kölelik, ulusal ve toplumsal baskı, bencillik ve çıkarcılık dünyasından insanca ve kardeşçe bir sosyalist toplum meydana getirmek için dövüşmüşlerdi.

Kimileri rejimin derin yetersizliklerini, yürekler acısı ve kanlı sapmalarını hatırlatarak "sosyalist mi?" diye soracaklar. Stalin dönemindeki suçsuz insanların ölümü, "gulag", demokrasideki kısıtlamalar, bürokrasi ve yokluk; bütün bunlardan sonra, hâlâ sosyalizmden söz edilebilir mi?

Sosyalist mi? Peki ama, gelişi dünyanın yüzölçümünün altıda birinde, insanın insan tarafından sömürülmesine, sömürgeciliğe ve sermayenin mutlak gücüne son vermiş olan bir toplumu nitelemek için başka hangi sözcük kullanılır? Dünyanın bütün ezilenlerine karşı ikiyüzlü acınma ve bugün moda olan ölçülü bir yardımseverlikle hiçbir ilgisi bulunmayan, gerçek bir dayanışma gösteren bir toplum için başka hangi sözcük var.

Eğer bu eşsiz girişim, sonuna vardırılmadan başarısızlığa uğramışsa, bundan ille de, birçok çağdaş ideolog ve tarihçinin öne sürdükleri gibi, onun kendi doğası yüzünden, daha başından beri, başarısızlığa yargılı olan devrimci bir tasarı olduğu sonucunu mu çıkarmak gerekir? Böyle bir hüküm, elbette, çeşitli gözde düşünürlerin geliştirdikleri tutucu (kimileyin düzenbazlıkla "yenilikçi" olarak tanıtılan) tezleri güçlendirmek üzere tam zamanında devreye giriyor. Onlar için bu, SSCB ve Avrupalı sosyalist ülkelerin çöküşünün gerçek nedenlerini bulmak isteğine kapılan kimseleri, tamamiyle faydasız olan bu araştırmaları bırakmaya davet etme fırsatıdır. Çünkü, onlara inanmak gerekirse, işin özü zaten söylenmiştir: Her türlü devrim umudu kendi yenilgisini içinde taşır.

Onlar, aynı araştırmacılar tarafından SSCB'yi yıkıma götüren koşullar anımsatıldığı zaman kasıntılı bir biçimde bilmezlikten gelir ya da en iyi durumda, kapitalist dünyanın bir türlü içinden atamadığı acımasız nefret yüzünden, ilk sosyalist Devletin karşı karşıya kaldığı büyük güçlükleri, tarihsel gerçekliği bütünüyle saptıracak kadar, küçültürler.

Kuşkusuz, herkes bilir ki, tarihi yeniden yapmak istemek boşunadır. Yine de, gülünç olmaksızın, insan kendi kendine şunu sorabilir: Daha doğar doğmaz onu kuşatan sürekli düşmanlık olmasaydı; 1917'den hemen sonra ülkesini yakıp yıkan 14 kapitalist Devletin silahlı müdahalesi olmasaydı; aynı Devletlerce Beyaz Muhafızlara ve karşıdevrime verilen destek olmasaydı; düzenlenen ve yıllarca sürdürülen ekonomik abluka olmasaydı. Nazi istilası ve soğuk savaş olmasaydı Sovyetler Birliği'nin yolu nasıl olurdu?

Bir başka uluslararası bağlamda, sosyalizmi kurmanın güçlükleri, özveriler ve çekilen acılar bakımından, hiç kuşkusuz, çok daha az bir bedele malolurdu; ne pahasına olursa olsun, savunulması gereken bir "kuşatılmış kale" içinde hapsedilme duygusu daha çekilir, halkın beklediği tüketim maddelerinin bolca üretimi daha kolay gerçekleştirilir ve, sonuç olarak, iç koşullar da gerçek bir sosyalist demokrasinin gelişmesi için daha uygun olurdu.

Beş yıllık kapitalizm deneyimi –bunu üstü örtülü olarak, üst düzeyde "uygar" bir başka kapitalizm türü karşısına koymak ister gibi, genellikle bir "vahşi" sıfatı ekleniyor– rekabet ve "serbest teşebbüs" toplumunun gerçek yüzü konusunda Rusları ve eski SSCB'nin öteki halklarını aydınlatmak için 70 yıllık "kötü Sovyet propagandası"ndan daha çok şey yaptı.* Piyasa toplumuna dönüşün ülkeye mutlaka getireceği gönenç konusunda perestroyka boyunca yayılan düşler de geniş ölçüde dağıldı gitti.

1996 1 Mayısı'nda, Saint-Petersburg'daki halk yürüyüşünde göstericiler (sayıları ajansların haberlerine göre 35.000; düzenleyenlere göre bunun iki katıydı) kimsenin kulaklarına fısıldama gereği duymadığı bir sloganı haykırıyorlardı: "Kahrolsun kapitalizm!" Sloganın seçimi ve başarısı hiç de rastlan-

* Gözlem, başkanlık seçimleri sırasında yapılan bir röportajda "Figaro Magazine" muhabirinin kaleminden çıkmadır.

tısal değildi. Hem daha önce yararlandıkları kolaylıkların hem de bunları kendilerine sağlayan, özlemini duydukları sistemin yitirilişini dile getiriyorlardı. Ülkelerinde sosyalizmin yeniden canlanmasının zorunlu olarak esaslı düzeltmeler gerektireceğini düşünseler bile, çok sayıda eski Sovyet yurttaşının hissettikleri bunlardır.

Bu apaçık şeyleri kabul etmek, –bunlar resmi ve yarıresmi tek düşüncenin ana konularına karşıt şeylerdir– Sovyet gerçekliğinin, cennet gibi olmaktan uzak olsa bile, yine de onu bütün yaşamı boyunca, kötülemekten geri kalmayanların sundukları karikatüre hiç benzemediğini de teslim etmek demektir. Bundan sonra, onların, ister sol geçinsin, ister sağ olsun tastamam "demokrat" politikanın amentüsünde yazılı yargılara döneceklerini beklemeyelim. O tehlikeli ve şaşırtıcı "komünizmin yaşayadurması" olayının ortaya koyduğu soruyu yanıtlamak da gerektiği için, kamuoyunu doyuracak uygun bir açıklama arandı ve bulundu: Eski Sovyet yurttaşları geçmişi düşleyip içlerini çekiyorlarsa, bu ona yandıklarından değil; sadece ona karşı besledikleri nostaljidendir. Ama eski sürgünlerin Dachau, Auschwitz, Ravensbrück ve öteki ölüm kamplarındaki hapislikleri hakkında "nostalji" besledikleri *hiç görülmüş müdür?*

Öyle görünüyor ki, sürekli olarak başvurulan bu "nostalji"nin arkasında saklananı öğrenmek için, araştırmayı daha ileri götürmeyi, kimse göze almıyor. Sanki kullanılan terimi kuşatan "sis"i dağıtmaya çalışırken, aynı anda, kullanışlı bir cevabı zayıflatmak tehlikesiyle karşılaşıyorlar. İçerikten yoksun olsa bile, bu kullanışlı yanıtın, hiç değilse, tüm olarak Sovyet sisteminin özünden bozukluğu hakkında istenen kesin yargıyı yeniden tartışmaya getirmeme gibi bir üstünlüğü var.

Doğrusu, eski Sovyet yurttaşlarının en büyük bölümünde –Oleg ve dostları gibi henüz genç insanlarda ya da Lena'nın evinde karşılaştığım o eski bakan yardımcısı gibi emeklilerde–, geçmişe yönelik bir "nostalji" varsa, bu çok değişik bi-

çimlerde dile geliyor. Bugün aşağı yukarı altmış yaşında Üniversite Profesörü Svetlana, eski arkadaşlarını "şarkı söylemek ve ağlamak için" aradığını söylüyor. Eski Rusya ve Devrimle ilgili şarkılar; çocukluğunda pioniyelerle, üniversitede öğrencilerle öğrenilen yaşam sevincini, kardeşliği ve umudu anlatan şarkılar söylemek ve yok olan ideale ağlamak için.

Lena ise, ülkeyi savunmak ve inşa etmek için katlanılan özverilerin, çekilen acıların; politik gerekler ve ülke çıkarları adına, yıllar süren sınırlamaları sessizce kabulün, onmilyonlarca insanın bütün o korkunç çabalarının sonunda bir işe yarayıp yaramadığını kendi kendine soruyordu: "Biliyorsun, yorgunuz biz, yorgunuz, çok yorgunuz. Bütün bunlardan sonra yorulmak hakkımız değil mi? Peki şimdi, ülkeyi bir kez daha yeniden inşa etmek için ne kadar zaman gerekecek? Komünizm mi? Bir gün mü? Evet. Ama kaç yüzyıl sonra?"

Dün kurum satan ve ders veren, bugün "business"a dönmüş, istavroz çıkarmayı ve papazlarca kutsanmayı öğrenmiş eski yöneticilerin manzarası ona acı veriyor; aynı zamanda onu, insan ve "doğa"sı konusunda şüpheci kılıyordu. Dönemin belirgin özelliği olan güvenliği, huzuru, dayanışmayı, çıkar gözetmezliği, gençliğin inançlarını arıyordu; ama yoksullar adına girişimlerinde çoğu zaman karşılaştığı aptal "dikta"ları, güçlü bürokratları değil. Kendisi kişisel olarak haksızlığa uğramamış olsa bile, "tapınma"nın karanlık günlerinde duyulan o endişe –kimileyin korku– duygusunu da aramıyordu.

Bedeni ve ruhuyla ideallerine adanmış o militanlardan biri olan Andrey'in düşünceleri başka türlüydü. Yıllarca yurtdışında kalmıştı. Özellikle Kuzey Afrika'da. Orada, bir Sovyet kültür merkezinin yöneticisi olmuştu. Moskova'ya dönünce, SBKP Merkez Komitesi'nde danışman ve Dış Politika Komisyonu'nun Mağrip bürosu üyesi olarak çalışmıştı. O, son yıllarda, partinin saflarını doldurmuş olan şu kariyeristlerden değildi ve karısı, oğlu, gelini ve torunu ile birlikte oturduğu sosyal konut türünden bir binadaki üç oda, mutfak ve banyo-

firmasını dava ediyor. Yasaya göre bir yabancı şirketin askeri işletmeleri satın alma hakkı yok. Ama bu hüküm, "Nick and C."nun -Ruslar aracılığıyla- Rus milli savunmasına bağlı 19 şirkette hisse sahibi olmasını engellemiyor. Yeni -daha sıkı- bir yasa hazırlanması gerekecek. (Mart 1996)

• *Öteden beri Manhattan'da çalışan bir Amerikan şirketi Moskova'da yeni bir taksi filosu kuruyor: Kanarya sarısı Volga'ların her iki yanında siyah ve sarı dama kuşağı var. Taksi tutmanın bedeli, kilometre başına 1 Dolar 70 sent. Servis makbuz vermeyi ve gerektiğinde yolcuyu otelin girişine dek şemsiye ile geçirmeyi içeriyor. (Aralık 1995)*

• *Avrupa ve Asya'daki çeşitli "zevk mekanları"na genç Rus kadınları Çartır seferleri var. Rusya'da seks sanayii tam gelişme halinde. Sanayiciler sex shop'larda satılabilecek bütün gereçleri Asya ile birlikte üretmeyi düşünüyorlar. Bu businessmen'lerden biri, "9 milyonluk nüfusu ile yalnız Moskova bile doymuş olmaktan uzak bir pazar" diye açıklıyor. (Şubat 1996)*

• *Rusların ellerinde 100 dolarlık 15-20 milyar Dolar var. 1996 başında, Ortadoğu'dan gelen bu kağıt paraların yaklaşık %20'sinin sahte olduğu tahmin ediliyordu. Taklit edilmesi daha güç yeni bir kağıt para yakında yavaş yavaş dolaşıma sokulacak. (Ocak 1996)*

• *Stalin'in doğumunun 116'ncı yıldönümü, doğum yeri olan Gürcistan'ın Gori kentinde coşkuyla kutlandı. Geçit töreni, kızıl bayraklar, portreler. 69 yaşında bir emekli, bir gazeteciye ,"iyi yaşıyorduk, fabrikalar işliyordu, kolektif çiftlikler çalışıyordu... Bugünse her şey karmakarışık" diyor. "45 yıl bir fabrikada çalıştım ve ayda beş dolar alıyorum. İnsan bu parayla geçinebilir mi?" (Aralık 1995)*

KUMLARDA BOĞULAN BİR PERESTROYKA

"Özgür dünya", SBKP'nin yasaklanması ve SSCB'nin dağıtılmasının ertesinde, haberi nerdeyse inanamadan selamlamıştı: Politikacılarla gazeteciler "bu bir devrim!" diye haykırıyorlardı. Bu tek sözcük onları genellikle dehşetten titretirken, kendilerinden geçip onu tekrarlamaktan bir türlü geri kalamıyorlardı. Sözkonusu olanın bir "karşıdevrim" olduğunu iyi bildikleri için kuşkusuz. Ama haydi bakalım, kitleleri "Yaşasın karşıdevrim!" diye haykırmaya davet ederek heyacanlandırın. Sözcük kendisiyle birlikte, bir gün başkaldırmaya cesaret etmiş yoksullar ve zayıflara karşı öyle bir öç ve kin kokusu getiriyor ki, güçlüler sınıfı uzun zamandır bundan kaçınmayı öğrenmiş. Öyleyse "devrim" diyelim daha iyi, onunla savaşmak sözkonusu olsa bile!*

Öte yandan tamamiyle doğal bir şey bu. Çağımızın siyasal sözlüğü, gündelik dilde anlattıklarına genellikle tam tamına karşıt anlamda anlaşılması gereken, George Orwell'ın "yeni dil"i** tarzı başka anahtar sözcüklerle zenginleşti. Halkın istenciyle alay edenlere, örneğin oy verenlerin %75'i Sovyetler Birliği'nin korunmasından yana olacakken onun dağıtılmasına girişeceklere "demokratlar" denecek. Yasaya ve çoğunluğun isteğine saygı gösterilmesini isteyenler çok doğal olarak "totalitarizm yandaşları" olacaklar. 1993 Ekimi'nde, Yeltsin, Parlamentoyu ("Beyaz Saray") topa tutturduğu zaman onun "demokrasi ve özgürlüğün savunucusu" yürekli bir adam olduğu söylenecek; ama çoğu, onun diktatörlük yetkileri alma girişimine (başarılı) karşı çıkacak milletvekilleri "gericiler" olarak açıklanacaklar.***

---

* Pétain ile Vichy politikacıları Cumhuriyetin yıkılmasına ve onun yıkıntıları üzerinde Vichy rejiminin kurulmasına "ulusal devrim" adını koydukları zaman yeni hiçbir şey keşfetmiyorlardı.

** Ünlü önceleme romanı "1984" içinde.

*** Bu kanlı günün tam bilançosunu henüz bilmiyoruz; çünkü bunu saklamak için Yeltsinci yetkililer her şeyi yaptılar. Sırrın daha iyi saklanması için "Beyaz Saray"da toplanan cesetleri çıkarmakla Türk işçilerinin görevlendirilmiş olacakları söyleniyor. Le

gözleri yaşlarla doluyordu: "İnsan, daha çok gereksinimi olan bir başkasına; bir hasta çocuğa, bir yaralı askere vermek için son ekmek diliminden yoksun kalıyordu. Ve bunu verirken, kim olursa olsun, kendi akrabalarından biri, bir baba, bir ana, bir kardeş ya da bir kız kardeş, Sovyet ülkesinin neresinde olursa olsun, aç, yaralı hasta olursa, onun, tanımadığı hemşerilerden aynı dayanışma ve sevgi işaretlerini göreceğinden emindi. Bütün insanlara ve dünyanın hangi köşesinde olursa olsun, bizden bir destek isteyen bütün halklara kadar uzanan bir kardeşlik. Küba, Vietnam, Angola, Cezayir, Mısır ile tüm özgürlük savaşçılarına yardım edebildiğimiz için gururluyduk. Şimdi ise bütün bunlar yitip gitti. Başka halklar için artık hiçbir şey yapamayız. Kendi kendimize yardım etmekten bile aciziz!"

Başka birileri ise sadece yitip giden gençliklerine üzülüyorlar. Bunlar açık açık, geçmişi yeniden yaşamak gibi bir istekleri olmadığını söylüyorlar. Onları önce, "yeni gidiş"in doğrudan doğruya yarar sağladığı şu azınlık içinde buluyoruz. Hızlı edinilen servetleri kaçakçılık, büyük çaplı dolandırıcılık ve örgütlü suç üstüne kurulu çıkarcı gangsterler var elbette, ama binlerce yeni mağaza, dükkan, "fast food", büfe ve stand sahipleri, ticaret aracıları, toptan ve perakende dışalım ürünleri satıcıları, özel işyerlerini açmak için gereken paraları bulan hekim, diş hekimi ve avukatlar, kendi hesaplarına iş kuran ve yeni işlerinde Devletin işçileri oldukları zamanlardakinden kat kat çok para kazanan muslukçular, duvarcılar, makinistler de var. Çeviri peşinde koşup, iki ucunu bir araya getirmeyi güçlükle başaran bir eski dost bana, "hepsi kendilerini birer Rockefeller sanıyorlar" diyor.

Kapitalist onarım içinde yükselen bütün bu insanların genel "nostalji"ye uymaları için, kuşkusuz, hiçbir nedenleri yok. Bankalar, seyahat acentaları, kabareler, gece kulüpleri ve lüks oteller, özel muhafız, telekız, hostes büroları ve başka "hizmet" dağıtıcıları gibi, yabancı şirketlerin şubeleri olsun ya da olmasın, yeni kurulan özel girişimlerin kadroları ile çalışanlarının da –en

azından, şimdilik, çünkü bunların yarın işsiz kalmayacaklarının hiçbir güvencesi yok– böyle bir nedenleri yoktur.

Genel olarak daha çetin ve daha uzun süreli bir çalışma karşılığı aldıkları ücretler Batıda verilene göre çok düşük, ama yine de ortalama yerel ücretin çok üstünde. Moskova'da, İngilizce yayımlanan gazetelerden biri olan "Moscow Tribune"de çalışan otuz yıllık bir yönetim sekreteri bana, ücretinin 500 Doları (2500 Frank) bulduğunu, yani bir işçininkinden 10 kat fazla olduğunu büyük bir gururla söylüyor. O da sosyalist dönem için hiç üzülmemişti. Tam tersine, özellikle korktuğu şey, komünistlerin iktidara dönüşüydü. "Bu", diyordu yine, "demokrasinin ve özgürlüğün sonu" demek olur. Hepsi de Yeltsinci katıksız demokratların ellerinde olan radyo ve televizyon istasyonlarının ağız birliği etmişçesine vurgulayıp durdukları bir düşünce ve sözlere, o, Batılı bir yaşam biçemini özellikle ekliyordu. Ama bu Batı, işsizlerinki değil, "kazananlar"ın Batısıydı ve kendisi bundan böyle onların bölüğüne girmiş olduğunu sanıyordu.

Moskova'da –ciddi istatistikler olmadığından çok yaklaşık tahminlere göre– Boris Yeltsin'in deyişiyle "iyi yaşayan" insanlar grubuna giren (aile üyeleriyle birlikte) kişilerin sayısı hemen hemen 700.000'e yükselecekti. Yani aşağı yukarı nüfusun %7'sine. Ama burada sözkonusu olan, zenginliğin ve "yasal" ya da mafya işi "modern" ticaret etkinliklerinin en büyük çapta yoğunlaştığı başkenttir.* Rusya'nın bütünü için –Moskova, Saint-Petersburg ve birkaç merkez dışında– bu oran %3'ü aşamazdı.

Tüm geri kalanlara işlerin yeni gidişi ancak yıkım ve sefalet getirmiş olacak. Bu da nostalji çağını açıyor.

* Bu durumda, Moskova'nın –Saint-Petersburg ve başka birkaç kentle birlikte–, 1996 milletvekili seçimlerinde, Yeltsin-Çernomirdin partisinin ("Evimiz Rusya") oy sayısının komünistlerinkini aştığı sayılı yerler arasında olmasında şaşılacak bir şey yoktur.

♦ *Riga'da (Letonya), "Nostalji" adı verilen bir kahve açıldı. Ortam ve dekor "Sovyetlere özgü": Kıvrımlı perdeler, Marx ve Lenin'in büstleri, kolhozcuları çalışırken, kentlileri 1 Mayıs geçit törenine hazırlanırken gösteren tablolar. Eski şarkılar: "Büyük ve güzeldir özgür yurdum", "Benim evim Sovyetler Birliği", "Ruslar savaş isterler mi?" vb. Duygulanan ilk müşteriler, kuruluşun eksikliklerini tamamlamak için ambarlarında o dönemin eşya ve mobilyalarını aramaya söz verdiler. (Nisan 1996)*

♦ *1995 Aralık ayı milletvekili seçimlerinde aşırı milliyetçi Vladimir Jirinovski'nin (Liberal Demokrat Parti) listesinde kendi ailesinden altı kişi bulunuyor: Karısı, kız kardeşi, kardeşi, kayınbiraderi ve iki yeğen. "Hepsi bu kadar değil", diye açıkladı Jirinovski, başkaları da var; benimkiyle aynı adı taşımadıkları için fark etmemişsiniz!" "Elverişli" yeni bir tüzüğe göre, kimi apartman daireleri öncelikle milletvekillerine veriliyor. Jirinovski, sonuçları beklemeksizin, daha şimdiden bunlardan 5'ini ailesi için ayırtmış. (Aralık 1995)*

♦ *Kremlin'deki Spaskaya Kulesi'nin eski saati yakında onarılacak ve yeniden "politik döneme" ayarlanacak. Saatin çalgısı vaktiyle dinsel müzik çalmıştı. Daha sonra "Enternasyonal"i çaldı. Bundan böyle iki Glinka melodisinin notaları yankılanacak. (Ocak 1995)*

♦ *NTV televizyon kanalı, Moskova'daki Izmailovski Parkı'nda içinde radyoaktif madde olan bir kap bulunduğunu açıkladı. Polisler önce bir grup Çeçen'in eylemi olduğunu düşündüler, ama bu varsayım doğrulanamadı. (Kasım 1995)*

♦ *1994'te, askere çağrılan 30.000 kişi Çeçenistan'da savaşmak istemedikleri ve ordudaki yaşantının kabalığından (ırza geçme ve angaryalar) ürktükleri için çağrıya karşılık vermediler. Askeri makamlar 1995 sonunda asker kaçaklarının,*

çağrılanların %60'ına ulaşmasını bekliyorlar. (Ağustos 1995)

♦ *Rusya Başsavcısı, bir Rusun hileli aracılığıyla, askeri uçak fabrikası "Avionika"nın hisselerini satın aldığı için Amerikan "Nick and C." firmasını dava ediyor. Yasaya göre bir yabancı şirketin askeri işletmeleri satın alma hakkı yok. Ama bu hüküm, "Nick and C."nun –Ruslar aracılığıyla– Rus milli savunmasına bağlı 19 şirkette hisse sahibi olmasını engellemiyor. Yeni –daha sıkı– bir yasa hazırlanması gerekecek. (Mart 1996)*

♦ *Öteden beri Manhattan'da çalışan bir Amerikan şirketi Moskova'da yeni bir taksi filosu kuruyor: Kanarya sarısı Volga'ların her iki yanında siyah ve sarı dama kuşağı var. Taksi tutmanın bedeli, kilometre başına 1 Dolar 70 sent. Servis makbuz vermeyi ve gerektiğinde yolcuyu otelin girişine dek şemsiye ile geçirmeyi içeriyor. (Aralık 1995)*

♦ *Avrupa ve Asya'daki çeşitli "zevk mekanları"na genç Rus kadınları Çartır seferleri var. Rusya'da seks sanayii tam gelişme halinde. Sanayiciler sex shop'larda satılabilecek bütün gereçleri Asya ile birlikte üretmeyi düşünüyorlar. Bu businessmen'lerden biri, "9 milyonluk nüfusu ile yalnız Moskova bile doymuş olmaktan uzak bir pazar" diye açıklıyor. (Şubat 1996)*

♦ *Rusların ellerinde 100 dolarlık 15-20 milyar Dolar var. 1996 başında, Ortadoğu'dan gelen bu kağıt paraların yaklaşık %20'sinin sahte olduğu tahmin ediliyordu. Taklit edilmesi daha güç yeni bir kağıt para yakında yavaş yavaş dolaşıma sokulacak. (Ocak 1996)*

♦ *Stalin'in doğumunun 116'ncı yıldönümü, doğum yeri olan Gürcistan'ın Gori kentinde coşkuyla kutlandı. Geçit töreni, kızıl bayraklar, portreler. 69 yaşında bir emekli, bir gazeteciye ,"iyi yaşıyorduk, fabrikalar işliyordu, kolektif çiftlikler çalışıyordu... Bugünse her şey karmakarışık" diyor. "45 yıl bir fabrikada çalıştım ve ayda beş dolar alıyorum. İnsan bu parayla geçinebilir mi?" (Aralık 1995)*

KUMLARDA BOĞULAN BİR PERESTROYKA

"Özgür dünya", SBKP'nin yasaklanması ve SSCB'nin dağıtılmasının ertesinde, haberi nerdeyse inanamadan selamlamıştı: Politikacılarla gazeteciler "bu bir devrim!" diye haykırıyorlardı. Bu tek sözcük onları genellikle dehşetten titretirken, kendilerinden geçip onu tekrarlamaktan bir türlü geri kalamıyorlardı. Sözkonusu olanın bir "karşıdevrim" olduğunu iyi bildikleri için kuşkusuz. Ama haydi bakalım, kitleleri "Yaşasın karşıdevrim!" diye haykırmaya davet ederek heyacanlandırın. Sözcük kendisiyle birlikte, bir gün başkaldırmaya cesaret etmiş yoksullar ve zayıflara karşı öyle bir öç ve kin kokusu getiriyor ki, güçlüler sınıfı uzun zamandır bundan kaçınmayı öğrenmiş. Öyleyse "devrim" diyelim daha iyi, onunla savaşmak sözkonusu olsa bile!*

Öte yandan tamamiyle doğal bir şey bu. Çağımızın siyasal sözlüğü, gündelik dilde anlattıklarına genellikle tam tamına karşıt anlamda anlaşılması gereken, George Orwell'ın "yeni dil"i** tarzı başka anahtar sözcüklerle zenginleşti. Halkın istenciyle alay edenlere, örneğin oy verenlerin %75'i Sovyetler Birliği'nin korunmasından yana olacakken onun dağıtılmasına girişeceklere "demokratlar" denecek. Yasaya ve çoğunluğun isteğine saygı gösterilmesini isteyenler çok doğal olarak "totalitarizm yandaşları" olacaklar. 1993 Ekimi'nde, Yeltsin, Parlamentoyu ("Beyaz Saray") topa tutturduğu zaman onun "demokrasi ve özgürlüğün savunucusu" yürekli bir adam ol-

* Pétain ile Vichy politikacıları Cumhuriyetin yıkılmasına ve onun yıkıntıları üzerinde Vichy rejiminin kurulmasına "ulusal devrim" adını koydukları zaman yeni hiçbir şey keşfetmiyorlardı.

** Ünlü önceleme romanı "1984" içinde.

duğu söylenecek; ama çoğu, onun diktatörlük yetkileri alma girişimine (başarılı) karşı çıkacak milletvekilleri "gericiler" olarak açıklanacaklar.*

Bütün umutlarını Yeltsin ve adamlarının iktidarda olmasına bağlamış kariyerist politikacılar ya da mafyanın adamları en gelberi düşüncelerle dolu fırıldak ideologlar, "ilericiler" ve "çağdaşlaşma yandaşları" diye anılacaklar. Böyle bir yönelişi yadsıyacak kimselere gelince, onlardan "tutucular" ya da "dinozorlar" olarak söz edilecek. Geçmişten yeniden türeyen bu kişilerin, sağduyulu insanları, kapitalizmin evrensel zaferini gerçekçi olarak kabule zorlayan olayların "yeni" akışını kavramaktan aciz olduklarını eğlenceli bir düşündürme biçimi. "İleri gitmek", "geçmişe (yani kapitalizme) geri dönmek" anlamına gelecek; oysa tam tersine, toplumu ileriye (sosyalizme doğru) götürmek için savaşanların onu geriye döndürmek istedikleri söylenecek.

Bütün televizyon kanallarından dünyaya yayılan 1991 Ağustos günlerinden seçme görüntüler, "zincirlerinden kurtulan" milyonlarca erkek ve kadının iğrenç bir rejime karşı ayaklandıkları ve sonunda onu devirmeyi başardıkları düşüncesini güçlendirmeye yarayacak. Gençlerden oluşan çok taşkın küçük grupların Çeka'nın** ilk kurucusu Feliks Dzerjinski'nin heykelini, adını taşıyan meydandaki kaidesinden devirdikleri görülecek. Başka bazı yerlerde de olacak bunlar. Sonunda tek tük birtakım yerlerde Lenin'inkileri de devirecekler. Yirmi-otuz kişiden oluşan "demokratlar" Boris Yeltsin'e alkış tutacaklar;

* Bu kanlı günün tam bilançosunu henüz bilmiyoruz; çünkü bunu saklamak için Yeltsinci yetkililer her şeyi yaptılar. Sırrın daha iyi saklanması için "Beyaz Saray"da toplanan cesetleri çıkarmakla Türk işçilerinin görevlendirilmiş olacakları söyleniyor. Le Monde'un Moskova muhabiri Moskovalı kimi tanıklara dayanarak 1500 ölü rakamını aktarmıştı. Batılı medyaların sorun konusunda ne kadar ölçülü oldukları dikkat çekici. Herhalde "Büyük demokrat" Yeltsin'in imajını lekelememek gerekiyordu.

** "Olağanüstü Komisyon" anlamına gelen iki Rusça sözcüğün kısaltması. 1917 Aralık ayında, Sovyetlerin ikinci kongresinde kurulan Sovyet güvenlik servisinin ilk adı.

o da bir tankın üstünden* (1917'de, Lenin'in Petrograd'da yaptığı gibi!) onları "özgürlük ve demokrasi" uğruna dövüşmeye çağırmak için söylev çekecek.

Bu gösteriler ensonu, ancak birkaç bin kişi topladı. Aşağı yukarı dokuz milyon nüfuslu ve "devrimi yapan" bir kent için çok az. Ama ne önemi var! Kamera ve çerçeveleme uzmanlarının ellerinden çıkan fotoğraflar ve filmler, randevuda "büyük kalabalıklar" bulunmasa bile, varmış izlenimini vermeye yetecekler. Uzmanlar hepsinin arasına anlamlı birkaç çarpıcı haber serpiştirecekler: Yerinden sökülüp ayaklar altında çiğnenen, pek belirgin orak çekiçli kızıl bayraklar ve bunların yerlerine çekilen Çarlık amblemleri. On kez; yüz kez televizyon ekranlarına getirilen bu prefabrike görüntüler komünizmi yıkmak ve Rusya'yı yeniden "özgür dünya"ya vermek için halkın birlik halindeki gösterisini desteklemeye yetecek.

Gerçek şu ki, Mihail Gorbaçov'un duraksar, çelişkili ve daha sonra açıkça yardımcı tavrı yüzünden kafalarda yaratılan karışıklığa karşın; Devletin ve Komünist Partisinin birçok kadrosunun ihanetine karşın; inandırmak istediklerinin tersine, rejime karşı gerçek bir kitle hareketi olmadı. Ama onu hasımlarının saldırılarına karşı savunmak için de olmadı. İşte asıl sorunun gelip dayandığı nokta da burası: Başladığı sırada genel bir coşku uyandırmış olan perestroykanın yolundan sapmasının, sonra da başarısızlığının nedeni nedir? Sovyet halklarının bu açık kayıtsızlığı niye; sosyalizmin ve SSCB'nin

* Daha sonra, bu "tarihsel" sahnenin, tümüyle Yeltsin'e yol göstermek üzere parayla tutulan bir halkla ilişkiler şirketinin "uzmanları" tarafından hazırlanan bir senaryoya göre düzenlendiği öğrenildi. Körfez Savaşı sırasında, Iraklı askerlerce, Kuveyt hastanesinde bebeklerin öldürülmesinin tanığı olduğunu söyleyen genç bir hemşireyi Amerikan televizyonuna çıkaran da bu türden bir girişimdir. Hemşirenin hıçkırıklarla kesilen anlatısı Amerikalıları, altüst etti ve kamuoyunu savaş yönüne çevirdi. Daha sonra öğrenildi ki, sözde "hemşire" gerçekte Kuveyt'in Washington büyükelçisinin kızıydı ve kendisine ezberletilen bir metni okuyordu. Bütün piyesin uydurma "tanıklığı" bir reklam ajansı tarafından sahnelenmişti. Başarısı tam olan bu "medya darbesi" ajansa 1 milyon Dolar kazandırıyordu.

yazgısıyla oynandığı saatlerde emekçilerin bu derin sessizliği niye ve iktidar sorumluluğu kendi üzerlerinde olan komünistlerin bu açık mücadele kaçaklığı niye?

Bu noktada o kadar üzücü soru var ki, ülkelerinin yaşadığı trajedinin, herkesi, bütün düşünce ve çabalarını bugün üzerinde yoğunlaştırmaya itmesine karşın, ülkülerine bağlı kalan Rus komünistlerinin hemen hemen akıllarından çıkmıyor. Evet, bunca tarihsel ve dünya çapında zaferlerin kazanıldığı en az 70 yıllık sosyalist yönetim bu iflasa niçin ve nasıl varabildi?

Yanıt, yalnız, eski Birliğin onmilyonlarca insanını değil, bütün kıtalarda (ve en başta üçüncü dünya ülkelerinde) SSCB'nin varlığının bile kendi yazgılarını ne kadar etkilediğini bilen milyarlarca insanı da ilgilendiriyor. Onlar bugünün "tek kutuplu", yani Amerikan emperyalizmi ve ideolojisinin egemen olduğu dünyasında onun olmayışının direnme ve bağımsız davranma yeteneklerini ne kadar azalttığını da biliyorlar.

Soğuk savaşın ve atom silahına sahip iki "süpergüç"ün tehlikeli çatışmasının sona ermesi, insanlığı bunaltan nükleer yok oluşun korkunç ipoteğini kaldırmış görünse bile, bu yine de, halkları "bölgesel" savaşlardan ve silahlı seferlerden kurtarmadı. Üstelik, genellikle büyük devletlerin ve daha çok da ABD'nin müdahalesi ile başlatılan ve sürdürülen bu seferler daha da arttı.

Uluslararası para babaları ile onların Margaret Thatcher'dan Ronald Reagan'a, Helmut Kohl'dan François Mitterand'a kadar "ödevine bağlı vekilleri"nin, SSCB'nin sonunu "Tanrının lütfu" olarak karşılamaları çok doğal olsa da, sol politikacıların, daha da açıkçası komünist ya da eski komünist partilerin yöneticilerinin de hoşnutluk açıkladıklarını işitmek de çok şaşırtıcıdır. Onlar işte çok şükür, "sürükledikleri bu pranga"dan, dediklerine bakılırsa, gerek Fransa'da, gerekse başka yerlerde sosyalizm yandaşlarının karşı karşıya kaldıkları gerilemelerin herhalde temel nedeni olan bu görüntüsü "itici" "model"den kurtulmuşlardır.

Stalin "tapınımı" ve onun yol açtığı trajik sapmaların uluslararası komünist hareket üzerindeki korkunç kalıntılarını hiç gizlememek, kuşkusuz, geçmişten gereken bütün dersleri çıkarmak için zorunludur. Ama hükümlerinde o kadar katı olan kimselere, bunun aynı zamanda Sovyet rejimine, bu rejimi kuran ve savunmak için ölen, bugünkü özgürlüklerini ve kendi ülkelerinin yaşayakalmasını borçlu bulundukları milyonlarca emekçiye yöneldiğini unutturmaması gerekirdi. Bu onların, birtakım apaçık gerçekleri akıllarında tutmalarını engellememeliydi: İlk işçi Devletinin varlığının, sermayenin yasalarından başka yasalarla yönetilen bir toplumun verdiği örneğin ve sonuç olarak, burjuvazilerin "salgın"ın yayılacağından duydukları korkunun, yaşam koşullarını iyileştirmek için mücadele veren kapitalist ülkelerin emekçilerinden yana çok olumlu bir rol oynamış olmasını kim inkâr edebilir? Sömürge boyunduruğu altındaki (kimileyin yüzyıllardan beri) yüzmilyonlarca insanın kurtuluşunda SSCB'nin büyük rolünü kim inkâr edebilir?

Ama SBKP'nin kimi eski yöneticilerinin,* şimdiye kadar sözde bütün ruhlarıyla hizmet etmiş oldukları sosyalist deneyimi ve komünist ülküyü "toptan" mahkûm etmek için, yıkıcı bir kudurganlıkla, kendi geçmişlerini parçalamaya saldırdıkları görülünce, SSCB'nin tarihsel eserleri hakkında Batıda geliştirilen bu "unutma" isteğine şaşılmalı mı?

Mihail Gorbaçov'un henüz komünist olduğunu söylediği ve öyle konuştuğu bir dönemde, 1988 Şubatı'nda, perestroyka içindeki SSCB'de tarihin yazımı, geçmişi çözümleme ve yargılama sorunu SBKP Merkez Komitesi'nin bir toplantısında** tartışmaya açılmıştı. Bu konuyu partinin en yüksek ma-

* SBKP'nin eski politik büro üyesi ve SSCB'nin Dışişleri Bakanı Eduard (vaftiz olduktan sonra adı Georges oldu.) Şevardnadze ile yine partinin ideolojik eğitiminden sorumlu politik büro üyesi Aleksandr Yakovlev bunlar arasındadır.

** Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Merkez Komitesi Plenumu. 17 ve 18 Şubat 1988.

kamının gündemine koymak için seçilen an rastlantısal değildi. Eksik bilinen, ama çok şüpheli "gerçek arayıcıları"nın, "açıklık" ("glasnost") adına kamuya sundukları "ifşaat", "tanıklık" ve "iddialar"la altüst edilen, sarsılan, yolundan çıkarılan, kimileyin hemen hemen yok edilen bir tarihin boşluklarını, haklı olarak, doldurmak isteyen militanlarla sade yurttaşların birçok sorusuna karşılık vermek sözkonusuydu.

Her şeyden önce gereken şey, reform muştuları üzerine, birçok Sovyet yurttaşının inandıkları gibi, acı ve korkunç bozuklukların ortaya konulması, ağır ve inatçı hataların sert ama zorunlu önlemlerle ortadan kaldırılması mıydı; yoksa tam tersine, bütün bir Sovyet geçmişinin, sosyalizmin kendisinin tam ve kesin olarak reddi ile birlikte, kesin bir mahkûmiyeti miydi?

Gorbaçov "perestroyka"yı, alkışlar arasında, "daha az değil, daha çok sosyalizm" diye tanıtmıştı. Ama en yırtıcı eleştirmenler artık projektörleri geçmişin trajedilerine, ekonomik tutarsızlıklarla onlara eşlik eden ve sürüp giden bürokratik yavaşlıklara yöneltmekle yetinmeyip, en şanlı sayfalarına varıncaya kadar, Devrimin ve SSCB'nin kuruluşunun tarihini tam olarak saptırmaya koyuluyorlardı. Stalin döneminde işlenen cinayetler, çok sert bir biçimde komünistleri de vurmuş olan tenkil önlemleri, girişkenlik ve sorumluluk ruhunu köstekleyen o her yerde hazır ve nazır bürokrasi; onlara göre, sosyalist demokrasinin haklı gösterilemez bozuluşlarının sonucu değil, "Marksist-Leninist ideolojinin doğal ürünü" idiler.

Bu sonuçlara varanların hedefi artık, Sovyet toplumunun sıkıntılarını düzeltmek değil; bu toplumu tümüyle en iğrenç renklerle boyayarak, kamuoyunu, onun sadece kesintisiz bir haksızlık ve başarısızlık dizisi olduğunu, sosyalizmin bir tuzaktan başka bir şey olamayacağını ve gerek genel çıkarlarının, gerekse aklın çıkışsız bir yolun olabildiğince çabuk terk edilmesini istediklerini kabul etmeye hazırlamaktı.

kapitalist Batıdan gelebiliyordu. Demokrasi en iyi model olarak, yalnızca Birleşik Devletlerin örneğini verdiği demokrasiyi alabiliyordu.

Bu demokrasiyi göklere çıkaranlardan hiçbiri, Devrimi ve onun düşmanlarına karşı almak zorunda olduğu koruma önlemlerini mahkûm etmek için, karşısına, sınıf çıkarlarına ilişmeden, "saf demokrasi"nin erdemlerini çıkaran kimselere Lenin'in verdiği sert yanıtları merak etmiş ve hatta anımsamış görünmüyordu.

O, "Kim için demokrasi? Kimin çıkarına demokrasi?" diye soruyordu. Perestroyka Rusyası'nda soru yine anlamlıydı. Sosyalist demokrasinin çok kez ve ciddi olarak kirletilmesi, ona bütün değerini yeniden kazandırmak için çok ivedi biçimde bir "aggiornamento"dan* fazlasını gerektiriyordu. Ama kuşkusuz açık tutkusu yurttaşları gerçekten ve özgürce kendi işlerinin yönetimine katmak olan bir topluma, kapitalist ülkelerde işleyen sistem bir ilkörnek olamazdı.

Lenin, yetmiş yıl kadar önce, Karl Kautsky** ile tartışırken bu konudaki görüşlerini açıklamıştı ve o günden beri de, dünyanın gördüğü çok büyük karışıklıklara karşın, söyledikleri hâlâ değerini korumakta. "Kautsky, Devlet aygıtının, Devlet makinesinin sınıfsal niteliğini görmez", diye yazıyordu Lenin. "Kapitalistler, burjuva demokrasisinde kitleleri, binbir düzenle –"saf" demokrasi ne kadar gelişkinse o kadar etkili ve ustalıklı düzenlerle– ülkenin yönetimine katılmaktan, toplantı ve basın özgürlüğünden, vb. uzaklaştırır. Emekçi kitlelerin burjuva parlamentosuna (Bir burjuva demokrasisinde bu parlamento hiçbir zaman büyük sorunları çözmez: Bu sorunlar borsa ve bankalarca çözüme bağlanır) katılmasının önüne binbir engel çıkartır. Ve işçiler burjuva parlamentosunun kendileri için yabancı bir kuruluş, burjuvazinin proleterleri ezme aracı, hasım bir sınıfın, bir sömürgen azınlığın kuruluşu olduğunu çok iyi bilirler ve sezerler, görürler ve kavrarlar..."***

---

* Aggiornamento: İtalyanca, erteleme –Çev.

** Karl Kautsky (1854-1938). Alman sosyal demokrasisi ile İkinci Enternasyonal'in kuramcı ve önderlerinden birisidir.

*** "Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky", Lenin, Üç Ciltlik Seçme Yapıtlar, Editions du Progres, Moskova.

Bu temel düşünceler, Marksizmle her türlü ilişkiyi kesmiş -ancak "tersini" akıllarında tutmak isteyen- kimseler için artık bir şey ifade etmiyordu. Amerika'nın "demokratik" sistemi karşısında kendilerinden geçtiklerinden, ülkede dizginleri elde tutanın büyük sermaye olmasına da aldırmıyorlardı. Başkanın ve kongre üyelerinin seçimini paranın yapmasına, seçmenlerin yaklaşık yarısının, yenenler, demokrat ya da cumhuriyetçi, kim olursa olsun, kendileri için hiçbir şey değişmeyeceğinden emin olduklarından, oy vermeye gitmemesine de aldırmıyorlardı.

Milletvekili seçim kampanyası dolayısıyla Moskova Belediyesi'nde yapılan bir basın toplantısına çağrılıydım; Duma adaylarından birinin, George Bush'un demokrasinin somut örneği olduğunu söylediğini işittim. Bush, Büyük Britanya Parlamento seçimleri ertesinde, hem seçimleri kazanmış muhafazakarı, hem de yitirmiş olan İşçi Partilileri kutlamamış mıydı? Ona göre bu, seçkin Amerikan politikasının demokratik duygularının içtenliğini gösteren bir jestti. "Rusya'da bu uygarlık düzeyine bakalım ne zaman ulaşacağız", diye soruyordu. Ona, bir ülkede demokrasinin varlığı ve niteliği hakkında hüküm vermek için daha güvenilir ölçütler bulunduğunu hatırlatacak kimse çıkmadı.

1991 yılının ilk aylarında, Mihail Gorbaçov'un saygınlığının -eski Demokratik Alman Cumhuriyeti ve öteki Doğu Avrupa ülkelerinin "kurtarıcısı" ve "soğuk savaşın bitmesinin" nedeni diye niteleniyordu- Batı'da hâlâ doruğunda olduğu sırada, kendi ülkesinde artan düzensizlik ve bölünme, güvensizlik, kararsızlık ve kıtlıklarla birlikte saygınlığı da ufalanıp duruyordu.

Gorbaçov'a destek vermiş olan, onun da yüreklendirdiği "demokratlar" artık aralarına daha da büyük mesafeler koyuyorlardı. Onlara göre, Gorbaçov ekonominin "liberalizasyonu", politikanın Batılı "demokratizasyonu" yolunda yeterince ileri, yeterince çabuk gitmiyordu.

büyük siyasal altüst oluşların keskin görüşlü bir tanığı olan Amerikalı komünist gazeteci Mike Davidow* bana, "insanı şaşırtan", diyordu, "antikomünist ve anti Sovyetik saldırılara en çok kalkıştığı görülenlerin, genellikle maddi bakımdan en çok şımartılan, en çok pohpohlanan, en çok saygı gösterilen kişiler olmalarıdır."

Diğerleri arasında, Çarlık döneminde, halkı tümüyle okuma yazma bilmeyen ve acınacak durumda bir Kırgızistan'da yoksul bir çoban ailesinin çocuğu olan Cengiz Aytmatov'u düşünüyordu. Onun halkının kölelik ve cahillikten kurtulmasını, kendisinin, bugünün dünya çapında bir ünlü yazarı olmak üzere yeteneğini geliştirmesini sağlayan Ekim Devrimi ve sosyalist rejim değil miydi? Aytmatov, 1989 Haziranı'nda, ilk "Halk Temsilcileri Kongresi"nde söz aldığında, "barbar Dünya Devrimi doktrini'"ni savunup "tam bir kölelik" kurmuş olan ve kendisine göre, İsveç, Avusturya, Finlandiya, Hollanda ve Kanada'da gerçekleşen "asıl sosyalizm" ile hiçbir ilgisi bulunmayan bir rejimi mahkum etmek için yeterince sert sözler bulamamıştı.

Gençliği, babasının tutuklanması ve sürgüne gönderilmesi yüzünden acınacak bir biçimde geçmiş, ama daha sonra Bolşoy'un gururu, dünyanın bütün ülkelerinde Rus klasik dansının büyükelçisi ve Sovyet seyircisinin sevgilisi olarak, resmi lütuf ve saygılara boğmuş olan Maya Plisetskaya, birdenbire, rejimden ve kendisine sağlanmış yaşamdan her zaman nefret etmiş olduğunu keşfediyordu. Yine de böylesi ifşaatın kendisine zarar vermeyeceğini ve yalnızca saygınlığını korumasına ve –bunu düşünmek gerçekten yakışıksız mı?– dış ülke sözleşme ve turnelerinin artmasına yardım edebileceğini saptamak

* People's Weekly World'un muhabiri ve ayrıca, aralarında "Perestroyka its rise and fall ("Perestroyka, Yükselişi ve Düşüşü" International Publishers Co, New York, 1993), de olan SSCB ve Rusya hakkında çeşitli yapıtların yazarıdır. Bu sıcak, çıkar gözetmez, yetenekli ve güzel insan, 1996 Eylülü'nde Moskova'da ansızın öldü.

için yetmişlik yaşını ve büyük ölçüde kariyerinin sonunu beklemesi gerekmişti. Tersinin söylenemeyeceğinden emin olmanın kendisine verdiği güvenle, 'Stalinci tenkil' yüzünden 70 milyon insanın öldüğü iddiası işte böyle duyuldu. İkinci Dünya Savaşı'ndaki toplam Sovyet kurbanlarının üç katından fazla! Akıl almaz rakam şaşkınlığında bakalım kim daha ileri gidecek?

Belki Aytmatov gibi Plisetskaya ve öteki Sovyet ünlülerinin "Politikacı" olmadıkları, dolayısıyla bunların yargılarının "uzmanlar"ınki kadar önemli olmadığı söylenecektir. Ama bu uzmanlar daha ileri gitmekten geri kalmadılar; tam tersine. Tarihçiler, gazeteciler, kuramcılar, artık yalnızca sosyalizmin "bütünüyle olumsuz sonuçları"na değil, onun ideolojik temellerine ve özellikle her türlü kötülüğün kaynağı olarak açıklanan sınıf mücadelesi kuramına saldırıyorlardı. Batıda, kapitalist sistemin pohpohçuları hiçbir zaman daha iyisini yapmadılar.

"Perestroyka Nedir?" adını taşıyan ve "Progres" yayınevi tarafından yayınlanan bir kitapta, Felsefeci P. V. Kiselyev şöyle yazmakta duraksamıyordu: "Totaliter sosyalizmin yeniden yapılanması (perestroyka) başarısızlığa uğradı; ama bu sosyalizm ancak onun Parti ve Devletteki bütün bileşenlerini yıkarak ortadan kaldırılabilir..." Kiselyev çözümlemesini François Furet'nin yadsımayacağı şu satırlarla tamamlıyordu: "Evrensel bir eşitliğin hüküm sürebileceği bir krallığın kurulabileceği ve insan doğasını, onun doğuştan bireyciliği ile birlikte, kökten değiştirebileceği yolundaki uydurma düşünce uygulamaya konuldu ve manevi, siyasi yoksulluğu, kölelik uygulaması, korkunç bir ahlaki ve toplumsal bayağılaşma ile kendisini belli eden bir sistem kurmakla sonuçlandı..."

Aynı kişi, "Çernobil, SSCB'nin bütün insanlık için bir tehdit oluşturduğunun, Sovyet yurttaşlarının bu modern teknoloji dünyasında yaşamaktan, çağdaş bilimin buluşlarını

özümseyip etkili bir biçimde kullanmaktan aciz olduklarının göstergesiydi..."* diye ekliyordu. Kiselyev, sonuç olarak, komünistlerin Rusya'da olası bir yeniden iktidara gelme tehlikesini önlemek için, olabildiği kadar çabuk, "komünist efsanelere ve dogmalara karşıt herkesi toparlayacak bir antitotaliter güçler ittifakı"nın** kurulmasını dilemekteydi.

Bu arada, bu ölçüsüz sözler karşısında SBKP yönetimi sessiz kalıyor; hatta kimi üyeleri onları gizlice yüreklendiriyordu. Kendi payına Mihail Gorbaçov, tamamen susmadığı zaman, ancak çok yumuşak bir tepki gösteriyordu. Sosyalizme karşı saldırılar, onun çatışan iki karşıt akım arasında oynamak istediği hakem rolünü güçlendirmeye yardım ettiği ölçüde hoş karşılandıkları için, bu tavır bir taktik seçime uygun düşüyordu. Ama yine ucuna düğme geçirilmiş flörelerle vuruşma kadar.

İlk sırada, sosyalizmin yeni bir açılımını amaç edinen Sovyet sisteminin savunucuları görülüyorlardı. İkincide ise gerçek amaçları açıkça kapitalizme dönüş olanlar.

"Demokratlar" adını alan bu sonunculara güvenceler vererek, birincilere ise hoş sözler ederek Gorbaçov hızla her ikisinden de uzaklaşıyordu. "Demokratlar" gerekli adımı atmakta ve açıkça kendilerine katılmakta duraksadığı için artık onu kamuoyu önünde eleştirmekten çekinmiyorlardı. Tehlike karşısında Genel Sekreterin konumunun bozulmasından ve edilgenliğinden endişelenen sosyalizm savunucuları ise ona gitgide daha az güven duyuyorlardı.

Gerçi, bütün kıtalardaki –"aynı gemiye binmiş ve hepsi de nükleer yok olma tehdidi altında bulunan"– insanları, silahları bırakmaya ve işbirliğine davet eden sözleri iyi karşılanmıştı;

* İnsanın kendi halkı hakkında daha aşağılayıcı olması gerçekten zordur. Adını daha önce andığımız kitabında bu sözleri alıntılayan Mike Davidow, filozofumuzun, Gagarin diye birinin ilk uzay adamı olduğunu bilmezden geldiğine haklı olarak dikkati çeker.

** Mike Davidow, anılan yapıt.

ama buna karşılık "yeni düşünce" ve "evrensel değerler" açıklamaları komünistler arasında birçok soruya yol açıyordu.

Emperyalizmin ve –hiç de "aşılmış" olmayıp, dünyanın tüm sömürülenlerinin her gün yeniden inandıkları gibi, her zaman için gerçek olan sınıf mücadelesinin– varlığını tanımayan bu sözde kuramsal "buluş" da ne demek oluyordu?

Aşırı ölçüde nükleer silahlanmanın insanlığın bile yaşamda kalıp kalmayacağına ilişkin endişe veren o soruyu ortaya çıkardığı doğruydu; "çağımızın ruhunun, halkların çoğunluğunca dile getirilen barış ve uluslararası işbirliği isteğine kulak vermeyi gerektirdiği de" doğruydu; ama yalnız akla, duygulara ve evrensel anlayışa yönelik çağrıların, dünyanın acımasızlığını geriletip, sonra da yok etmeye yeteceğine inanılabilir miydi?

Soğuk savaş bir kez tarihe gömülünce, hemen barışık, güç çatışmalarından kurtulmuş ve bütün ulusların ortak iyiliği için bir Sovyet-Amerikan "işbirliği"ne yolu açan bir dünyanın doğacağına ilişkin Gorbaçov'un hayalleri karşısında, uygulamada, "özgür dünya"nın –daha da açıkçası ABD'nin– yöneticilerinin, SSCB'nin sıkıntılarını en çok kârları için kullanma konusundaki o değişmez istekleri bulunuyordu.

Mihail Gorbaçov tarafından yönetilen politikaya ilişkin bu endişeler, en uyanık militanlar, kapitalist Batının Devlet başkanlarının ona övgüler düzmekte yarıştıklarını duyduklarında daha da güçleniyordu. Sözde, çağın gereklerine uygun olan yeni ideolojik yönelişler, onları daha çok şaşırtıyordu. Sözkonusu olan artık, "tapınma" yıllarında ve daha sonra, donmuş ve paslanmış olan bir düşüncenin ve yöntemlerin temizlenmesi ve uzun zamandır, dogmatizme karşı mücadele adına, Marksizmden beklenen yeniden canlanma değil; devrimci deneyimle doğrulanmış basit ve yalın ilkelerin bırakılması ve yerlerine ilkesiz bir pragmatizmin konulmasıydı.

Antikomünizm uzmanlarından alınma sözcükler ve düşün-

celer politikacıların dilinde ve "yeni düşünce"ye katılan gazetecilerin kaleminde her gün buluşuyorlardı. Hem ekonomide hem politikada, kültür alanında ya da toplumsal törede "çağdaş" etkilenim yalnızca kapitalist Batıdan gelebiliyordu. Demokrasi en iyi model olarak, yalnızca Birleşik Devletlerin örneğini verdiği demokrasiyi alabiliyordu.

Bu demokrasiyi göklere çıkaranlardan hiçbiri, Devrimi ve onun düşmanlarına karşı almak zorunda olduğu koruma önlemlerini mahkûm etmek için, karşısına, sınıf çıkarlarına ilişmeden, "saf demokrasi"nin erdemlerini çıkaran kimselere Lenin'in verdiği sert yanıtları merak etmiş ve hatta anımsamış görünmüyordu.

O, "Kim için demokrasi? Kimin çıkarına demokrasi?" diye soruyordu. Perestroyka Rusyası'nda soru yine anlamlıydı. Sosyalist demokrasinin çok kez ve ciddi olarak kirletilmesi, ona bütün değerini yeniden kazandırmak için çok ivedi biçimde bir "aggiornamento"dan* fazlasını gerektiriyordu. Ama kuşkusuz açık tutkusu yurttaşları gerçekten ve özgürce kendi işlerinin yönetimine katmak olan bir topluma, kapitalist ülkelerde işleyen sistem bir ilkörnek olamazdı.

Lenin, yetmiş yıl kadar önce, Karl Kautsky** ile tartışırken bu konudaki görüşlerini açıklamıştı ve o günden beri de, dünyanın gördüğü çok büyük karışıklıklara karşın, söyledikleri hâlâ değerini korumakta. "Kautsky, Devlet aygıtının, Devlet makinesinin sınıfsal niteliğini görmez", diye yazıyordu Lenin. "Kapitalistler, burjuva demokrasisinde kitleleri, binbir düzenle –"saf" demokrasi ne kadar gelişkinse o kadar etkili ve ustalıklı düzenlerle– ülkenin yönetimine katılmaktan, toplantı ve basın özgürlüğünden, vb. uzaklaştırır. Emekçi kitlelerin burjuva parlamentosuna (Bir burjuva demokrasisinde bu

* Aggiornamento: İtalyanca, erteleme– Çev.

** Karl Kautsky (1854-1938). Alman sosyal demokrasisi ile İkinci Enternasyonal'in kuramcı ve önderlerinden birisidir.

parlamento hiçbir zaman büyük sorunları çözmez: Bu sorunlar borsa ve bankalarca çözüme bağlanır) katılmasının önüne binbir engel çıkartır. Ve işçiler burjuva parlamentosunun kendileri için yabancı bir kuruluş, burjuvazinin proleterleri ezme aracı, hasım bir sınıfın, bir sömürgen azınlığın kuruluşu olduğunu çok iyi bilirler ve sezerler, görürler ve kavrarlar..."*

Bu temel düşünceler, Marksizmle her türlü ilişkiyi kesmiş –ancak "tersini" akıllarında tutmak isteyen– kimseler için artık bir şey ifade etmiyordu. Amerika'nın "demokratik" sistemi karşısında kendilerinden geçtiklerinden, ülkede dizginleri elde tutanın büyük sermaye olmasına da aldırmıyorlardı. Başkanın ve kongre üyelerinin seçimini paranın yapmasına, seçmenlerin yaklaşık yarısının, yenenler, demokrat ya da cumhuriyetçi, kim olursa olsun, kendileri için hiçbir şey değişmeyeceğinden emin olduklarından, oy vermeye gitmemesine de aldırmıyorlardı.

Milletvekili seçim kampanyası dolayısıyla Moskova Belediyesi'nde yapılan bir basın toplantısına çağrılıydım; Duma adaylarından birinin, George Bush'un demokrasinin somut örneği olduğunu söylediğini işittim. Bush, Büyük Britanya Parlamento seçimleri ertesinde, hem seçimleri kazanmış muhafazakarı, hem de yitirmiş olan İşçi Partilileri kutlamamış mıydı? Ona göre bu, seçkin Amerikan politikasının demokratik duygularının içtenliğini gösteren bir jestti. "Rusya'da bu uygarlık düzeyine bakalım ne zaman ulaşacağız", diye soruyordu. Ona, bir ülkede demokrasinin varlığı ve niteliği hakkında hüküm vermek için daha güvenilir ölçütler bulunduğunu hatırlatacak kimse çıkmadı.

1991 yılının ilk aylarında, Mihail Gorbaçov'un saygınlığının –eski Demokratik Alman Cumhuriyeti ve öteki Doğu Av-

* "Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky", Lenin, Üç Ciltlik Seçme Yapıtlar, Editions du Progres, Moskova.

rupa ülkelerinin "kurtarıcısı" ve "soğuk savaşın bitmesinin" nedeni diye niteleniyordu– Batı'da hâlâ doruğunda olduğu sırada, kendi ülkesinde artan düzensizlik ve bölünme, güvensizlik, kararsızlık ve kıtlıklarla birlikte saygınlığı da ufalanıp duruyordu.

Gorbaçov'a destek vermiş olan, onun da yüreklendirdiği "demokratlar" artık aralarına daha da büyük mesafeler ko-

"International Herald Tribune", 28 Mart 1991.

yuyorlardı. Onlara göre, Gorbaçov ekonominin "liberalizasyonu", politikanın Batılı "demokratizasyonu" yolunda yeterince ileri, yeterince çabuk gitmiyordu.

Bunların en ünlü, en etkili kişilerinden biri olan, "Moskova Haberleri"nin başyazarı İgor Yakovlev* onu açıkça, kendisinin ve dostlarının anlamış oldukları ve tüm Sovyet politik mirasının hızla reddedilmesi doğrultusunda, devamını da isteyecekleri bir "perestroyka" çizgisini terk etmiş olmakla suçluyordu. Başkentin "demokratlar" çevresinde artık yalnızca daha radikal, daha enerjik, daha yetenekli yeni bir liderin gerekliliğinden söz ediliyordu. Öte yandan, "Washington Post"un Moskova muhabiri David Remnick, "M. Gorbaçov'un başlıca destekçileri olan aydınların ona verdikleri desteği artık, hiçbir zaman tam olarak güvenmedikleri bir adama, Boris Yeltsin'e aktardıklarını" yazıyordu.**

* Bu kişi yukarıda sözü edilen eski Politik Büro üyesi Aleksandr Yakovlev ile karıştırılmamalıdır.
** "International Herald Tribune", 28 Mart 1991.

SON HABERLER... SON HABERLER...

♦ *İçişleri Bakanlığı'na göre, 1995'te Rusya'da işlenen suç ve cinayetlerin % 65'i, halk güven duymadığı için polise bildirilmemiştir. Yine bu yıl içinde, 755 polis memuru ve 2000'e yakın İçişleri Bakanlığı görevlisi çeşitli suçlar ve cinayetler nedeniyle kovuşturmaya uğramıştır. Bu 1995 yılı boyunca ülkede 29.000 kişi öldürülmüştür. (Nisan 1996)*

♦ *"Total"in bir milyar dolarlık bir yatırım karşılığında, Arktika'daki Karyaga petrol yatağında önemli bir pay sahibi olacağı anlaşılıyor. Ama daha önce, bu gibi sözleşmelere yabancı ortak katılımını düzenleyen yasanın kaderinin Parlamento tarafından belirlenmesi gerekecek. Yüksek Mahkeme Başkanı "Şimdiki halde, bu yasa Anayasaya aykırıdır ve ulusal stratejik çıkarları yabancı yatırımcıların kârlarına feda etmektedir" dedi. (Nisan 1996)*

♦ *17 Mayıs 1996'da, başkanlık seçimlerine dört hafta kala, özel kuvvetler, bombalı bir suikasti engellemek bahanesiyle, Duma (Parlamento) binasını işgal ettiler. Bir süre sonra, Genadi Ziganov halka, bu güç gösterisinin gerçek nedenlerini açıklıyordu. Yeltsin, gizli bir toplantıda, bakanlarına, başkanlık seçimlerinde yenilmek korkusuyla, olağanüstü durum ilan edeceğini, Duma'yı dağıtıp seçimleri iptal edeceğini bildirmişti. Bütün bakanların (biri dışında) karşı çıkışı onu geriletmişti. (Mayıs 1996)*

♦ *Dünyanın en büyük gaz üreticisi "Gazprom" (%40'ı hâlâ Rus Devletinin elindedir) 1995'te kârını üç katına çıkardı (3,45 milyar Dolar). Yabancı şirketler yatırım yapmak için birbirleriyle çekişiyor, ama "Gazprom"un –Rusya'da kullanılan gazın %90'ını sağlıyor– önce faturalarını ödeyen müşterilerini kayırması, ödemeyenlere ise hizmet vermemesi için ısrar ediyorlar. (Şubat 1996)*

♦*Donets (Ukrayna) kömür madenlerinde, 1995 yılında, ölümle sonuçlanan 339 kaza oldu (Rusya madenlerindekine göre dört kat fazla). Ukrayna maden işçileri sendikasından bir yetkili, "para yokluğundan, açıkça tehlikeli görülse bile, miadı dolmuş gereçleri artık değiştiremiyoruz", diye açıklıyordu. (Ocak 1996)*

♦ *Votka meraklıları daha önce "Yeltsin", "Gorbaçov", "Jirinovski" ve "Kremlin" votkalarını denemişlerdi. Yakında "Kalaşnikov"u tadacaklar. Ünlü makineli tüfeği bulan kişi onayını verdi. Bütün bu içkiler, kalitesiyle ünlü Altay dağlarının suyu ile, Barnaul'da (Sibirya) bir damıtımevi tarafından üretiliyor. (Haziran 1996)*

♦ *Rusya'daki maden işçileri aylardır alamadıkları ücretlerinin karşılığı olarak boyuna hisse senetleri alıyorlar. "Troud" gazetesine (eski sendika organı) göre, 1993'te 264, 1994'te 2000 ve 1995'te 5847 maden işçisi grevi yapıldı. 1996 Temmuzu'nda, 450.000 maden işçisi yeniden grevdeydi. (Ağustos 1996)*

♦ *Rus uzakdoğusundaki üretim merkezlerinde altın hırsızlıkları artıyor. 1995 sonu ve 1996 başında yapılan çeşitli operasyonlarda, Magadan bölgesinde, güvenlik servisleri tarafından 120 kg. altın ele geçirildi. (Mart 1996)*

♦ *Rusya'nın 51 bölgesinde (tüm bölge sayısı 89), 225.000 öğretmen aylardır ödenmeyen ücretlerinin ödenmesi ve ücretlerde artış için –önce 1996 Ocağı'nda, sonra izleyen aylarda– greve başladılar. Ortalama ücretleri ayda yaklaşık olarak 100 Dolar (500 Frank). (Mayıs 1996)*

FBI'a göre, ABD'de artık, yaklaşık 150 Rus suç örgütü bulunuyor. "Mafiozniki"ler, İtalyan mafya babalarıyla bağlar kurdular ve onlarla "çalıştıyorlar". Bunların gözde alanları fuhuş ve para aklama. Ciroları yılda 10 milyar Dolara ulaşmış ve özellikle New-York, Los Angeles, Denver ve Miami'de olmak üzere büyük ölçüde taşınmazlara yatırım yapmışlar. (Mart 1996)

Andrey Miecsko'nun deseni, Politika (Varşova)

YOLDAN ÇIKAN BİR İKTİDARA GERÇEK VE DÜZMECE KOMPLOLAR

Bütün Amerika Gorbaçov'u göklere çıkarırken, resmi görevliler, televizyon ve radyolar Boris Yeltsin'e ancak uzak bir ilgi gösteriyorlardı. Zaman zaman halkı eğlendirmek için ona yönelik ilgi sayılmazsa kuşkusuz.

1989 Eylülü'nde Birleşik Devletler'e ilk yolculuğunda, (henüz ancak Yüksek Sovyet'te Moskova milletvekili idi.) özellikle, her gün inanılmaz ölçüde "Jack Daniels" (Tenessee'de çıkarılan bir "whiskey") içmesi ev sahiplerini ister istemez hayran bırakmıştı. Öyle ki, İtalyan "La Repubblica" gazetesinin muhabiri şöyle yazabilmişti: "Amerika, Boris için sadece beş bin kilometre uzunluğunda bir bar olmuştu." "Washington Post"a gelince, onun genellikle dengesi kararsız yürüyüşünü, "tekerlekli bir tahta üzerinde bir ayı"nın yürüyüşüyle karşılaştırmıştı.

Dinleyici karşısına çıkmasını engelleyen ve yanındakilerin yol yorgunluğuna bağladıkları birtakım ufak sarhoşluk olayları ayrı tutulursa, Yeltsin bütün konferans turnesi boyunca (her konferans ona 25 bin Dolar getiriyordu.) sözleşmesini tam olarak yerine getirmişti. Sponsorlarının (Nelson Rockefeller de bunlar arasındadır) söylemesini dilediklerini, dinleyicilerin de duymak istediklerini söylemişti. Yeltsin, "komünizmin soysuzluğu"nu, onun boyunduruğu altında yaşamış olma talihsizliğini coşkuyla açığa vurup, bir de, sonunda doğruyu kapitalizmde ve gönençli Amerikan toplumunda görmekten duyduğu mutluluğu belirtince, dinleyiciler kendilerinden geçmişler ve o, en sonunda, bir uçuş sırasında, helikopterle Özgürlük Heykeli'nin çevresinde iki kez dolanıp, hemen "iki kez daha özgür" olma duygusunu tattığını açıklayınca alkış tufanını patlatmışlardı.

Sonraki yıllarda, SSCB'nin kendi içinde, "demokratlar"ın Boris Yeltsin'e aktarılmak üzere, Mihail Gorbaçov'a desteği azaldıkça, Washington ve bağlaşıkları da yumurtalarını bir başka sepete koymaya hazırlanmanın akıllıca olduğu sonucuna varacaklar ve kamuoyunu bu yönde hazırlayacaklardır. Mihail Gorbaçov'un kuşkusuz büyük yetenekleri vardı. Demokratik Alman Cumhuriyeti ile Doğu Avrupalı öteki sosyalist ülkelerin yıkılmasına, daha sonra Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve "komünizmin ölümü"ne çalışırken "özgürlük" ve "demokrasi" için yaptığı hizmetler hiçbir zaman unutulamazdı. Özgür girişim toplumuna yaptığı bütün bu büyük hizmetler için, doğrusu, kendisine verilmiş olan Nobel Barış Ödülü'ne layıktı. Ama gerçekçi olmak gerekiyordu: Adam artık miadını doldurmuştu. Artık ülkesinde tutulmuyordu ve geçmişle bağları kesin olarak koparmakta bazı duraksamalar ve yavaşlıklar da gösteriyordu. Bundan böyle geleceğin adamı Yeltsin'di; "komünizm sonrası" Rusyası'na da, "özgür dünya"ya da, o gerekiyordu.

1991 İlkbaharında, (Gorbaçov hâlâ SSCB'nin başındaydı) Watergate skandalından sonra, Başkanlık görevinden istifa eden, ama dış politika konusundaki düşünceleri Beyaz Saray'da yine dinlenen ve takdir edilen Richard Nixon, uzun süren bir Moskova gezisinden sonra, "Time" dergisiyle yaptığı bir konuşmada, Amerika'nın bu başka ata oynamakta neden acele etmesi gerektiğini şöyle açıklıyordu:

"Yeltsin'i değerlendirirken, onun kişisel üslubuna* takılmaktan çok, dikkatimizi temsil ettiği şey üstünde toplamalıyız. Yeltsin komünist felsefeyi bütünüyle reddetti. Gorbaçov yapmadı bunu. Yeltsin; Küba, Afganistan, Angola ve üçüncü dünyanın öteki 'loser'larına her türlü yardımı hemen kesecektir. Gorbaçov yapmıyor bunu... Daha da önemlisi, Yeltsin'in

* "Kişisel üslup": Sözkonusu kişinin bayağılığı, demagojisi, kültürsüzlüğü ve sarhoşluğundan söz etmek yerine hoş bir örtmecedir.

danışmanları –bunlardan bazıları daha önce Gorbaçov'un danışmanlarıydılar– Gorbaçov'un çevresindekilerden daha yetenekli insanlar... SSCB'nin içişlerine karışmamız ve Gorbaçov'a karşı Yeltsin'i tutmamız gerekir, demiyorum. Şu an için seçenek yok. Ama Rusya ve öteki cumhuriyetlerdeki reformcularla, her düzeyde ilişkilerimizi güçlendirmeliyiz. Bu Gorbaçov'un hoşuna gitmeyecek, ama anımsayalım ki, bizim ona olduğundan çok, onun bize ihtiyacı var."* Gerçekte, Nixon, gösterisinin gereği olarak, Gorbaçov'a, onun hiç de tanıtlamadığı Batının baskılarına direniş ve sosyalist inançlarına bağlılık nitelikleri yüklüyordu. Oysa tam tersine, Genel Sekreterlik makamına gelişinden beri (ve gizlice daha öncesinden) onun tutumunu belirleyen şey, ülkenin "pazar ekonomisinin üstünlüklerinden yararlanması"nın yollarını açacak olan kapitalizmin "bazı mekanizmalarını Rusya'ya aktarmak"ta acele eden "yenilikçiler"in önerilerine açık olmasıydı. Örneğin, "Evrensel ölçekte tanıtlanmış" üstünlüklerden söz ediyordu.**

Esnekliği, kararsızlıkları ve gerileye gerileye, sonunda onu konuştuklarının görüşlerini benimsemeye götüren sürekli bir politik ve ideolojik uzlaşma tasası; ne Margaret Thatcher'in, ne Ronald Reagan'ın ne de George Bush ile kapitalist ülkelerin öteki liderlerinin gözünden kaçmıştı ve onlar Gorbaçov'u bu yüzden bu kadar takdir etmişlerdi. Ya da belki daha yalın olarak, onun iç politika nedeniyle hâlâ hizmet etme iddiasında olsa bile, artık bir ülküye bağlı olmadığını anlamışlardı ya da bunu onlara Gorbaçov'un kendisi anlatmıştı.

Gorbaçov ile Yeltsin arasında –karakter, davranış ve yöntemler açısından iki insan birbirinden çok farklı olsa bile– uzlaşmaz politik ve ideolojik ayrılıklar yoktu. Perestroykanın başında her ikisi de, sosyalist yoldan ayrılmanın sözkonusu olmadığına güvence veriyorlardı. Aynı eğitimden geçmiş, aynı parti görevlisi yolunu izlemiş, Partinin yerel ve bölgesel ör-

* "Time", 22 Nisan 1991.

** SBKP 28. Kongresi delegelerine söylediği sözdür (Temmuz 1990).

gütlerinin yönetimine aynı şekilde katılmış, sıradüzeninin aynı basamaklarını doruğa kadar tırmanmışlardı. Her ikisi de Brejnev döneminde böyle bir yükseliş için gereken şu temel nitelikleri göstermişlerdi: Örgütleyici yetenekleri, başta ekonomik alanda, yani bir fabrikanın, bir sanayi dalının başında, planı gerçekleştirmede ya da bir bölgenin yönetiminde pratik sonuçlar almasını bilen kişiler olarak tanınmak.

Ayrıca, en azından dönemin ölçütlerine göre, politik "sağlamlık"larını ve "güvenilirlik"lerini kanıtlamışlardı. Zaman artık, Devrimin ve savaşın daha trajik koşullarında, eskiden olduğu gibi, komünist davaya bağlılığın içtenliğinin, feragat ruhu, çıkar gözetmezlik ve her gün gösterilen özveri ile kanıtlandığı zamanlar değildi.

Başka tanıklıklar olmayınca, "politik ölçüt" artık genellikle, yukarıdan gelen yönergeleri az çok gayret ve başarı ile uygulamaktan sorumlu olan sade parti üyesi yeterliği ile kıyaslanır olmuştu. Parti üyelerinin politika dışında tutulmasına, "tapınma" yıllarından nice sonra, demokratik olmayan ve bürokratik uygulamaların korunmasına yabancı olmayan böylesi bir durum, bu arada yollarını açmak için kendilerinden daha üst konumlarda bulunanlara dalkavukluk etmesini bilen kariyeristlerin yükselmelerini kolaylaştırıyordu.

Konstantin Çernenko'nun ölümü üzerine Parti'nin Genel Sekreterliğine yükselince, 1985'te, Yeltsin'i "yükselterek", Sverdlovsk ilindeki görevinden alıp Moskova'ya getirmiş olan da Gorbaçov'dur. Daha sonra kendisini uzaklaştıracak olan kişiye SBKP Politik Bürosu'nun ve başkentte Partinin yönetiminin yolunu böylece Gorbaçov'un kendisi açmıştı. İki insanı birbirinin karşısına çıkaracak şey, doktrin ya da politikayla ilgili karşıt görüşler değil; çok daha bayağı bir şey olarak, onların çatışan kişisel tutkularıdır. Gorbaçov'a göre, sözkonusu olan Yeltsin'in, iktidarını tehdit etmesine fırsat vermemektir. Yeltsin'e göre amaç ilk sırayı kapmaktır. Bundan, on-

ları kaçınılmaz bir biçimde, birbirinin karşısına dikecek öldürücü bir kin doğacaktır.

Bu "Başkanlar Savaşı"nda Boris Yeltsin, kuşkusuz, henüz sadece bir "challenger" olduğu için daha saldırgan ve Amerikalı dostlarının baskılarına ve "öğütler"ine de Gorbaçov'dan daha açık görünecektir. Sovyet Devletinin dağıtılması ve sosyalist toplumun yıkılmasıyla sonuçlanacak "reformlar"ın uygulanmasını hızlandırmaya da daha hazır olacaktır.

Yeltsin yol alırken, Nixon'un belirtmediği başka karakter özelliklerini de gösterecektir. Usta bir oyuncu ve uzman bir halk avcısı olarak görünüyor. İnsanların yaşamıyla yakından ilgilenmiş gibi davranıyor; göze batar "basitlik" ve "alçakgönüllülük" gösterilerini artırıyor. Makamının olanak verdiği görkemli bir limuzinle değil, eski bir "Volga" ile dolaşıyor; kimileyin metroya ve otobüse biniyor; malların dağıtımını denetlemek için mağazalara kendisi gidiyor ve ihmalcilikle suçlanan ya da mal alamayan müşterilerce mağaza raflarında olmayan malları kendi çıkarı için kaldırdığından kuşkulanılan "yiyici" bir müdürü herkesin içinde azarlamakta duraksamıyor. Böylece çabucak, kasıntısız, dinamik, açıksözlü, durumu değiştirmeye kararlı, gerçek sorunlarla yakından ilgili bir yönetici şöhreti kazanıyor. İktidara geçer geçmez unutacağı bütün bu "nitelikler", ancak seçim kampanyaları süresinde anımsanacaktır.

Bürokratlaşmış olan ve sıradan yurttaşları bunaltan sıkıntıları çözmekten çok, sessiz sedasız, kendi kariyerlerini kovalamakla meşgul yöneticilerin imajı karşısına onunki çıkarılarak, kendisinden "gerçek bir komünist" diye söz ediliyordu.

Ülkenin politik atmosferi ondan yana rol oynamıştı. Yeni ekibin ülkenin başına geçişini selamlayan mutluluk dalgası ve perestroykanın vaatlerinden sonra düş kırıklığı ve yılgınlık gelmişti. Artan ekonomik sıkıntılardan, özellikle gıda maddeleri kıtlığından sorumlu tutulan Gorbaçov'a karşı eleştiriler durmadan yoğunlaşıyordu. Buna karşılık, Yeltsin bir umut

olarak görünüyordu. O da baştaki yöneticilere karşı, bile isteye, bir provokatör davranışı sergiliyor, böylece bedava tarafından cesur, ileri görüşlü, "köhne aygıtlar"a, "ayrıcalıklar"a ve bunlardan yararlananlara karşı dövüşmeye hazır bir adam şöhreti kazanıyordu.

Saygınlığı o kadar arttı ki, 1989 Martı'nda, aşağı yukarı %90 oranında oyla Moskova milletvekili seçildi. 1990 Temmuzu'nda, Partiyi bıraktığını görkemli bir biçimde ilan etmek için SBKP 28. Kongresi kürsüsünü kullandı. 1991 Haziran seçimlerinde yeni kurulan Rusya Federasyonu Başkanlığı makamına seçildi. Bu onun Sovyet Devletinin yapılarına ve Komünist Partisine saldırması için yeni ve müthiş bir tramplen oldu: Birkaç hafta sonra, 1991 Temmuzu'nda, Rusya Federasyonunun yönetsel kurumlarında ve işletmelerinde Komünist Partinin çalışmalarını yasaklayacaktır.

Önceleri "Rusya için kapitalizmin hiçbir biçimini istemediğini" ilan etmiştir. Ama bu onun, rejimi devirmeye kararlı olanların ve ülke içinde yerel "nomenklatura"lar tarafından yüreklendirilen milliyetçilik hareketleri ve ayrılıkçı istekler yükselirken, iktidarın her gün daha çok parçalandığı, Komünist Partisinin zayıfladığı ve dağıldığı ölçüde cesaret kazananların sözcüsü olmasını engellemez.

İnsan hiç yakınlarından ihanet görmez. Boris Yeltsin'in ilan etmekte henüz fayda görmediği şey –tıpkı Mihail Gorbaçov, Eduard Şevardnadze ve öteki yöneticiler gibi– kapitalizmin dönüşüne kendilerini kaptıran o aydınlar kesimine mensup politika dostlarından birisi tarafından nobranca açıklanmıştır. Bu adam tarih doktoru Leonid Vasilyev'dir. Vasilyev, Yeltsin'i "halkın ardından gitmeye hazır olduğu karizmatik lider" olarak tanıttıktan sonra*, "demokratlar"ın gerçek programını ve Rus halkının devrimci geçmişine bağlılığı göz önü-

* "Temps Nouveaux" s 41, 1990, Moskova, Aktaran Ludo Martens, "SSCB ve Sessiz Karşıdevrim", Editions EPO, 1991, Brüksel.

ne alınarak –ona göre, gerçek amacının geçici olarak gizlenmesi iyi olacak– karşıdevrim (o buna "antisosyalist devrim" adım verir) stratejilerini kaçamaksız şöyle sergiler:

"Antisosyalist devrim, yani günümüzde birçok eski sosyalist ülkede gerçekleştirilen, bütün insanlığın ilerlemesi yönündeki bu yeni dönüm noktası,* gerçek bir devrim, ilerici bir devrim sayılabir (...) Bugün içinde bulunduğumuz antisosyalist devrim, toplumu kökten değiştirecek yavaş ve uzun bir dönüşümler sürecidir (...) Antisosyalist devrimin özelliği, kimsenin onu hiçbir zaman açıkça 'antisosyalist' diye adlandırmaması olgusunda yatar. Tam tersine, köklü dönüşümler, kesin olarak ters işaretler altında, Ekim Devrimi geleneklerine göndermelerle yapılmalıdır. Ve sadece, halk ani bir tabela değişikliğine psikolojik bakımdan hazır olmadığı için değil, aynı zamanda, bu devrim şimdi parçalanması gereken bu yapıları, onyıllar boyunca kuran ülkemizdeki aynı güçlü parti tarafından 'yukarıdan' yapıldığı için"**

Yıllar boyunca oluşan bu yeni toplumsal katmanın özlemlerini dile getiren ve ekonomik-politik tutkuları artık Sovyetik çerçevenin "katılığı"nı hoş görmeyen demokratlar canla başla işte bu işe (Sovyet toplumunun ve onun dayanağı Komünist Partisinin "yapılarını parçalamak") koyulacaklardır. O zamana kadar henüz göreli bir sakınganlık gösteren "demokratlar", ilk "liberal" reformlar resmen ilan edilince kendilerini kanatlanmış gibi hissedeceklerdir. Kendilerine karşı hiçbir gerçek direnme gösterilmediği için de rejime karşı saldırılarını başarı ile geliştirebileceklerdir.

Komünistlerin saflarında perestroykaya bağlanan sonuçsuz umutlar, yerini yılgınlığa ve bunalıma bırakıyor. Bunlara bir de Genel Sekreterin kararsızlığı ve anlaşılmaz davranışları karşısında büyüyen şaşkınlık ekleniyor. Bu aynı zamanda,

* "Temps Nouveaux"s 45, 1990, Moskova, Aktaran Ludo Martens (anılan yapıt).
** Çevirinin kötülüğünden ötürü özür dileriz. Elimizde özgün metin olmadığından ancak onu olduğu gibi alabiliyoruz.

oportünistlerle kariyeristlerin kendi geleceklerini korumayı düşünme vaktinin geldiğini hissettikleri andır. Bunlar Gorbaçov'un çok yavaş giden gemisini hemen terk edip silahları ve bagajlarıyla birlikte Yeltsin'inkine bineceklerdir.

Bu 1991 yılı yazında, açık ve gizli kapitalizm yandaşları, çabucak zenginleşme konusundaki sabırsızlıkları şiddetini artıran kaçakçı ve vurguncular, kendi konumlarını güçlendirmek için Birlik'te, geri kalanla bağları koparmakta acele eden çeşitli cumhuriyetlerin politikacıları zaten sendeleyen bir yapıya öldürücü darbeyi indirmek için artık kendilerini yeterince güçlü hissetmektedirler.

Onlara bu darbe fırsatını aynı yılın ağustosunda, Yeltsin ve dostlarının, "Rusya'yı geriletmek üzere, reformlar yolundan ayrılmasını isteyen aşırı tutucu komünistler"in bir hükümet darbesi girişimiyle başladığını söyleyecekleri olaylar vermiştir. Dava edilenler ise bunu, "ülkeyi yeniden kapitalizme götüren sapmayı önlemek için SBKP yönetimi çoğunluğunun hiç de yasadışı olmayan son bir girişimi" diye düzeltirler.

Ne olursa olsun, "darbe"nin başarısızlığından –ve Mihail Gorbaçov'un suikastçıların elinden "kurtarılması"ndan– sonra, Batılı yöneticiler ve arkalarındaki medyalar hep birlikte kayıtsız şartsız Boris Yeltsin'in tezini benimseyecekler ve bu arada onu son Stalincilerin yumurtadayken boğmayı kararlaştırdıkları "yeni doğan Rus demokrasisi"nin kurtarıcısı ilan edeceklerdir.

Olayların yenenler tarafından yapılan yorumu, billur gibi yalınlığıyla, Rusya dışında "eski" ve "yeni" komünistler dahil, konumlarını çok güzel bir uzlaşma içinde koruduklarını tanıtlamaya pek düşkün hemen herkesi tatmin etmişti. Rusya'da bile, artık "demokratlar"ın ellerinde olan radyolar, televizyonlar ve çoğu gazeteler aynı konuları ele alıyorlardı. Halkın çoğunluğu da, en azından ilk zamanlarda, bunları onaylamış görünüyordu. 1991'de yapılan yoklamalara göre, soru yöneltilen kişilerden üçte ikisi, "darbe" başarılı olsaydı,

durumun daha kötüleşeceğini düşündükleri için, başarısız olmasından içten içe memnun görünüyorlardı. Bir yıl sonra, bu görüşü paylaşanların oranı artık sadece üçte birdi.*

Ama soru olduğu gibi duruyor: Sözkonusu olan, gerçekten bir hükümet darbesi girişimi miydi? Tüm operasyonun sorumluluğunu yüklenen insanlar ve onlar arasında, sözcüleri olan, o zamanki Yüksek Sovyet Başkanı Anatoli Lukianov, niyetlerinin ve olayların akışının başka bir yorumunu yaparlar.**

"Bir hükümet darbesi nedir?", der Lukianov. "Zorla ya da yasadışı yollardan iktidarı ele geçirme girişimidir bu. Oysa iktidar o zaman, daha sonra 'hükümet darbesi'ni düzenlemekle suçlanmış kimselerin ellerindeydi. İnsanların kendi kendilerine karşı darbe yaptıkları hiç görülmüş müdür?"

Bu yalnızca, işlerini beceremeyen, sonra da –yapabilecekleri başka bir şey olmadığından– kararlarını haklı göstermeye ve başarısızlıklarını açıklamaya çalışan kişilerin "pro domo" bir savunması mıdır? Belki. Ancak her şeyin söylenildiği kadar basit olmadığı açıktır.

İlk anda basın bildirileri Mihail Gorbaçov'u "darbeciler"in başlıca hedefi olarak göstermiş, hatta kendisine Moskova'dan ivedi gönderilen aracıların baskılarına boyun eğmeyi reddettiği için isteğine karşın Kırım'daki daçasında tutulduğunu ve dışarıyla her türlü ilişki olanağından yoksun edildiğini açıklamıştı. Ama daha sonra Gorbaçov'un kendisi, Genel Sekreter'in, iddia ettiği kadar "temiz" olmadığını ve "suikast"in düzenlenmesinde payı bulunduğunu sızdıran Yeltsin tayfası tarafından suçlandı.

Bu tarihi noktada gerçeği bilmenin yararı olmakla birlikte,

* Anatoli Lukianov'un "Hayali Hükümet Darbesi" adlı kitabının İtalyanca çevirisinde belirtilmiştir. Editions Robert Napoleone, Roma, 1994.

** 1991 Ağustos günlerinden sonra, ülkenin birçok yüksek yöneticisiyle birlikte "Matroskaya Tişina"(Denizcinin Sessizliği) hapishanesinde 18 ay hapsedilen Lukianov, Duma tarafından (Yeltsin'e karşın) çıkarılan bir af yasasından sonra, arkadaşlarıyla birlikte serbest bırakılacaktır.

yine de asıl soru başka yerdedir: "Darbe"nin –ona biz de böyle diyelim– gerçek nedenleri neydi ve niçin sonunda, başlatanların tam da engellemek istediklerini söyledikleri noktaya, yani iktidarın tam olarak Yeltsin ve "demokratlar"ca ele geçirilmesine varan bu kadar çabuk bir başarısızlığa uğradı?

Eski Yüksek Sovyet Başkanının gördüğü gibi işte sorunun doğuşu:

"1991 yılının başında iki eğilim arasındaki mücadele (sosyalizmin korunmasından yana eğilimle onu devirmek ve yerine kapitalizmi getirmek isteyen eğilim arasındaki) partilerin, derneklerin, halk toplantılarının kutuplaşması, doruğuna ulaşmıştı. Kendilerini 'demokratlar' ve çeşitli halk derneklerinin sözcüleri olarak tanıtan, kapitalist yönelim yandaşlarının baskısı günden güne artıyordu. Zayıf düşmüş, yöneticilerinin reformculuğu yüzünden parçalanmış ve gerçek politik savaşları yürütme alışkanlığını yitirmiş bir komünist partisi karşısında, çeşitli toplumsal güçlerin karışık ama güçlü bir toplaşması oluşuyordu. Bu güçler hep birlikte sosyalist rejimi ve komünistleri uzaklaştırmak isteğini taşıyorlardı."

"Halkın gerçek hoşnutsuzluğu üstüne oynayan ve milliyetçi duyguları bir kaldıraç gibi kullanan bu güçlerin baskısı altında" diye devam ediyor Lukianov, "sosyalizm ve sovyet iktidarı yandaşları, Federasyonun birliğini savunanlar ve ülkenin anayasal yapılarına bağlı kalanlar yavaş yavaş, ama durmadan hızlanan bir biçimde gerilemeye başlıyorlardı. 1991 yazı sonunda gerilim kopma noktasına varıyordu. Sağın en karanlık güçlerinin saldırıya geçmesi için sadece bir işaret, bir bahane gerekiyordu. Bu bahane onlara 19-21 Ağustos günlerindeki olaylarca sağlandı...'"*

Yeltsin ve bağlaşıklarının yol açtığı grevler, gösteriler, kimi ülke topraklarının ayrılma bildirgeleri bütün ülkede çoğa-

* Anatoli Lukianov, anılan yapıt.

lıyordu. Bu yıkıcı gidişi durdurmaya çalışmak üzere, birkaç ay önce, 1991 Martı sonunda, Mihail Gorbaçov, SSCB Güvenlik Kurulu ve Yüksek Sovyet, yürütme organını güçlendirecek bir "olağanüstü hal" ilan etme olasılığını düşünmüşlerdi. 3 Ağustosta –"darbe"den on beş gün önce– Gorbaçov, Bakanlar Kurulu önünde "ülkenin tehlikede olduğunu ve durumun olağanüstü önlemleri gerektirdiğini" açıklıyordu.

Kuşkusuz, Gorbaçov tehlikenin yakınlığını saptamanın ötesine gitme niyetinde değildi; çünkü başkentte kalıp tehlikeye karşı koymak yerine Karadeniz kıyısındaki Foros daçası'na yerleşmeye gidip geri çekilmeye karar veriyordu.

1991 yılının 18 Ağustos günü öğleden sonra, Hükümetin ve SBKP'nin en yüksek görevlilerinden bir bölümünü temsil eden bir kurulu orada kabul ediyordu. Daha önce Moskova'da toplanan bu kişiler, gittikçe tehlikeli olan bir duruma karşı koymaya yönelik önlemleri alacak bir "Olağanüstü Hal Komitesi" oluşturmuşlardı. Bu komite adına, Genel Sekreter –SSCB Başkanı'ndan ülkenin en duyarlı bölgelerinde süresiz bir olağanüstü hal ilan etmesini istemeye geliyorlardı. Gorbaçov'a göre, bu kişiler ona, önerilerini kabul etmesini, aksi takdirde bütün görevlerinden çekilmek zorunda olacağını ihtar etmişlerdi.

İkisi de SBKP'nin Politik Büro üyesi olan Baklanov ile Şeynin, Gorbaçov'un Sekreterlik dairesi başkanı Boldin ve eski kara kuvvetleri başkomutanı General Varanikov (hepsi de bu kurulun üyesiydiler) olayların bu biçimde anlatımını kesin olarak yalanlarlar. Onlara göre, konuşma sakin bir hava içinde geçmiş ve dostane bir biçimde el sıkılarak sona ermiştir. Gorbaçov, "olağanüstü hal"i kendisi ilan etmek için onayını açıkça söylememekle birlikte, bu yola kendileri koyulma kararında olan kişileri caydırmak için de tek sözcük söylememiştir.

Ayrıca, daha sonra Gorbaçov'un yaptığı açıklamaların tersine, konuştuğu kişiler –bunlardan bazıları onun en yakın çalışma arkadaşları olmuştu– onun bir an bile hareket özgürlü-

günden ya da dışarıyla haberleşme olanağından yoksun edilmiş olmasını kesin olarak yadsırlar. Dediklerine göre, –Daçadaki hizmetliler de onların sözlerini doğrulamışlardır– o, daha sonra iddia ettiği gibi, ne tutukluluk haline sokulmuş, ne de hücrede tutulmuştur.

19 Ağustos günü, Moskova'da SSCB Başbakanı Valentin Pavlov'a Güvenlik Örgütü (KGB) tarafından, "demokratlar"ın bir hükümet darbesi girişimi hazırlamakta oldukları ve askerlerin Ukrayna Oteli yakınlarında ve Kremlin çevresinde toplandıkları bildirilmişti.

"Olağanüstü Hal Komitesi" yeniden toplanıyordu. Üyeler aceleyle ve hazırlıksız, Moskova'ya ateşkesi kabul ettirmek ve çeşitli bölgelerde ilan edilecek olağanüstü hal kararnamesi hazırlamak gibi çok önemli olmayan birtakım kararlar alıyorlardı. Ama böyle durumlarda alışılmış hiçbir temel güvenlik önlemi almıyorlardı. Dış ülkelerle haberleşme olağan bir biçimde işlemeye devam edecektir. Televizyonlar, radyolar ve gazeteler –açıkça ya da sinsice– SBKP'ye karşı kampanyalarını sürdürecekler, havalimanları açık kalacak ve uçaklar her zaman olduğu gibi ve özel bir denetim olmaksızın havalanacak ya da konacaklardır. Gerçekten, tuhaf bir hükümet darbesi. Halka gelince, o da silinip giden bir iktidarı ve çoktan devre dışı kalmış gibi görünen, artık tutmadığı bir başkanı desteklemek için hiçbir kavga arzusu göstermeyip seyirci kalacaktır.

Boris Yeltsin ile "demokratlar"a gelince, onların işi yolunda, yırtınıp duruyorlardı. Yeltsin, "komünist darbeciler"ce tehdit edilen "demokrasi ve reformları savunmak" için Moskovalıları Parlamento* önünde gösteriye çağırıyordu. 20 Ağustos günü bunlardan birkaç bini çağrıya katılıyordu. Ki-

* Parlak beyaz yapı eskiden Rusya Federasyonu Hükümetinin merkeziydi. Medyalar (Amerikancılık görevdir!) Washington'un yüksek makamına göndermeyle onun adını "Beyaz Saray" koydular.

mileri "tehdit edilen perestroyka"nın imdadına koştuklarına içtenlikle inananlardan, kimileri Moskova'nın yaldızlı gençliğinin temsilcilerinden, her türden vurguncu ve kaçakçılardan, yeni kurulan özel işletmelerde çalışan, özellikle çok yüksek ücretli işlerini yitireceklerinden korkan kadro ve memurlardan oluşma uyumsuz bir kalabalık; kısacası, çoğu perestroykanın yolundan çıkmış akışının kendilerine az çok bir şeyler kazandırdığı kişiler Parlamento önündeki randevuya koşmuşlardı.

Bununla birlikte bu topluluk bu kadar büyük bir başkent için azdı; ama yapmak istedikleri gösteri için rahat rahat yeterliydi. Yeltsin'in burada "tarihsel" tankına çıktığı görüldü. Bu görüntüleri bütün dünyaya aktarmak için bütün büyük kanalların kameraları hazırdı. Karşı-göstericilere gelince, yoktu onlar. Her şey açıktı. En azından bu ilk evrede. Yeltsin ve onunla birlikte, Sovyetik yapıdan tek taşı ayakta bırakmamaya kararlı olanlar zafer kazanmıştı.

21 Ağustos'ta "serbest bırakılan" ve başkente dönen Gorbaçov, Yeltsin'in emri üzerine "Olağanüstü Hal Komitesi" üyelerinin tutuklanmasını onaylıyordu. İki gün sonra, 23 Ağustos'ta, hiçbir çekince koymaksızın, Komünist Partisinin dağıtılmasını kabul edecektir. Milletvekillerinden bir bölümünün (bunların büyük bölümü komünist saflardan gelmeydiler) ayakta alkışladıkları –inanılmaz bir sahne–, bir bölümünün ise ciddi bir tavırla oturup kaldıkları görülecektir. Bunların protestoları daha ileri gitmeyecektir. Milisin artık SBKP Merkez Komitesinin binasını boşaltmaktan başka yapacağı şey yoktur. Parlamentoda olduğu gibi orada da her şey protestosuz ve direnişsiz yapılacaktır.

Gorbaçov ile politikadan uzaklaştırılmasından sonra ona sadık kalacak bazı yakınları kendilerinin –ve genel olarak perestroykanın– başarısız oluşunun sorumluluğunun, düşüncesiz bir eylemle Yeltsin'in eline, ona karşı olan herkesi ortadan kaldırmak ve kendi yasasını kabul ettirmek bahanesini vermiş olan bu "Stalinci" ve "tutucu" "darbeciler"de olması gerekti-

ğini söyleyeceklerdir. Batılı "Gorbaçovcular" da bu teze katılacaklardır. Bu bir yandan gerçeği araştırmada bir işe yaramayan, öte yandan da Gorbaçov'un, "yeni düşünce"nin insanı ve politik eylemi hakkındaki kendi yargılarının –Aşağı yukarı düşüşüne kadar hep övülmüştür– yeniden tartışılmasından kaçınan bir tavırdır.

İster hükümet darbesi olsun ister olmasın işler çok düşüncesizce yönetilmişti. Sonuç olarak bu, amacı, sosyalist Devleti yıkma arzularını gitgide daha açıkça ilan edenlere yolu tıkamak için bir halk seferberliği olması gereken bir eyleme değil de, soyutlanmış bir avuç yöneticinin sinirlilik içinde ve sorumsuzca karar verdiği bir tür "onur kavgası"na benziyordu.

Gorbaçov'un yanına gitmiş olan kurulun üyelerinden biri olan General Valentin Varenikov daha sonra, bu hazırlıksız ve halkın çoğunluğu için anlaşılmaz operasyona atılanlardan ayrılarak, Komitenin "zayıflığım, yarım yamalak önlemlerini ve saflığını" sergiliyordu.* Varenikov, Boris Yeltsin'in isteğine karşı Duma çoğunluğunun "darbeciler" için kabul etmiş olduğu af yasasını kendi payına reddetti ve kendini kamu önünde savunabilmek için bir mahkeme karşısına çıkmak istedi. İstediğini elde etti ve aklandı. Bir süre sonra Dumaya seçiliyor ve komünist milletvekilleri arasında yerini alıyordu.

Bir Rus özdeyişi çok hoş bir biçimde "Zaferin yüz babası vardır, ama yenilgi yetimdir" der. "Olağanüstü Hal Komitesi" üyeleri başarılı olsalardı, Mihail Gorbaçov, onların başı olmakla şan ve şeref talebinde bulunurdu, diye düşünmekte kimileri gerçekten çok haklıdırlar. Ama yenilmişlerdi onlar ve onları batıracak her söz mübahtı.

Daha önce mafyaya karşı mücadelede uzman bir yargıç

* Moskova'da, Figaro'nun muhabiri İrina da Şikof ile yaptığı bir görüşmede Varenikov özellikle şöyle der: "Kiev'de idim. (Ağustos 1991) ve GKCP (Olağanüstü Hal Komitesi) üyelerinin kararsızlığına elimden bir şey gelmeden tanık oluyordum. Moskova'ya, Boris Yeltsin'in maceracı güçlerini derhal dağıtmak, Parlamentoyu abluka etmek, haberleşmeyi kesmek gerektiğini yazdım; ama düzen yoktu, güç yoktu." ("Figaro", 14 Haziran 1996)

olup bir çeşit "B. Temiz-Eller" şöhreti kazanan ve sonra milletvekili olan Ermeni asıllı hukukçu Telman Gdliyan, eski Başkanı, Machiavel'in yadsımayacağı bir plan tasarlamış olmakla bile suçladı. Ona göre Gorbaçov, kendisine "Olağanüstü Hal" ilan etmesini önermek üzere Kırım'da yanına gelen kişilere açıktan açığa katılmayı reddetmekle birlikte, bu işi onların üstlenmelerini de önlemeyerek ikili oynamak istemiştir: "Darbeciler" kazanmış olsalardı Gorbaçov Moskova'ya "al bir at" üstünde dönecek, zaferin meyvelerinden yararlanacaktı. Tersine, yenilmiş olsalardı, herhalde Kremlin'e, ama bu kez bir "beyaz at" üstünde, yani "demokratlar'ın desteği ile dönerdi"*

Eski başkanın belirsiz tutumu, açıklamasını bu noktada bulabilir. *"Kaderin cilvesi beyaz at ve 'demokratlar'ca sunulacak destek umudunun, Gorbaçov için sadece düşte kalmasını istedi.* Usta siyaset cambazı, üstünde dengede durduğu ipin uçlarının bu sırada artık onu Devletin başında görmek istemeyenlerin ellerinde olduğunu anlamadı."**

Bütün bu olanlarda ve sonucunda Washington'un rolünün ne olduğu da sorulabilir. Açık kanıtlar olmadığından, kimileri belki Amerikan servislerinin bu olayların tamamen dışında olmadığı düşüncesinin daha çok niyet meselesi olduğunu benimseyeceklerdir. Bununla birlikte ABD yöneticilerinin, SSCB'nin sahnesi olduğu altüst oluşları nasıl heyecanlı bir ilgiyle izledikleri, hiç utanmadan onun içişlerine burunlarını sokmakta duraksamadıkları,*** başlatılan yıkım işini tamamlamak için kendilerine en uygun gelen politikacılara yardım ve akıl (ve danışman) verdikleri bilinince bu varsayımı öne sürmek o kadar anlamsız değildir.

Ama soru hiçbir zaman sorulmayacak, resmi olarak da so-

* "Argumenti i fakti" s. 34, 1991, Moskova.

** Anatoli Lukianov, anılan yapıt.

*** Amerikan hükümeti böylece, herhangi bir muz cumhuriyeti ile ilişkilerinde olduğu gibi (ve daha kibarca olmaksızın), Yeltsin'den, hoşuna giden filan kişiyi Dışişleri Bakanlığında tutmasını, başka birini Rusya Devlet Bankası'nın başına getirmesini istiyordu.

ruşturulmayacaktır. Yeltsin'e bağlı yargıçlar hükümet darbesi davasının ilk soruşturması ile görevlendirilecekleri zaman, iktidar, savcılığın soruyu ortaya atmasını engelleyecektir. Yalnızca, 1991 Ağustosu'nda, "darbe"den birkaç gün önce, George Bush'un Gorbaçov'la bir telefon konuşmasında, ona karşı, komünist "eski muhafız birliği" tarafından düzenlenen bir hükümet darbesi olasılığından söz etmiş olduğunu ve ardından, başarısızlık ve Yeltsin ile dostları tarafından iktidarın ele geçirilmesinden sonra, aynı Bush'un, bu sadece bir "demokrasi zaferi değil, aynı zamanda bizim zaferimiz (Amerika'nın HA.), CIA'nın zaferidir" diye konuşmuş olduğunu öğreneceğiz.

Eski Yüksek Sovyet Başkanı kendi açısından şöyle yazar*: "Darbe'yi kışkırtmak, başarısızlığa uğratmak, sonra da bizi 'dünya ortaklığı'nın, yani Uluslararası Para Fonu'nun kollarına atmak; işte basit ve açık amaç buydu. Churchill, Foster Dulles ve Mc Carthy**, her zamanki düşleri olan komünist sistemin içeriden yıkılarak ortadan kaldırılmasına olanak verecek olan böyle bir 'hükümet darbesi saptırması'nı çılgınca alkışlarlardı."***

Başlıca "suikastçılar"inden biri tarafından kaleme alınan bu görüş içinde (bakış açısına göre doğru ya da yanlış), kendisi ve arkadaşlarına kurulan ve ortaya çıkaramadıkları bir tuzağa düştüklerinin örtülü itirafı da bulunmaktadır.

Gerçekte, Lukianov'un ileri sürdüğü "içeriden yıkma" süreci çoktan geniş ölçüde başlatılmıştı.

Yasaklanıncaya kadar SBKP'nin Merkez Komitesi Genel Merkezi'nde çalışmış olan o Rus dost Andrey bana, "Komü-

* Anatoli Lukianov, anılan yapıt.

** John Foster Dulles (1888-1956), 1952'den itibaren Dışişleri Bakanı, "Kominizmi püskürtme" (roll back) kuramcısı, soğuk savaşın ve "uçurumun kıyısı" adı verilen politikanın sözcüsüdür.
Joseph Mc Carthy (1908-1957), siyasal varlığını antikomünizm üstüne bina eden Amerikan senatörü. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1954'e kadar Birleşik Devletler'de "büyücü avı"nı örgütleyenlerden birisidir.

*** Anatoli Lukianov, anılan yapıt.

nist Partisi her şeyin ona dayandığı belkemiği idi" diye açıklıyordu. "Bütün bir sistemin bozulması ve güçsüzlüğe düşmesi için onu bir darbeyle kırmak yetti. Gorbaçov bu işi sessiz ve ince bir biçimde başlatmıştı. Yeltsin ise pek kibarca davranmadan onu tamamladı. Daha 1991 Temmuzu'nda bir kararnameyle, işletmeler, ordu ve devlet dairelerinde komünist örgütlenmeleri yasaklamıştı. 'Darbeciler'in dağıtılmasından sonra önlemi tüm partiye genişletti ve ona ait olan bütün malların, taşınmazların, basın kuruluşlarının ve paraların zoralımı için kararname çıkardı. Parti yıkılınca 'demokratlar'ın işi daha kolaylaşıyordu: Artık karşılarında yıkım çalışmalarına karşı direnişi örgütleyebilecek güç yoktu."

"International Herald Tribune", 28 Mayıs 1991

SON HABERLER... SON HABERLER...

♦*Duma, bütün ücretler ve emekli aylıklarında %20 oranındaki bir artışı kabul etti. Bu artış birinciler için 1996 Şubat ayı başından, ikinciler için ise 1 Mart'tan itibaren uygulanacak. Aylık yeni asgari ücret 16 Dolar (80 Frank) olarak saptandı. Asgari emekli aylığı da 16 Dolar. Maliye Bakanlığına göre, bu artış bütçe için 638 milyon Dolarlık ek bir harcama oluşturacak. (Ocak 1996)*

♦*Ukrayna Savunma Bakanlığı sözcüsü 1995 yılında intihar eden asker sayısının 60 olduğunu bildirdi. Sözcü, 1996'da bu toplamın aşılmasından korkulduğunu ekledi. Aynı şekilde, Moskova'da, 1996'da, elliden fazla genç Rus askerinin de Çeçenistan'dan dönüşlerinde kendilerini öldürdükleri bildiriliyordu. (Aralık 1996)*

♦ *Moskova gazetesi "Moskovski Komsomoletz" "Mali Tiyatrosu"nun, yalnızca Başkan Yeltsin'in buyruğu üzerine, duvarlarını süsleyen armaları (orak ve çekiç) değiştirmeye karar verdiğini belirtiyor. Eskilerinin üzerine yeni armalar hâlâ yapıştırılmadı. Gazete "bu endişe veren bir yavaşlık" diye yorumluyor. (Temmuz 1996)*

♦ *Politika, tehlikeli bir uğraş. 1996 Şubatı'nda, milletvekili Vengerovskyi (Jirinovski'nin Rusya Liberal-Demokrat Partisi) bilinmeyen birinin açtığı ateş sonucu yaralandı. Aralık 1995'te, Saint-Petersburg'da, "Rusya İçin Demokratik Seçim" grubundan Savitski, şüpheli bir araba kazasında öldürüldü. Kasım 1995'te, merkezci milletvekili Markidonov, Petrovsk-Zabaikalski'de (Sibirya) tabancayla vurularak öldürüldü. 1995 Şubatı'nda, onun parti arkadaşlarından biri bir bardan kaçırılıp öldürüldü. Bundan önce, 1994 Kasımı'nda, saldırıya uğrayan ve derisi yüzülen bir başka politikacı, Martemyanov aldığı yaralardan sonra yaşayamadı. (Mart 1996)*

♦*1996 Şubatı'nda, Ukrayna hükümeti, aylardır ödenmeyen ücretlerinin ödenmesini talep eden yüzbinlerce maden işçisine şöyle bir çağrı yapıyor: "Ülke yakında karanlığa batacak. Yedeklerin dibini bulduk. Fabrikalar durmak zorunda kalacak. Ülke felç olmak tehlikesiyle karşı karşıya." İşçiler direniyor ve öğretmenleri de –onların da ücretleri ödenmemiştir– harekete katılmaya davet ediyorlar. (Şubat 1996)*

♦ *Komünist Milletvekili ve Duma'da Güvenlik Komisyonu Başkanı Viktor İlyuşin bozulmaya karşı mücadele için şu çağrıyı yapıyor: "Cinai kaynaklı sermayeler bütün yönetim çevrelerine sızdılar. Cinayet, gitgide, polisi de denetliyor." Milletvekili, Yeltsin'i çürümeye karşı yasaların güçlendirilmesine karşı çıkmakla suçluyor. (Şubat 1996)*

♦ *Vilnius (Litvanya), "Baltık Haber Ajansı", polislere 100 kg. radyoaktif madde satmak isteyen ve silahlı olan yedi kişinin tutuklandığını bildiriyor. Polisler kendilerini atomla ilgili kaçakçılar gibi göstermiş ve onlara stok için 50.000 Dolar vermişlerdi. (Mart 1996)*

♦ *Fransa ile Tataristan (Moskova'nın 1000 km. doğusunda Cumhuriyet), biri, 10.000 hektarlık şekerpancarı toprağının ıslahı için, 100 milyon Franklık; öteki, başkent Kazan'ın havalimanında, hava trafiği denetiminin modernizasyonu için, 250 milyon Franklık olmak üzere iki sözleşme imzaladılar. İşleri Thompson şirketi üstlenecek. (Mart 1996)*

♦*Fransız "Total" şirketi, 1991 yılından beri, Tataristan'ın Romaşkino petrol sahasını geliştirmek için 10 milyon Dolar (50 milyon Frank) yatırım yaptı. "Total", Tatar hükümeti tarafından petrol dışsatım vergilerinden bağışık tutuldu. (Şubat 1996)*

BİR ORMANIN KUYTUSUNDA ÜÇ ADAM

1991 yılının sonunda, Boris Yeltsin ve siyaset dostları, daha fazla beklemeksizin, SSCB'nin kendisine karşı saldırıya geçiyorlardı.

Minsk yakınlarındaki Belovejskaya Pusha'da, bir Beyaz Rusya ormanının derinliğinde bulunan eski bir av kulübesinde, Rusya'dan Boris Yeltsin, Ukrayna'dan Leonid Kravçuk ve Beyaz Rusya'dan Stanislav Şuşkiyeviç* Sovyetler Birliği'nin dağıtıldığını ilan eden ortak bir metni imzalıyorlardı (8 Aralık 1991). Bu arada Yeltsin, artık var olmayan Sovyetler Birliği'nin başkanı Mihail Gorbaçov'un vesayetinden kurtuluyordu.

Karar Sovyet halkının çoğunluğunun duygularıyla ters düştüğü gibi, ayrıca üç imzacının ülkelerinin hâlâ bağlı oldukları SSCB'nin anayasasına göre tamamiyle yasadışı idi. Çünkü SSCB'nin çeşitli halkları, birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen sistemin yoluna sokulmasını ve birtakım eskimiş ve kısıtlayıcı hükümlerin** düzeltilmesini özleseler bile, büyük ilerlemeler yapmalarına ve hatta kimilerinin –bunlar Devrim zamanında kabile evresini aşmamışlardı– millet sırasına yükselmesine olanak sağlamış olan bir birliğin dağıtılmasını hiçbir zaman istemiyorlardı.

Yaygın düşüncelerin tersine, Belovejskaya Pusha anlaşma-

* Kravşuk Ukrayna'nın, Şuşkiyeviç Beyaz Rusya Yüksek Sovyetinin başkanıdır.

** Leonid Brejnev'in ardılı Yuri Andropov, bu sorunları ancak arada bir anımsayan öteki Sovyet yöneticilerinin tersine, kendine göre, bu konuda özenli olmanın gerekliliğini şöyle belirtmişti:
"Milliyet sorununun çözümünde kazanılan başarılar hiçbir zaman, birçok millet ve budunun bir tek Devlet içinde yaşama ve çalışmalarının doğurduğu bütün sorunların giderilmesi anlamına gelmez. Uluslar ve dolayısıyla ulusal ayrılıklar varoldukça bu sorunlar olacaktır." SSCB'nin kuruluşunun 60. yıldönümü dolayısıyla yaptığı konuşma ("Kızıl Yıldız ve Yeşil Ay" Anılan yapıt).

sında, Fransa ya da İngiltere'nin fethettikleri, egemenlik altına aldıkları ve sömürdükleri ülkelere karşı durumlarında olduğu gibi, Rusya tarafından bir "sömürgeler"ini "bağımsızlaştırma" belgesine benzeyen hiçbir şey yoktu.

Bunun nedeni ise, tam olarak, yetmiş yıl önce SSCB'nin kuruluşunun, zaten hem "bağımsızlaştırma" hem de halkların yeni eşitlik ve dayanışma temelleri üzerinde bir birliğinin kurulması demek olmasıydı. 17 Mart 1991 referandumunun sonuçları halkların ve yurttaşların bu devrim yapısına bağlılığını çok açık olarak gösteriyordu; çünkü oylamaya katılmış olan seçmenlerin %76,4'ü (113,5 milyon kişi, yani yetişkin nüfusun üçte ikisi) SSCB'nin korunmasına "evet" demişlerdi.

"Bir politikacı üçlüsü tarafından, bir ormanın kuytusunda, nerdeyse gizlice alınan bu dağıtma kararına karşı, o anda, halk protestosu olmadıysa, bu SSCB'nin eski Cumhuriyetlerinden her birinde, Moskova'daki gibi, her türden kaçakçılık ve vurgunlarla az çok gizlice zenginleşen kişilerden oluşan güçlü klanlar olduğu içindir. Bu 'seçkinler' –Rusya'da kimileri bunları adlandırmak için bu sözcüğü kullanıyorlar– seçimlerini yapmışlardı: SSCB'nin yıkılması ve sosyalizmin terk edilmesinin onları her türlü denetimden kurtaracağını ve yalnız servetlerini artırmalarına ve sağlamlaştırmalarına değil, her birinin cumhuriyetinde politik egemenlik sağlamalarına da olanak vereceğini düşünüyorlardı. 'Nomenklatura' üyeleri ve çıkarcılardan oluşan bu insanlar ve insan grupları, genel karışıklıktan yararlanarak, ulusal duyguları körükleyerek, demagojik sloganlar atarak, sonunda SSCB'nin bu yıkılışını, sonra da onun 'yerine' şu, bir hayaletten başka bir şey olmayan, 'Bağımsız Devletler Topluluğu'nun konulmasını halklarına kabul ettirmeyi başardılar. Ne kadar sürer bu, hiç bilmiyorum, ama kalıcı olamaz..."

Bana bu sözleri söyleyen kişi, medyalarımızın düşkün olduğu başka bir klişe olan, "Büyük Rusya"nın ölümüne ağla-

yan şu aşırı-milliyetçi Ruslar takımından değildi. Bir kez ne Rustu ne de Ortodoks; Özbek ve Müslümandı. SBKP'nin kent bürosunda bazı görevler de yaptığı Taşkent'te, yıllarca tarih ve felsefe öğretmenliğinden sonra, Talib Saidbayev, ailesiyle birlikte Moskova'ya yerleşmişti. Saidbayev burada, başkentin eski camisinde ("Tatar" camisi) müftünün yardımcısı olarak çalışıyor ve özel olarak da Rusya müslümanları için bir haber bülteni çıkarmakla uğraşıyordu.

"SSCB'nin yok olmasını isteyenler, Rusları, onun korunmasında hiçbir çıkarları olmadığına inandırmak için bir kampanya açtılar. Bu kampanyada, Rusya'da yaşam düzeyi gerektiği gibi gelişememişse, bunun komünistlerin isteği yüzünden olduğunu açıklıyorlardı. Rus nüfus, öteki cumhuriyetlerin uyruklarını beslemek, giydirmek, tedavi etmek, eğitmek için, 70 yıl boyunca, yoksunluklara katlanmak zorunda kalmıştı. Önce kendini düşünmek, bu onmilyonlarca miskin Asyalının ağırlığının, ülkeyi ezen yükünden kurtulmak yetecek ve Ruslar için işler hemen çok daha iyiye gidecekti.

Bizim Özbekistan'da ve öteki Orta Asya ülkelerinde tamamen tersi kanıtlarla aynı milliyetçi demagojiye başvuruldu: Ruslar bizi sömürüyorlar, sırtımızdan zenginleşiyorlar, hammaddelerimizi çalıyorlar, pamuğumuzu dünya pazarına çıkarmakta serbest olsaydık alabileceğimiz fiyattan çok daha düşük bir fiyata kendilerine satmaya zorluyorlardı bizi. Birlikten ayrılırsak istediğimizle alışveriş yapmakta tamamen serbest olacak ve üstelik hemen ve doğrudan doğruya Amerika'dan, Avrupa'dan ve hatta dili dilimize, kültürü kültürümüze çok yakın komşu Türkiye'den yardım alacaktık.

İşte bizim 'seçkinler'imizin allayıp pulladıkları sözler. SSCB'nin dağıtılması, küçük bir azınlığın, yasadışı alışverişlerle zaten zenginleşmiş olan, ama daha fazlasını isteyen kişilerin dilekleri ile gerçekten çakışıyordu. Moskova'dan ayrılmanın onları 'kendi' ülkelerindeki, 'kendi' pazarlarındaki oyunun efendileri kılacağını düşünüyorlardı. Özbeklerin ço-

ğunluğu, tam tersine, ayrılmadan hiçbir şey kazanmadı. Milliyetçi dalga yatışınca, Orta Asya'nın eski Sovyet öteki halkları gibi, onlar da aldatıldıklarını anladılar. Özbekistan'ın ekonomisinin Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Birliğin öteki cumhuriyetlerinin ekonomilerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu, bu ilişkiler koparılmış olduğundan işletmelerimizin artık çalışamadığını, sandıkları gibi, Dolarların Batıdan tomar tomar gelemeyeceğini, Türkiye'nin de, boyuna söylendiği gibi, bizden ileride değil, yaşam düzeyi, sağlık, eğitim bakımından ve sanayi, bilim ve teknik alanlarında daha geride olduğunu keşfettiler. Eskiden hemen hemen bilinmeyen işsizlik bugün onbinlerce emekçiyi etkiliyor. Ekonomik durum kuşkusuz Rusya'dakinden daha kötü.

Size, birtakım yeni camiler –bazen Suudi Arabistan'ın verdiği paralarla– yapıldığını söyleyecekler. Bunu SSCB zamanında yapamazdık. Bize bir okul ya da hastane yapmanın daha iyi olduğunu söyleyip hevesimizi kırarlardı. Evet, doğrudur bu, ama bazılarının dedikleri gibi, dine karşı baskı ve zulümden söz edilemez. Bilirsiniz ki, bir Müslüman, çölde yapayalnızken ve kumda ya da taşların üzerinde bile, yani her yerde ibadet edebilir. Tanrı, mümini her yerde duyar. Bunun için şatafatlı camilere gerek yoktur. Sovyet rejimi ateizmi yüceltiyordu, ama hiçbir zaman kimse bizim dinimize göre hareket etmemizi yasaklamadı. Dilimizi konuşmayı ve öğrenmeyi, kendi kültürümüzü geliştirmeyi de öyle. Gerçekte, dine karşı kampanyalar zamanında bile, Sovyet Hükümeti İslama karşı hep büyük bir hoşgörü gösterdi. Oysa rejime karşı büyük bir muhalefet gücü olarak kendini gösteren ve iç savaş döneminde Beyazların yanında yer alan Ortodoks Kilisesine karşı durum böyle değildi. Bugün daha özgür müyüz? İktidarda olanlar bu temayı işliyorlar. Ama Ruslar, buna inandırmaya çalıştıkları gibi, hiç de kendilerine boyun eğilmesi gereken 'şefler' değildiler. Gerçekten, dostluk içinde yaşıyorduk. Bize şöyle diyorlar: Ama şimdi özgürsünüz! Bize şöyle diyorlar: İstediği-

niz yere gidebilirsiniz. İster Amerika'ya, ister Avustralya'ya. Daha önce bunu yapamazdınız! Bu özgürlük beni güldürüyor. Yeni zenginler dışında, gerçekten kim yararlanabilir bundan? Gerçek şu ki, biz önceki kadar özgür değiliz. Özbek, Tacik ya da Ukraynalı olalım, bizler her yerde Sovyet yurttaşıydık ve bütün Birlik içinde kendi evimizdeydik. Yolculuklar ucuzdu. Bugün, Moskova-Vladivostok gidiş-dönüş biletinin fiyatı on aylık ortalama ücrettir. Kim ödeyebilir bunu? Eskiden, ayda aldığım ücretin beşte bir tutarından az bir parayla Taşkent-Moskova uçağına gidiş-dönüş biniyordum. Olmayan vize ve gümrük sorunlarını da saymıyoruz. Ama daha beter bir şey var: Onyıllardan beri, onlarca değişik halk barış içinde yaşar, çocukları birlikte oynar ve öğrenim görür, milliyetleri sorun olmaksızın birbirleriyle evlenirken, şimdi her yerde çatışmalar patlak veriyor. Bir savaş bitince, öbürü patlıyor: Ermeniler Azerbaycanlılara, Abhazlar Gürcülere, Kırgızlar Özbeklere karşı ve son derece aptalca ve vahşice bir çatışmada Ruslar Çeçenlere karşı. Bu nedenle, eğer onlara, ülkelerinin henüz Sovyetler Birliği'nin üyesi olduğu yıllar hakkında ne düşündüklerini sorarsanız, Özbekler, Tacikler, Türkmenler, Kazaklar ya da ötekiler size ondan, bir tür yitik cennet gibi söz edeceklerdir. Ülkemizde kullanılan bir sözcük oyunu var. Özbekçede bağımsızlığa 'mustakillik', köleliğe ise 'mustakullik' denir ve işte insanlar bunlar üzerinde dalga geçiyorlar. Diyorlar ki, bu 'mustakillik'te bir 'mustakullik'in her şeyi var.

Yaşamın sadece pembe yanları olduğunu söylemiyorum –değiştirilmesi, düzeltilmesi gereken çok şey vardı– ama bugünden ne kadar farklıydı!"*

SSCB'yi parçalama işi bitince, Boris Yeltsin'in, iktidarını pekiştirmek için, perestroykadan önce var olanlardan çok

* Moskova Camisinde B. Saidbayev ile konuşma (Aralık 1995). Sovyet Orta Asyası üstüne, ayrıca bakınız, "Kızıl Yıldız ve Yeşil Ay", Editions Messidor-Temps Actuels, 1983, Paris.

farklı olmakla birlikte, yine de kendisine istediği kadar serbest hareket olanağı vermeyen bir yasama meclisi olan Yüksek Sovyet'ten* kurtulması gerekiyordu.

Önceleri milletvekilleri çoğunlukla daha çok ondan yanaydılar, ama bütün iktidarı kendi elinde toplama isteğini keşfettikçe onun hakkında gitgide daha çok kararsızlık gösteriyorlardı.

Politik durum, hâlâ bulanık olmasına karşın, biraz aydınlanıyordu. Artık sakınganlık ve örtmece söz zamanı geçmişti. Yeltsin ve bağlaşıkları artık, amaçlarının yalnızca ekonomik "reformlar"ı (piyasa özgürlüğünü getirmek ve daha geniş bir özel kesim yaratmak gibi) uygulamaya sokmak olmayıp, "köklü bir toplumsal sistem değişikliği" yani kapitalizmin yeniden kurulması olduğunu açık açık söylemekte duraksamıyorlardı.

Yeltsin'e karşı daha etkinleşen muhalif güçler, komünistlerden –onlar bile bölünmüştü– "yurtsever" sağın çeşitli grup ve kişilerine kadar, daha az uyumsuz değildiler. İşte bu çok kararsız bir durumda, 1993 başında, Rusya Federasyonu Anayasa Divanı, Yeltsin ve çevresindekilerin ağır baskılarına karşın, Rus komünistlerinin örgütlerini yeniden kurma haklarını teslim etmişti. O halde, hepsi de eski SBKP'nin devamı olduğunu öne süren birçok parti –kimileri Ağustos 1991 "darbe"sinin ertesinde onun yasaklanmasından sonra çalışmalarını yeraltında sürdürmüşlerdi– yeniden yasal bir yaşama kavuşabilirdi.

Bunlardan en önemlisi –1993'te, üyelerinin sayısı daha şimdiden 500.000'i aşıyordu**, yani bir arada bütün ötekile-

* Yeni koşullarda seçilen bu Yüksek Sovyet'in toplumsal bileşiminin, işçilerin (ve işletme temsilcilerinin) hemen zorunlu olarak çoğunluk olmaları SSCB döneminde bir tür kural olan bileşimden tamamiyle farklı olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Yeltsin'e karşı çıkan bu mecliste işçilerin oranı yalnızca %6'dır; komünistler ise azınlıktırlar. Ama bu, Batılı medyaların, Yeltsin'in, Yüksek Sovyet'e saldırırken, komünistlere karşı "demokrasi"yi savunduğuna ve dolayısıyla oraya sığınmış olanlara karşı verdiği topa tutma emrinin tamamiyle haklı olduğuna kamuoyunu inandırmaya çalışmalarını engellemeyecektir.

** Bu aşağı yukarı, Sovyet dönemindeki Rusya komünistlerinin sayısının yirmide birinden daha azdır. Rusya'da SBKP'nin üye sayısı 10 milyondan fazla ve SSCB'nin tümünde iki katı dolayındaydı.

rinkinden fazlaydı– Rusya Federasyonu Komünist Partisi oluyordu.* Partinin Genel Sekreteri Genadi Ziganov'du. Kariyerinin başında matematik öğretmeni, sonra Parti görevlisi olan Ziganov, daha sonra SBKP Politik Büro üyesi Aleksandr Yakovlev'in yardımcılarından biri olmuş ve Merkez Komitesinin ideoloji şubesinde Gorbaçov'un yakınında bulunmuş, ama onlarla ayrımlarını korumuş ve politik gelişmelerinde onları izlememişti.

Komünistlerin çalışmalarının yasallaşması gibi, daha sonra Duma tarafından "darbe"yi yapanlarla öteki muhalifler için çıkarılan af yasası da (Şubat 1994), bundan böyle, herkesin düşüncesini özgürce açıklayabileceğini ve her partinin engellenmeden çalışmalarını sürdürebileceğini kanıtlama tasasıyla, Yeltsin ile iktidardaki "demokratlar"ı hiçbir şekilde etkilememişti. Bu, yeterince kendilerinden emin, ülkede yeterince destek gören, yerinde rahat yöneticilerin, hiçbir tehlikeyi göze almaksızın rakiplerine karşı cömert görünebilmek ve bundan yarar sağlayabilmek için hesaplı bir jesti de değildi. Hayır, "yenilenler" hâlâ korku veriyorlardı ve Yeltsin ile çevresindekilerin komünistlerin yasal olarak yeniden doğuşunu kabul etmeleri sadece zor altında olmalarındandı. Büyük aldatmacanın farkına varan onmilyonlarca insanın baskısıyla onlara kabul ettirilen bir kararın kurbanları olmuşlardı.

İşe yaramaz bir meclis olmayı reddeden Yüksek Sovyet'in gitgide tartışmacı tutumu, iktidar karşısında artan bir güvensizliğin çok anlamlı bir başka işaretiydi. Seslerini duyurmakta ve etkili bir politik rol oynamakta kararlı milletvekilleri çoğunluğu ile bir sürü "ahbap ve alçak"la çevrilmiş, eski sosyalist yapıların yıkımını ve kapitalist "dönüşümü" olabildiğince çabuk tamamlamak için bütün güçleri ellerinde toplamak isteyen bir başkan arasındaki ilişkiler tehlikeli bir biçimde gerginleşiyordu.

* Yeni yasanın gerektirdiği gibi Rusya Federasyonu Komünist Partisi (RFKP) resmen 1993 Martı'nda sicile geçirildi.

Yeltsin'in bir tür savaş ilanı, 1993 sonbaharında, güpegündüz çatışmayı patlatıyordu. Bütünüyle yasallık dışında, basit bir kararnameyle*, Rusya Federasyonu Anayasa Divanı'na çalışmalarını durdurmasını emrediyor, Yüksek Sovyetin dağıtıldığını ilan ediyor ve aynı anda, bunların yerini almak üzere iki yeni yasama organının, "Devlet Duması" ile Federasyon Konseyi'nin** seçileceğini bildiriyordu.

Bu değişikliklerin yasal hükümlere uygun olması için, önce Mecliste tartışılması, sonra, yürürlüğe girmeden önce, yeni bir anayasanın kabulü ve bu amaçla öngörülen referandumun sonuçlarının beklenmesi gerekirdi. Ama Yeltsin ile danışmanları ve dostları, haklı olarak, çoğunluğu artık kendilerine karşı olan bir parlamento tarafından tasarılarının tartışılmasını (reddedilme tehlikesiyle birlikte) istemiyorlardı. Yeltsin için, "Devletin işlememesine son vermek" bahanesiyle, kendisine yolu tıkayan ve amaçladığı hemen hemen diktatörlük güçlerini ele geçirmesini engelleyen bu muhalefetten olabildiğince çabuk (yasaları çiğneyerek bile olsa) kurtulmak söz konusuydu.

Yüksek Sovyet, bu darbeye cevap olarak Yeltsin'in görevden alınmasını kabul ediyor. Yeltsin hemen karşı saldırıya geçiyor. Binanın ("Beyaz Saray") çevresini dikenli demir tellerle kuşattırdıktan sonra, milletvekillerini Parlamento içinde abluka ediyor, sonra su ve elektriklerinin kesilmesini emrediyor. O zaman, direnişteki milletvekillerini desteklemek için her yönden binlerce*** Moskovalı akın ediyor. Güvenlik güçleri ile karşılaşıp onları aşıyorlar. Güvenlik güçleri, başkentin çev-

* "Rusya Federasyonu Aşamalı Anayasa Reformu" hakkında, 21 Eylül 1993 tarih ve 1400 sayılı kararname.

** Duma, bütün yurttaşlarca seçilen milletvekillerinden oluşan Meclistir. Sözcüğün kendisi, Devrimden önce, Çarlık iktidarı tarafından getirilen –yetkileri çok sınırlı– Meclisi adlandırıyordu.
Federasyon Konseyi –bir çeşit senato– üyelerinin bir bölümü bölgelerin yöneticilerinden oluşturulan bir yüksek meclistir.

*** Eski Yüksek Sovyet Başkanı Anatoli Lukianov'a göre 40.000'den fazla.

resindeki birçok belediyenin Yüksek Sovyeti desteklediklerini açıkladıkları ilk anlarda alanı terk ediyorlar.

Meydanda operasyonları yöneten Aleksandr Rutskoy'un (Rusya başkan yardımcısı ve o zamana kadar Yeltsin'in yakını) çok yersiz bir çağrısı üzerine birkaç yüz gösterici meydandan ayrılıp işgal etmek niyetiyle Ostankino kulesindeki televizyon stüdyolarına gidiyorlar. Kule yakınında ve giriş aralığında mevzilenmiş askerlerce tüfek ve makineli ateşiyle püskürtülüyorlar.

Bu sırada, Başkanın kişisel korumasına ayrılan özel birlikler (onun "elaltı adamı" ünlü Aleksandr Korjakov* komutasında) Yüksek Sovyet binasına saldırmaya hazırlanıyorlar. "Beyaz Saray"ın içerisindeki tek yabancı muhabir olan Amerikalı gazeteci Mike Davidov, bana, bu dramatik saatlerde, kentin içinden geçerek, yapının çevresinde ve Moskova'nın çeşitli stratejik yerlerinde mevzilenen yüzden çok tank saydığını söyledi.

4 Ekim 1993 sabahı, en ufak bir uyarı yapılmaksızın, saldırı emri verildi. Parlamentonun üzerine yağmur gibi mermi yağıyor, birbiri ardına, her katı top ateşine tutuluyor. Bir insan kırımı. Bombardıman sırasında kendisi de binanın içinde bulunan düzenli ordudan bir subay, Mike Davidov'a, binanın ele geçirilmesinden sonra saldırganlar tarafından bir tek salondan 500'e yakın ceset çıkarıldığını saydığını söyleyecektir. Başkentin "iyi haber alan çevreleri"ne dayanarak bilgiler aktaran "Le Monde"un Moskova muhabiri 1500 ölüden söz eder. Az çok resmi, başka rakamlara göre "ancak" 150 ölü ve 600 yaralı olacaktır.

Ama kanlı günün doğru bilançosunu kim bilecek? Yetkili-

* Aleksandr Korjakov, Haziran-Temmuz 1996 başkanlık seçimlerinin iki turu arasında görevinden istifa etmiş, yine Yeltsin'e yakın, Federal Güvenlik Servisi (Eski KGB) başkanı, General Mihail Barsukov ile birlikte, Yeltsin tarafından seçim nedeniyle "feda" edilmişti. Barsukov, Parlamentoya karşı hücumu doğrudan doğruya yöneten kişidir. Özel birliklerin komutanının saldırıyı başlatmayı reddetmesi karşısında, tabancasını çıkarıp, namluyu subayın şakağına dayamış ve onu ateş emrini vermek zorunda bırakmıştı.

ler izleri karıştırmak ve gerçeğin anlaşılmasını engellemek için istenen her türlü önlemleri alacaklardır. Cesetleri olabildiğince çabuk kaldırmak ve çatışmaların izlerini yok etmekle görevlendirilecekler, yerleşik olmayan ve halktan kopuk yabancı işçilerdir. Bir "joint venture"de sözleşmeyle çalışan Türkler olduğu söyleniyor.

Mike Davidov bana, "en korkuncu" diyordu, "belki de müdahale güçleri saldırıya geçecekleri sırada onları desteklemek için Beyaz Saray'ın yakınında toplanmış olan kaçakçı, mafyacı-politikacı çete üyesi, yeni zengin, 'yeni yol' yandaşı ve antikomünist propagandaya kapılmış çılgın gençlerden oluşan birkaç yüz kişinin uluduklarını duymaktı. OMON'ları (Başkanlık Koruma Birliği üyeleri) selamlıyor ve yüreklendiriyorlardı. Şöyle haykırdıkları işitiliyordu: 'Haydi! Ateş edin! Esirgemeyin kurşunları! Birini bile sağ bırakmayın! Öldürün hepsini!"

"Beyaz Saray"ın alınması Aleksandr Rutskoy ile, iktidara yürürken, tutkularını ve bunları gerçekleştirmek için hangi güçlere dayanacağını iyice değerlendirmeksizin, Yeltsin'i desteklemiş olan Yüksek Sovyet Başkanı Ruslan Hasbulatov'un tutuklanmasıyla sonuçlanacaktır.

Tenkil, bu kanlı günler sırasında milletvekillerinin yanında yer alanları da cezalandıracaktır. Eylemleriyle onlara destek vermiş belediyeler dağıtılacak, onları desteklemiş olan gazeteler yasaklanacak ve çağrılarına cevap vermiş olan binlerce işçi işten atılacaktır. Artık Yeltsin'in bekleyeceği şey bütün Batı dünyasının alkışlarının kendine yönelmesidir.

Kasaplığı ve güç kullanımını kınamak için Batıdan tek bir resmi ses yükselmeyecektir. Tam tersine, Washington, Paris, Bonn, Londra gibi "demokrasi" ve "insan hakları"nın yüce başkentleri özgürlüğü kurtardığı için –kendi parlamentosunu obüsler altında ezerek– Yeltsin'i kutlayacaklardır. Seyrek istisnalar dışında, bir kez daha, sağdan sola, bizim "seçkinler"in de, "tutuculuk" ve "totalitarizm" yandaşları üzerinde "ilerleme insanları"nın bu büyük zaferine sevindiklerini göreceğiz.

Ruslara gelince, onlar pek coşkulu olmayacak ve bu acı deneyimden bazı faydalı dersler çıkaracaklar. Rusya Federasyonu Komünist Partisi yöneticilerinden Valentin Kupsov bana, "işte o günden beri", diyor, "Yeltsin'in güç kullanımına muhalefet edenleri öldüren bizim 'demokratlar'ın ve onları alkışlayan sizinkilerin tutumu karşısında, işte o günden beri, 'demokrat' terimi Ruslar için bir sövgü haline geldi!"*

1993 Aralık referandumunda, Yeltsin tarafından hazırlanan anayasa tasarısını seçmenlerin ancak üçte biri onaylayacak, aynı dönemde yapılan milletvekili seçimlerinde ise sadece %8'i oylarını başkanın partisinin adaylarına vereceklerdir. Ama bu kötü sonuçlar, Yeltsin'in, meclise Çarlık Duması'ndan daha az yetki tanıyan yeni anayasanın halk tarafından bütünüyle kabul edildiğini ve Rusya'yı dönüşümler yolunda ve kapitalizme doğru yönetmeye devam edeceğini açıklamasını engellemeyecektir.

Mihail Gorbaçov'un, henüz Başkan olduğu sırada, daha sonra da, kurduğu Vakıfta, çalışma arkadaşlarından biri olan Vitali Gusenkov, "Yeltsin'in Parlamento'ya karşı zaferinin, onu, her sorunun kuvvet yoluyla çözülebileceği düşüncesine bağladığını" gözlemişti. "Bir silahlı müdahalenin Çeçen sorununu birkaç günde çözebileceği konusunda güvence veren Pavel Graçev'in (çıkarcı, kokuşmuş general, eski Savunma Bakanı) kendisine söylediklerine bu nedenle inandı. Kafasına göre, bu, ileride, şu ya da bu biçimde, iktidarına karşı çıkmak isteyecek herkese uyarı da olacaktı. O günden beri, bu iddialı tutumun, onu ne gibi acı sonuçlara sürüklediği görüldü."**

Yeltsin artık hemen hemen bir ilahi hukuk hükümdarı kadar güçlüydü ve ona hemen "Çar Boris" adının takılması da –bu lakap onun hoşuna gitmiyor değildir– rastlantı değildi.

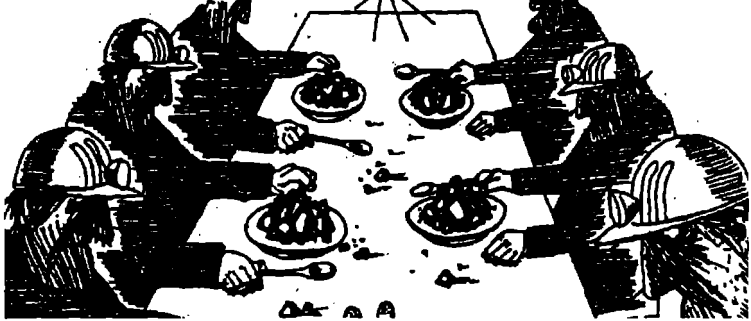
Bütün Rusyaların imparatorluk tahtında oturanları gibi, çevresinde, efendinin buyurduğu aşağılık işleri seve seve yapan, bir sürü dalkavuk, şüpheli kişiler vardır. O da bunları, yaptıkları

* Valentin Kupsov ile Konuşma, (Kasım 1996, Moskova).
** Vitali Gusenkov ile Konuşma, (Aralık 1996, Moskova).

hırsızlıklara, rüşvetçiliklere göz yumarak ödüllendirmeyi bilir. Yeltsin'in hem bayraktarı hem de minnettarı olduğu o sahte demokratlara ve sahte "reformcular"a da yol açıktır. İktidara yerleşen çeşitli klanlar; komünistler ve öteki "geçmiş özlemcileri"nden kurtulduklarından –ya da en azından öyle sandıklarından– hemen, tasarladıkları gibi, yani sömürüye, vurguna ve özel mal edinimine açık bir toplumun gelişmesini engelleyen bütün yapıların yıkımını çabuklaştırmaya çalışacaklardır.

Yenenleri bir araya getiren parola "Zenginleşiniz!" ya da daha doğrusu "Zenginleşelim!"dir. Ama Guizot'nun, fetihlere meraklı, enerji, tutku ve düş dolu bir genç burjuvazi için yine bu sloganı öne sürdüğü dönemden çok uzaktayız. Bugünün Rusya'sında onu yeniden ele alanların, tarihi yeniden başlatmak için hiçbir şansları yoktur. Amerikan devinin bütün gücüyle denetlediği yarışan emperyalist güçlerce nicedir sağmal inek gibi sağılan bu dünyada, onlar asalaklar ve "taşeronlar"dan başka bir şey olamazlar.

Ama bu onların tasası değildir. "Reform", ülkeyi ekonomik yıkıma ve parçalanmaya götürse bile, hiç sınırlanmasın, açılıp yayılsın! Bir avuç zıpçıktı ve düzenbazın çıkarı için on milyonlarca insan acı çekse ve ölse bile.

"Aylardır ücret alamayan maden işçileri ücretleri karşılığı kömür alabilecekler."

SON HABERLER... SON HABERLER...

♦ *Vilnius (Litvanya) Amerika'ya ayarlı. Ülkede ilk kez düzenlenen "öpüş yarışmasında"nda, bir çift büyük ödülü kazandı: Bir Mısır gezisi. "Deneme" topu topu 10 dakikalık bir dinlenme arası çıkarıldıktan sonra, tam olarak 62 saat 8 dakika sürmüştür. Bir çarşamba saat 9'da başlayan maraton cuma günü tamamlanmıştır. Olayı 2000 seyirci-meraklı izlemiştir. Giriş bileti 10 Dolardı. (Mart 1996)*

♦ *1995 yılında Rusya'da bulaşıcı hastalıklar (dizanteri dahil) tehlikeli bir biçimde arttı. 1994 yılına göre %47,7'den çok (36.000 hasta ve 800 ölü sayılmıştır) artış var. %26,6 artış Hepatit B, %150 frengi vakalarındadır. Çocuklarda bulaşıcı hastalıklar %150'lik artış göstermektedir. 1996 yılında, '95'e göre yetişkinlerde %10, çocuklarda %15'lik yeni bir artış beklenmektedir. (Nisan 1996)*

♦ *Özel girişimciler cenaze pazarını ele geçirdiler. Sovyet döneminde son derece düşük olan tarifeler birden patladı. "Ortalama" bir defin töreni fiyatı 425-850 Dolar. Yapılan birçok şikayet (yüksek fiyatlar, fatura edilen ve verilmeyen hizmetler, vb.) üzerine, Moskova'da ekonomik suçlar bölümünü yöneten Nicolas Kromkin, 130 cenaze işleri şirketinden 60'ı hakkında soruşturma açtı... Bu işletmelerden birinde polis, diş protezlerinden kaynaklanan 50 kg altın ve gümüşle krematoryum küllerinden toplanan mücevherler ele geçirdi. (Mart 1996)*

♦ *Savunma Bakanlığı 1996 yılında, orduya askerlerin bakımı için öngörülen paranın sadece beşte birini ödedi. Askerlerin yırtık üniformalarının, aşınmış ayakkabılarının ve sivil ve kişisel giysi kullanmak zorunda kalmalarının nedeni bu. Acemi erler, zaman zaman, gittikçe azalan erzakları tamamlamak amacıyla, başıboş köpekleri avlamaya götürüldüklerinden şikayet ediyorlar. (Mayıs 1996)*

♦*Moskova metrosu çıkışında bir büfede satılan bir demet çiçeğin (çok sıradan bir demet) fiyatı ortalama aylık ücretin beşte birine yakın. Lüks bir şey. Ama sistemin çöküşü sadece yoksul yaratmadı. Ekvator başlıca çiçek satıcılarından biri oldu ve Rus dışalımcılar bu işten zenginleştiler. 1995'te 10 milyon Dolar olan pazar hacminin, 1996'da 20 milyon Dolara ulaşması bekleniyor. (Mayıs 1996)*

♦*Ukrayna'da elektrik ve gaz faturalarının yüzde ellisi (ev ve işyeri tüketimi) ödenemiyor. Şirket 7000 fabrika ile çok sayıda yerleşme yerinin gaz ve elektriğini kesti. Böylelikle, Çernobil hastanesi de 1995-1996 kışında (çok sert) ısıtmadan yoksun kaldı. (Mart 1996)*

♦*"Moskova Tribune" (başkentte İngilizce yayımlanan günlük gazete), 1995-1996 kışında, Moskova'da 600 kişinin soğuktan öldüğünü bildiriyordu. Bunlar temelde SUF'lerden ve uykularında donan sarhoş ölülerden oluşuyor. Öte yandan, 58 kişi, çatılardan ve ağaçlardan kopup düşen koca buz parçalarıyla ağır biçimde yaralandı. (Nisan 1996)*

Yeni zenginler hakkında Moskova'da anlatılan hoş hikâyelerden biri:

Lüks bir "Mercedes" sokağın ortasında patlıyor. Sahibi enkazdan çıkarılıyor, bir eli kopmuş. Adam, "Yepyeni Mercedes'im gitti!" diye inliyor. Kaza tanıklarından biri bağırıyor: "Ama siz sol elinizi kaybetmişsiniz!" Yeni zengin dövünüyor: "Tüh be tüh tüh, altın Rollex'im de gitmiş!"

KREMLİN'DEKİ ADAMIN DÜŞÜ

Perestroyka ve onun batışı, birçoğu, şimdiye dek değerlerini övdükleri bir sistemi yıkmayı amaç edinen birtakım insanları Devletin doruğuna yerleştiren politikacı manevraları ve klan mücadeleleri, ganimet paylaşımı kavgası için kimileri ne de olsa bunlar sadece, zorunlu ve acı sonu çok önce den programlanmış bir tarihin son sahneleri diyeceklerdir. Ve bunun basit nedeni de "sosyalist ütopya"nın kendi mahkumiyetini kendi içinde taşımasıdır. Şu aksiyomu benimseyenlerin en azından inancı da bu yoldadır: İnsan, doğanın ona buyurduğu şeyden başka bir şey olmaya, yani "insan yerine bir kurt" olmaya zorlanamaz. Bunu unutmak kaçınılmaz biçimde felakete götürür.

Aynı kişiler bu nedenle, dünyayı değiştirmek ve adalet ve eşitliği getirmek iddiasındaki büyük insanal hareketlerin, bazen, ama çok geçici olarak –Paris Komünü için üç ay, Ekim Devriminin doğurduğu rejim için yetmiş yıldan biraz fazla– başarılı görünebilseler bile, yalnızca kuruntuya dayandıklarını ve peşinen başarısızlığa mahkum olduklarını öne sürerler.

SSCB ile Avrupa'nın sosyalist ülkelerinin çöküşü, kapitalist sistemin sürekliliğinin en parlak kanıtı değil midir ve bu, tarihin tam olarak onunla "son"a erdiğini, daha ötede, "çürüme" ve kaostan başka, hiçbir şeyin mümkün olmadığını göstermez mi? Bu düşüncelerin varlıklıları, sermaye dünyasının ürettiği eşitsizlik ve haksızlıklardan yararlananları ve ensonu çıkarlarına ve egemenliklerine yarayan bir toplumsal "statüko"yu korumak isteyen herkesi, her zaman için, şu ya da bu biçimde çevresinde toplaması çok doğaldır.

İster Birleşik Devletler'de Francis Fukuyama*, ister Fransa'da François Furet imzalamış olsunlar, bir tür ideolojik "re-

* George Bush'un başkanlığı döneminde Dışişleri Bakanlığı görevlisi ve soğuk savaştan sonra çoksatar bir kitabın yazarı. Tezinin özü "komünizmin çöküşü"nün, kapitalist sistemin kesin zaferini ve bu durumda, adeta "tarihin sonu"nu belirlemesiydi. François Furet ve tezleri ("Bir düşün geçmişi, XX. Yüzyılda Komünist Düşünce Üstüne Deneme", Robert Laffont/Calmann-Lévy, Paris, 1995) hakkında, "Bir Umudun Geçmişi ve Geleceği, Savaşkan Bir Yol ve François Furet'ye Bir Cevap" içinde Léo Figuères'in eleştirisine bakınız, "le Temps de Cerises", Paris, 1995.

make" olarak sunulan bu tezleri bugün hoş karşılayan abartmalı övgüler, güya bu "yeni düşünürler"in, yüzyıla damga basacak temel politik ve ideolojik keşifler yaptıklarına inandırabilecekler. Gerçekte, bilimsel nesnellik ve yenilik iddialarına karşın daha önce söylenmemiş hiçbir şey getirmiyorlar.

Her büyük halk saldırısı ve bu saldırının geri çekilişinden sonra, bunun artık toplumsal düzeni değiştirme girişimlerinin sonuncusu olduğunu ve devrimler çağının kesin olarak kapandığını söylemekte acele eden kişiler her zaman olmuştur. Bu durumda SSCB'nin dağılmasından sonra çağdaş karşıdevrim ideologlarının da –tıpkı Jakobenlerin düşüşü, 1848 devrimcilerinin ezilmesi ve Komün savaşçılarının öldürümünden sonra, manevi öncellerinin yapmış oldukları gibi– "düşlerin sonu"nu ve insanların bin yıllık baskı politikalarından çıkmalarının ve kaderlerini belirlemelerinin olanaksızlığını ilan etmelerine şaşmak gerekir mi?

"Düş mü? Sapkınlık mı? Hayal mi?.."

Boris Habitsov, bu teoriler hakkında ne düşündüğünü sorduğumda gözlerini hayretle açıyor. O bunları elbette biliyor, ama hiçbir zaman fazla dikkat etmemiş. Batıdan gelen "yenilikler"le ayartılan birkaç aydın dışında, hemşerileri bunlara çok fazla ilgi göstermiyorlar. "Eğer soruyu rastgele sokaktan geçen birine, diyelim sıradan bir Rusa sorsaydınız omuz silker ve size bunun herhalde, kendisine soğuk savaş dönemini hatırlatan kötü propaganda argümanlarından başka bir şey içermeyen büyük bir spekülasyon olduğunu söylerdi."

Habitsov Yeltsin'e oy vermiş olsa da, gerek Stalin gerekse Brejnev dönemine dönmeyi dilemese de, içinde yaşadığı toplumsal sistemin yanılsama ve sapkınlık olduğunu ve zorunlu olarak yıkılması gerektiğini sanmıyor. Sapkınlıksa onu bugün gördüğünü söyleyecektir size. Perestroyka'nın Sovyet toplumunu kötülüklerinden ve kusurlarından kurtaracağını ümit ediyormuş ve onun başarısızlığa uğradığı bugün bile, hiç de, bunun bir hayale kapılmak olduğunu düşünmüyor. Kan ve

acılar, bizim yaşantımızda başka bir şey yokmuş. Bugünkü insanların çoğunun bu geçmiş hakkında hiçbir şey bilmediklerini söylemek gerek. Ama insan tarihimizi gerçekten anlamak istiyorsa, sizin Batıda yaptığınız gibi, kendini sadece bunun üstünde kilitleyemez.

"Biliyorsunuz, ben SSCB'nin kusurları ve buradaki yaşamımızın sıkıntıları hakkında ülkenizdeki gazetecilerin söyledikleri her şeyden daha fazlasını biliyorum. Acaba bu, bizim yaptığımız her şeyin kötü olduğu ve sosyalizm doğası gereği, andığınız kimselerin söyledikleri gibi, 'özünde kötü' olduğu için, başka türlü de olamayacağı anlamına mı gelir? Eğer bu doğruysa, Ruslar ile eski cumhuriyetler sakinlerinin büyük çoğunluğunun bu geçmişi neden özlediklerini bana söyler misiniz? Kabul, bu rejimde değişmesi, hem de kökten değişmesi gereken şeyler vardı. Ama dünkü yaşamın birtakım yönlerini –kıtlıklar, dediği dedik bir bürokrasi, durgunluk, adam kayırma, girişkenliklerin ve bireysel özgürlüklerin boğulması– yeniden görmek istemediklerini öne sürseler bile, insanların çoğu size, Sovyet rejimi zamanındaki yaşamlarının, sözde demokratların onlara sağladıkları yaşamdan yüz kat daha iyi olduğunu söyleyeceklerdir.

Nedir komünizmin esası? Eşitlik, bireyler ve halklar arasında dostluk, herkesin kendini geliştirme özgürlüğüdür; insanın sömürülmesinin yok edilmesi, büyük üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir. Öyleyse açıklayın bana, kötülük bu düşüncelerin neresindedir? Ve böyle bir toplumu gerçekleştirme isteğinde ütopya olacak ne vardır?

Ülkemizde işlerin öngörüldüğü gibi yürümediğini ve başlangıçtaki tasarıdan sapıldığını söyleyeceksiniz. Kabul. Ama saçma ve başarısızlığımızdan sorumlu olan sosyalist düşüncenin kendisi miydi? Sanıyorum ki, bu daha çok insanın çözemediği ya da çözmeyi bilmediği somut güçlükler sorunudur. Acaba yanlış olan yeni bir toplum kurmak istemek miydi, yoksa somut koşullar mı –ve ayrıca insanların hataları mı–

bunun gerçekleşmesini engelledi? Hatalar ise bu, deneyimle düzeltilebilir..."

Bu konuşma emekli bir "aparatçik"in bana randevu verdiği bir Rus KP lokalinde yapılmamıştı. Sorularıma karşılık veren kişi, yaşanan korkunç deneyimlerden sonra bile, ülkesinin yetmiş beş yıl önce yaptığı seçimi haklı göstermeye çalışan, o her zaman ateşli komünistlerden biri de değildi. Çünkü –okur, araya girdiğim için beni bağışlasın– sabırsız çözümleyicilerin komünizmi sonsuza dek gömme kararlarına karşın bu tür erkekler ve kadınlar yok olmadı. Düşkırıklıkları, korkunç yıkımlar ve ihanetlere karşın, bozgunların sonucu olarak, Rusya'yı ve eski Sovyetler Birliği ülkelerini yıkmak üzere beliriveren arsızlık, bencillik ve kötümserliğe karşın, tam tersine, bu dava hep canlıdır.

Yeltsin ile adamlarının kullandığı büyük para ve medya olanaklarını yenilgiye uğratmaya kararlı militanların olağanüstü seferberliği, 1996 Haziran-Temmuz başkanlık seçimlerinde bunu anlamlı bir biçimde ortaya koyuyor. Fabrika işçileri, köy emekçileri ya da aydınlar, emekli "babuşkalar" ya da öğrenciler, antifaşist savaştan artakalan gaziler ve yaşamlarına bir anlam vermek isteyen yeniyetmeler, uçsuz bucaksız ülkede, umutlarını yitirmeyen ve son sözlerini söylememiş olan milyonlarca kişidirler.

Ama konuştuğum kişi son derece nadir bir insan bölüğündendi: "komünist milyonerler"den biri. Elli yaşlarında, atletik ve hali vakti yerinde –bakımlı saçlar ve tırnaklar, pahalı blazer ceket ve kravat, bilekte Rollex saat– zamana uyan ve formunu koruma olanaklarına sahip genç ve serbest tavırlı bir bay olan Boris Habitsov, özel bir bankanın, "Ironbank"ın kurucusu ve Başkan-Genel Müdürüydü ve konuşmamız çalışma salonunun bir köşesinde geçiyordu.

Moskova'nın merkezinde bulunan bankası, bir süre önce baştan başa yenilenen –hemen göze çarpıyordu bu– eski bir

yapının beş-altı katını işgal ediyordu. Bürosuna varmak için mermer döşeli ve modern tablolarla süslü koridorlardan geçmiştim. Görkemli halılar, derin koltuklar, maun möbleler ve biraz cafcaflı bir tarzda baştan başa açık renk ahşap kaplı duvarlar henüz yenilik ve ivedi düzenleme kokusu salıyordu. Banka sahibi ile ortaklarının parayı esirgemedikleri de tahmin ediliyordu. Sanki buraya giren kişiyi kurumun sağlam olduğuna ve ona güvenilebileceğine inandırmak için, daha girişten başlayarak gelişkinliklerini sergilemek istemişlerdi.

Bir bankacı, kasalarının güvenliği kadar kendi güvenliğini de sağlamalıdır. Sakınganlık her zaman gereklidir, ama günümüzde, Moskova'da, başka yerlerden çok daha fazla gereklidir. Ancak dostlarımla benim beklendiğimiz enterfonla denetlendikten sonra açılan zemin kat parmaklığını geçer geçmez iki gorille karşılaşıyorduk. Göbeklerinde makineli tabanca, katlara girişi tutuyorlar ve girmesine izin vermeden önce kişinin kimliğini çok dikkatli bir biçimde denetliyorlardı.

Boris Habitsov, bürosunda beni karşılarken, yabancıları şaşırtır diye düşündüğü bu güvenlik töreni konusunda şaka yapmıştı. "Bizde vaktiyle –bunu kabul ettiği kimselere daha önce yüz kez söylemesi gerekmişti– en tehlikeli meslek yeraltı madenciliği idi. Şimdi, bankacilik."

Gerçekten de, "reformlar"ın başından ve "girişim özgürlüğünü"nün açılışından beri öldürülen banka yöneticileri ile işadamlarının yüzdesi şaşırtıcıdır.* Bu bakımdan bugünkü Moskova, "normal" businessmen ile kirli iş çevirenleri ayıran aralık her zaman pek belirgin olmayıp, tabancalarla makineliler kavgalı sorunları çözmekte kullanılan en yaygın aletler oldukça, yirmili yılların Chicago'sunu hatırlatır.

* "Üç buçuk yıl içinde, bankacılara karşı seksen dört silahlı saldırı (istatistikler sadece resmi olarak sicile geçirilen olayları hesaba katıyorlar) yapıldı. Bunlardan kırk altısı öldü." Renata Lesnik ve Hélène Blanc: "Bütün mafyalar imparatorluğu", Presses de la Cité, Paris, 1996.

Boris Habitsov "bu caniler ve hırsızlar rejimi"ne kızıyor ve "yüksek düzeyde" dolandırıcılıkların bindebir görüldüğü ve gecenin hangi saatinde olursa olsun, kentin sokaklarında, kötü bir darbe korkusu olmaksızın gezinilebildiği dönemden nostalji ile (evet, o da!) söz ediyordu.

Bankanın Başkan-Genel Müdürünün görevleri ve kısacık birkaç yılda topladığı servet inanışlarını değiştirmemişti. SBKP'nin üyesi olmuştu ve yeni partilerden hiçbirine yeniden üye olmamasına karşın, kendini hâlâ komünist sayıyordu. Kafkas asıllıydı (daha açıkçası Kuzey Osetya'dan) ve oradan, altmışlı yılların başında Moskova'ya öğrenim görmeye geldiğinde ayrılmıştı. 1967'de, Üniversiteden bir ekonomik bilimler diplomasıyla mezun olmuştu. Daha sonra Cezayir'e gitmiş, orada iki yıl Sonatraş'da* yardımcı olarak çalışmıştı. Orda kaldığı bu sürede, Fransızca'yı az çok çözebildiğini söylüyordu.

1988'den sonra ve perestroykadan yararlanarak ticarete atılmıştı. Önce sermayeleri olan ve orman işletmeciliği ve kereste dışsatımı ile ilgilenen İsveçliler, Avusturyalılar ve Araplarla bir "joint venture"e katılmıştı. 1992'de, üçüncü kişilerden aldığı 100 milyon Rublelik bir başlangıç sermayesiyle "Ironbank"ı kurmuş, emelleri yavaş yavaş çeşitlenmiş ve genişlemişti. Çalışmalarını basit kereste ticaretinden hızarlar, maden işletmeleri, altın, başka değerli metaller, döviz alım-satımı, kredi vb. gibi çeşitli girişimlerde pay edinmeye yöneltmişti.

Bugün öz sermayesi 35 milyar Rubleye ulaşmıştı, bankasının katıldığı işlerdeki paraları ise trilyonlarla hesap ediliyordu. Habitsov, gözlerinde bir gurur ifadesiyle yine, "Ironbank'ın yıllık ortalama kârı" diyordu, "1'e 25 düzeninde oldu. Evet, % 2500! Yatırılan yüz Dolara karşı iki bin beş yüz Dolar!"

Yeni milyonerler bugünkü durumu öve öve bitiremezlerken, tamamiyle sosyalist rejimin yıkılması sayesinde, rekor zamanda büyük bir servet edinmiş bir adamın, bu kadar yü-

* Cezayir'deki Hidrokarbon Araştırma, Üretim, Taşıma, Dönüştürme ve Ticaret Şirketi.

rekten bir inançla geçmiş özlemini açıklaması şaşırtıcı değil miydi? Ona bu soruyu sordum. "Oyunun –kapitalist oyunun– yeni kurallarını koyan ben değilim, ama çabuk öğrendim bunları. Aslında, çok basittirler ve ben onlardan en iyi biçimde yararlanmaya çalışıyorum. Onayladığım ya da bu sistemi sevdiğim anlamına gelmiyor bu.

Size tuhaf gelecek ama kazandığım bütün paraya karşın, içinde yaşadığım konfora karşın, bu değişikliklerden mutlu değilim. Evet, SSCB'nin var olduğu, dünyada bir yerinin bulunduğu, insanın Sovyet yurttaşı olmakla övünebildiği zamanları özlüyorum. Bakın, bugün Amerika, Almanya ve ötekiler bize ayakkabı boyacılarıymışız gibi davranıyorlar. Evet, gençliğimizin bir idealinin olduğu, SSCB'nin bütün halklarının birlikte yaşadıkları zamanları özlüyorum. Ve er geç, yine bu yola girileceğine inanıyorum. Söylediğim şey çıkarlarıma karşı diyeceksiniz? Belki. Ama ne tür bir adam olmalıyım ki, bugün zengin olduğum için, ülkemin geleceği ve halkın %90'ını oluşturan soyulanların yazgısı ile ilgilenmeyeyim?"

Bir "yeni Rus"un ağzına yakışmayan bu dil, kişiliğinden yayılan gerçek insan sıcaklığına karşın, beni biraz kuşkuda bırakıyordu. Ama içten olup olmamasının pek de önemi yoktu. O, dediği gibi "oyunu oynuyordu."

Ve oyun, ona ve benzerlerine göre, bunun doğruluğunu ister kabul etsinler ister etmesinler, ülkenin zenginliklerini bitpazarı fiyatlarına dışarı satmak ve Amerikalıların dedikleri gibi "çabuk para" ("quick bucks") yapmak üzere bunlara el koyarak ülke zararına zenginleşmek demekti.

Belki de o bu oyunu, başkalarından daha "namusluca", yani banka, dışsatım-dışalım, taşınmaz ve pek açıkça söylenemeyen öteki "business"lere atılanlardan çoğunun hiç aldırmadıkları yasa ve ahlak kurallarını çok arsızca çiğnemeden oynuyordu. % 2500 kâr elde etme anından itibaren, bir lokma ekmek yerine Devletin özelleştirdiği bir madeni satın alanın ya da ağaçlarını ucuza ihraç etmek üzere kamuya ait

ormanları kesip tüketmenin artık dolandırıcılık değil, "olağan" ve "yeni kurallar"a uygun bir etkinlik olduğu, bütün anlamlarını yitiren banka ve ticarete ilişkin "dürüstlük" ve "namusluluk"un da bu türden sözcükler oldukları doğrudur. Ama bu sözcüklerin serbest rekabet ve tanrı-kâr dünyasında gerçek bir anlamı olabilir mi?

Bu konuşmayı kendisine aktardığım Mike Davidov, "bu 'yeni Ruslar' arasında, böyle, kendini komünist sayan ve içtenlikle ülkenin durumuna kaygılanan bir milyonere rastlandığı olur –ama seyrektir bu, çünkü genellikle bu zıpçıktılar pek küstah ve arsızdırlar" diyordu. "Kişisel başarılarına karşın, onmilyonlarca insanın sefalete düştüğünü bildikleri için, aslında, bir anda edindikleri bu servetten ve yeni lüks yaşamlarından o kadar gururlu değildirler. Bunun biraz, yüzeye vuran ve bilinçlerini gıdıklayan eski ahlakın kalıntısı olduğunu sanıyorum..."

SSCB'nin iflasının, ta başlangıcından beri, sosyalist tasarıda yazılı olduğu düşüncesi (bu düşünce toplumsal statüko yandaşlarına çok uygun düşer) reddedilecekse, bir açıklama bulmak için başka hangi önemli nedenlere dayanılabilir?

SBKP'nin eski militanlarıyla yaptığım konuşmalarda bu soruyu ortaya atma fırsatını buldum. Sonuç olarak onlara, deneyimin ışığında, SSCB'nin ilk yıllarında, bir tek ülkede sosyalizmi kurma olanağı ya da olanaksızlığı konusunda, komünistleri (özellikle Stalin ve Troçki'yi) karşı karşıya getiren o eski kavgadan çıkarılan dersleri yeniden düşünmenin gerekip gerekmediğini soruyordum. Troçki, geniş ölçüde kapitalizmin egemenliğindeki, düşman bir dünyada, bir sosyalist toplum kurmak isteyecek tek başına bir ülkenin devriminin, en başta gelişmiş kapitalist ülkelerde yayılan bir dünya devrimi ile desteklenmezse, kaçınılmaz olarak yenilgiye mahkum olacağını savunuyordu.

Tez yeni bir şey değildi. Bilimsel sosyalizmin ilk kuramcılarının yaptıkları çözümlemelerden geliyordu. Bu kuramcılar

çok önceden, sosyalizmin ancak, kapitalizmin, üretim güçlerini insanların temel gereksinimlerini karşılayacak kadar geliştireceği anda mümkün olacağını öne sürmüşlerdi.

Böyle bir olasılığın, ancak ekonomik bakımdan en çok gelişmiş ülkelerde gerçekleşebileceğini saptıyorlardı. Elbette, üretim araçlarının özel mülkiyetine, insanın insan tarafından sömürülmesine ve zenginliklerin bir azınlıkça mal edinilmesine dayanan var olan toplumsal sistemin yıkılması koşuluyla. Sosyalizmi kurma konusunda, Karl Marx şöyle yazar: "Üretici gücün gelişmesi... gerçekten mutlak olarak zorunlu bir önvarsayımdır; hatta bu olmadan, yalnız eksiklik genelleşir ve sonuçta, gerekli şeyler için mücadele yeniden başlar ve bütün o eski pislik yeniden kurulur..!"*

"Üretim araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılması ve sosyalist bir toplumun kurulmasının, kapitalizmin üretim güçlerinin çok yüksek derecede gelişmesini gerektirdiği...ni"** Lenin de belirtmişti. Çarlık Rusyası bu ölçütlere uygun olmaktan, hiç kuşkusuz, çok uzaktı.

Tarih, kuramcılara, öngörülerinin gerçek sınırlarını ya da –Shakespeare'in Hamlet'e söylettiği gibi– "yerle göğün tüm felsefede düşlenilenlerden daha zengin" olduğunu hatırlatacaktır. Çünkü ilk sosyalist Devlet, ne Fransa'da, ne İngiltere'de, ne de gelişmiş kapitalist başka bir ülkede değil, açıkça Avrupa'nın en geri kalmış bölgelerinden birinde doğdu. Ayrıca dünya da, Devrimin genişlemesi için bolşeviklerce yapılan çağrılara karşılık verecek durumda değildi.

Rus devrimcileri işte bu korkunç yetersizlik içinde –toplumsal ve ekonomik olarak geri*** ve ayrıca savaş ve açlık

* K. Marx. "Alman İdeolojisi", Felsefi Yapıtlar, Cilt VI, Ed. Costes.

** Lenin, "yeni komünistler"den çoğunun "... işçi sınıfının en güçlü örgütü"nü, bugün tamamıyla ikincil saydıklarını da ekliyordu. Lenin, "Devrimci Proletaryanın Demokratik Hedefleri", Bütün Yapıtları, c.8

*** *Serflik* –köylünün beyin toprağına bağlı bulunduğu ve gerektiğinde onunla birlikte alınıp satıldığı sistem– ancak 1861'de, Çar II. Aleksandr'ın kararıyla kaldırılmıştı. XIX. yüzyılın sonuna doğru, birkaç büyük fabrikada, biraz önemli bir işçi toplaşması ile bir sanayileşme başlangıcı kaydediliyordu.

yüzünden harap bir ülke– Marx'ın Komüncüler konusunda söylediği gibi "göğün fethine" kalkıştılar. Ama tarihsel bozgunculuklarını teori haline getiren kimilerinin, bunu onların başına kakar göründükleri gibi, durum elverişsiz diye, daha savaşa bile girmeden kendilerini yenilmiş saymaları mı gerekirdi?

Yolculuğum sırasında, o dönemde dedelerinin, büyükdedelerinin yaptıkları temel seçimi, yani yıkıntılar üzerinde, hem de Çarlık İmparatorluğu sınırları içinde, sosyalizmi kurma seçimini tartışma konusu eden bir konuşmacıyı –komünist bile olmayan– hemen hemen bulamadım. Sorguladığım insanlardan pek azının sorumu hemen kavradıklarını da söylemeliyim. Sanki sorumun artık hiçbir anlamı yoktu.

Zaferi kazanmak için Çarlık iktidarını devirmek ve karşıdevrim ile yabancı müttefiklerine direnmek yetmemişti. Hemen hemen sıfırdan başlayarak, yeni toplumun *maddi* temellerini atmak gerekmişti. 1920 Aralığında yapılan Rusya Sovyetlerinin VIII. Kongresi'nde, Lenin, ilerde ünlenecek bir formül ileri sürüyordu: "Komünizm, Sovyet iktidarı artı bütün ülkenin elektriğe kavuşturulmasıdır." Bu kestirme sözün amacı, tüm güçleri harekete geçirmek için, o anın temel görevini vurgulamaktı. Bile bile sembolikti bu söz, çünkü Lenin sosyalist projenin başarıyla sonuçlanması için yerine getirilecek başka birçok koşul olduğunu çok iyi biliyordu. Şurası bir gerçek ki, 1917 Ekimi'nin ertesinde, yeni devleti güç kullanarak ezmek isteyen ve onun önce tükenip sonra da çabucak yıkılacağını görmekten umut kesmeyen kapitalist ülkelerin yöneticileri bu programı alayla karşılamışlardı.

İki savaş arasında çok okunan cesur düşçü-gerçekçi romanların yazarı olan ve yeni Rusya'ya yakınlık duyan H. G. Wells* gibi bir yazar bile, "Sovyetlerin elektrik ütopyası" de-

* Herbert George Wells (1866-1946). En ünlü yapıtları arasında şunlar vardır: "Zaman Makinesi", "Görünmez Adam", "Dünyalar Savaşı", "Ayda İlk İnsanlar."

diği olay hakkında kuşkusunu saklayamıyordu.*

Wells, 1920 Sonbaharı'nda Moskova'ya gitmiş ve Lenin'le görüşmüştü. Gezisini anlattığı kitapta**, "Kremlin düşçüsü" adını taktığı kişinin Prometheus tutkusunu şöyle canlandırıyordu: "Ticaretin ve sanayinin hemen hemen sönmüş bulunduğu bu ülkede, ormanlarla örtülü, okumaz-yazmaz köylülerin yaşadığı, hidrolik enerji kaynaklarından yoksun, uzman teknisyenleri olmayan bu geniş ovalar ülkesinde, bundan daha gözü pek proje düşünülebilir mi? Baktığım hangi büyülü ayna olursa olsun, gelecekteki bu Rusya'yı göremiyorum, ama Kremlin'deki adamın bu yeteneği var. Harap demiryollarının yerinde elektrikli yenilerinin beliriverdiğini görüyor, yolların bütün ülkede ağ gibi yayıldığını, yepyeni, mutlu, sanayileşmiş, komünist bir devletin yükseldiğini görüyor."

Öyle bir uzun yürüyüş ki, Wells'in düşündüğünden çok daha çetin ve tehlikeli olduğu görülecekti. Wells, milyonlarca işçi, teknisyen, bilimadamı tarafından kurulan uçsuz bucaksız ülkede, gerçekten birdenbire belirecek dev hidro-elektrik barajlarını, yeni kentleri, fabrikaları ve sanayi komplekslerini, okulları, üniversiteleri, enstitüleri, araştırma, sağlık ve kültür merkezlerini bilemiyordu. "Kremlin'deki adam"ın düşlemiş olduğu ve olağanüstü bir emek ve hesapsız özveriler pahasına kurulacak bütün bu yapıtlar yeni toplumun gelişmesini ve sü-

* GOELRO adıyla geniş ölçüde kutsanan ilk elektrikleştirme ve sanayileştirme planı, SSCB'nin daha ancak ilkel bir temele ve çok az sayıda teknisyene sahip olduğu bir dönemde gerçekten ütopik olarak görülebilen hedefler taşıyordu. On onbeş yılda, sanayi üretimini iki katına çıkarmak, ülkeye her yıl yaklaşık 9 milyar kilovat/saat enerji sağlamak, başlıca ağır sanayi dallarını kurmak öngörülmüştü. 1935 yılı sonunda GOELRO tarafından saptanan amaçlar enerji konusunda hemen hemen dört misli aşıldı. Bu "mucize"yi, o vakit Sovyet emekçilerini canlandıran devrimci coşku ve onların büyük çabaları gerçekleştirmişti. İşte bu mucize, birkaç yıl sonra, SSCB'nin, Hitler'in müthiş savaş makinesine direnmesine, sonra da onu yenmesine olanak verecektir.

** H.G.Wells, "Russia in the Shadows", Londra. "Lenin, Yaşamı ve Yapıtı" içinde anılmıştır. Editions du Progrès, Moskova, (tarihsiz).

rekliliğini sağlamak için yine yeterli olmayacaktı.

Yarıklar ve tuzaklarla kesilen, şanlı yükselişler ve kanlı sapaklarla belirlenen (ve oraya götüren) bu yol sonunda –en azından uzunca bir geçici dönem için– korkunç bir çıkmaza varacaktı. Ama düşmanlarının müthiş saldırısı altında mucizevi bir biçimde yaşayan ve yirmi yıl sonra, hâlâ, bütün zamanların en güçlü ordusunu yenme gücünü bulan bu "İşçi ve Köylü Devleti"nin, Ekim zaferinden üç çeyrek yüzyıl sonra, kendi kendini yıkacağını ne yazar ne de onun sorular yöneltiği Lenin düşünebilirdi.

SSCB'nin tarihine nesnel bir yaklaşım ve çöküşünün nedenlerini anlamaya çalışmak için, kapitalist sömürü ve sömürge ezikliğinden kurtulmuş bir toplumun temellerini atmaya, ilk olarak cüret etmiş olan bu ülkeye karşı, ister "sıcak" ister "soğuk" olsun, en geniş anlamıyla, askeri, politik, ideolojik, ekonomik, açık ya da gizli savaşın –uluslararası ölçekte bir sınıf savaşıdır bu–, hiçbir zaman kesilmediğini akılda tutmak gerekir. Batılı tarihçilerin, SSCB ve komünizmin "özgür dünya"ya karşı yöneltmekten geri kalmadıkları sözde silahlı tehdidi vurgulamayı yeğleyerek, çabucak geçiverdikleri bir gerçekliktir bu.

Gerçek bambaşkadır. Yalnızca, Sovyet Devleti'ni etkileyen ideoloji, temelde barışçı olduğu için değil, doğrudan çıkarları da böyle bir tutumu gerektirdiği için, hiçbir ülke ondan daha derin bir barış arzusuna sahip olamazdı.

Devrimi tamamlamak, Çarlık geçmişinden kalma kusurlardan kurtulmak için, ekonomik kuruluşunu sürdürmek ve devleti oluşturan yüz halkın maddi ve kültürel gereksinimlerini karşılamak için, SSCB'nin yaşamsal bir barış gereksinimi vardı. Ama kendisine karşı düşmanlığı hiç bırakmayan bir politik ve ekonomik bağlam içinde ve sürekli kendisine karşı yeni silahlı saldırılara girişileceği korkusu altında yaşamak ve gelişmek zorunda kaldı.

Kapitalist dünyanın yöneticileri SSCB'nin varlığını, kendini aristokratlar, büyük toprak sahipleri, bankacılar, patronlar ve her türden sömürücülerden kurtarıp "demokrasi"yi hiçe sayan ve dünyaya çok korkunç bir örnek veren bir devrimden doğma bir ülkeyi içlerine sindirmeye hiçbir zaman yanaşmayacaklardır. "Tarihin ucubesi" ve kendi sistemlerinin varlığına karşı ölümcül bir tehlike saydıkları bir rejimin varlığına bin türlü yoldan, son vermeye çalışacaklardır. Durumdaki değişmeler ne olursa olsun –gerçekler onları bazı taktik manevralara zorlasa bile– Sosyalist Devletle –Ronald Reagan'ın ünlü deyişine göre "kötülük imparatorluğu"– "olağan" ekonomik ve politik ilişkiler kurmayı hiçbir zaman kabul etmeyeceklerdir.

Devrimi boğmak için, kitlelere ateş açmak, yıldırma, açlık, ihanet, örgütlü sabotaj, dış müdahale çağrıları, kısacası her türlü silah mübahtı. Aşağılanan ve ezilenlerin yüzlerce yıllık öfkelerinden doğan ve eski efendilerin azgın direnişleriyle patlayan bu kanlı fırtınada, yeni işçi Devletinin, yaşamını ve ilk kazanımlarını savunmak için şiddete şiddetle karşılık vermekten başka ne gibi çaresi vardı?

Olağanüstü önlemlere başvurmak, aralarında tutuklanan, hapsedilen, idam edilen çok sayıda komünist militan ve sorumlu da bulunan onca suçsuzun kurbanı oldukları keyfiliği hiçbir biçimde haklı gösteremez. Ama işlenen haksızlıklar insanı ne kadar tiksindirip çileden çıkarırsa çıkarsın, bağlamları dışında yargılanıp, devrimci girişimin kendisini "toptan" mahkum etmek için kanıt olarak kullanılamazlar.

Devrim dönemindeki Fransa'nın, krallarına karşı ayaklanmaya cüret etmiş soysuzlara ibretlik bir ceza vermeyi de vaat eden gericiliğin bütün birleşik güçleri tarafından boğulma tehlikesi altında bulunduğu sessizlikle geçilmiş olsaydı, Jakobenlerin eyleminin nasıl gelişebildiğini, Terörün nasıl doğabildiğini, Kamu Selamet Komitesi'nin hızlı adaletinin nasıl işleyebildiğini anlamak mümkün olur muydu?

Fransız Devrimi destanından sadece meydanlara kurulan korkunç giyotin görüntüsünü akıllarında tutarak, Robespierre, Marat, Saint-Just ve Jakobenlerin tutumlarına yol açan karmaşık koşullar ve nedenlere gözlerini kapayıp, onları düpedüz ve kesin utanç içinde reddeden kimi yazarlar yine de böyle düşünürler.

Kimilerinin Ekim Devrimi'ni ve onu yönetenleri yargılama biçimi de aynı davranışlardan kaynaklanır. Özellikle Stalin, sağlığında ne kadar ilahlaştırılmışsa ölümünden sonra da körü körüne o kadar "şeytanlaştırılarak" (hem de kimileyin aynı kişilerce!), bütün suçlamaların ve bütün nefretlerin nişan tahtası olmuştur.

Bu durumda, istense de istenmese de ve "ya siyah ya beyaz" kesin yargı heveslilerine göre, gerçek her ne kadar sıkıcı olsa da, kabul etmek gerekir ki, O'nun ülkesine bıraktığı anı, sadece bir kitlesel tenkil insanının, demir yumruklu diktatörün, hizmet etmeyi görev bildiği davayı milyonlarca insanın gözlerinde, kalıcı bir biçimde karartan siyasal bozuklukların ve tüyler ürpertici cinayetlerin sorumlusunun anısı değil, aynı zamanda Nazizme karşı zaferin saygın örgütleyicisinin, yorgunluk nedir bilmeyen bir kurucunun, en iyi ve en kötü yönüyle çağını damgalayacak bir devrimcinin anısıdır.

Ölümünden yaklaşık yarım yüzyıl sonra –hem kahramanca hem de korkunç bir geçmişe ilişkin olarak yapılan bütün ifşalara karşın– O'nun adının, onmilyonlarca Rus ve eski Sovyet yurttaşı tarafından, ülkelerinin tarihinin en şanlı ve en coşku veren dönemiyle birlikte anılmaya devam etmesi başka türlü nasıl anlaşılır?

Yine çok yaygın bir uygulama da, Hitler ve Stalin'i, aynı "totalitarizm"in simgesel kişileri olarak, birbirine yaklaştırmaktır. Böyle bir benzeştirme –ve artık birçoklarınca birinci gerçek olarak tutuluyor bu– iki kişiliği mutlak bir biçimde karşı karşıya getiren özelliği ve bu kişilerin simgeleri oldukları ideolojileri gözden kaybetmek olanağı da veriyor.

Birincisinin tutkusu, "saf kan"lı bir efendiler kastı tarafından yöneltilen köleci ve ırkçı bir imparatorluk kurmaktı. "Saf kan"lılar, her zaman kendilerine hizmet edecek "alt-insanlar" kalabalığını "bin yıl" yönetecek ve sömürecekti. İkincisi, yani Stalin ise –kimilerine ne kadar aykırı görünürse görünsün– sermayenin boyunduruğundan kurtulan ve evrensel eşitlik ve kardeşlik yoluna giren bir insanlık için, bütün halklar karışık olmak üzere, "dünyanın lanetlileri"nin isyanını dile getiriyordu. Sovyet sistemi sonunda başarısızlığa uğramış olsa da hiçbir şey bu gerçeği değiştiremez.

Ama insanı faşist diktatörlerle birlikte o tek zorbalar bölüğüne sokmak, onun yükselişini kuşatan, korkunç sapmalarına olanak veren ve "tapınım"ını hazırlamasını kolaylaştıran tarihsel dönem ile toplumsal ve politik koşulların ciddi ve tutkusuz bir çözümlemesine girişmekten daha basit bir iştir.*

Bu hileli karışımların yararları besbellidir. Egemen sınıfların bütün topluma kabul ettirmek istedikleri, bugün "tek düşünce" adı verilen şeyin yandaşları, Stalin ile Hitler'i, komünizm ile faşizmi aynı şey göstererek, savunucuları oldukları "liberal sistem"in –başka bir deyişle kapitalizmin– her yerde demokrasiyi, özgürlüğü ve İnsan Haklarına saygıyı sağlayacak tek sistem olduğunu daha kolay ilan edebiliyorlar.

Ama tam da bu ilkeler için savaşanların kurbanı oldukları hapislikler, zulümler ve öldürümler, hatırlatalım ki, bu baskı ve sömürü dünyasındadır; ideal iddialarla gündelik acı gerçek arasındaki aralık her zaman bu kadar büyüktür.

* Az rastlanan kimi yazarlar kendilerini bu genel tutumdan ayırırlar. Lili Marcou ("Stalin, Özel Yaşamı", Edit. Calmann-Lévy, Paris, 1996), önyargısız ve birçok belgeye dayalı bir biçimde bir devrimci militan ve özel yaşam portresi çizer ve kişiliğin son derece çelişkili yönlerini gün ışığına çıkarır.
Ludo Martens ise ("Stalin'e Bir Başka Bakış", EPO, Brüksel, 1994) değişik bir söylemle, onun eylem ve güdülenmelerini dönemin siyasal bağlamı içinde inceler ve gerçek bir nesnellik kaygısından daha çok politik önyargılar taşıdıklarını gösterdiği; tartışma götürmez diye öne sürülen kimi iddiaları çürütür.

♦*"Bizim hiçbir zaman zenginleşme tutkumuz olmadı, ama ayda 90 Dolar (450 Frank), bir aileyi geçindirmek için gerçekten çok az." Dubna partikül hızlandırıcısını kullanan atom uzmanı bilimadamlarından biri, "Moscow News"dan bir gazeteciye böyle yakınıyor. Artık çalışmaları devam ettirmek için para yok. Bilimadamlarının ücretlerini ödeyecek para daha da az. "Kimileri yurtdışına gittiler, kimileri taksi şoförü oldular. Ben ufak tefek işler yaparak ücretimi tamamlıyorum. Yıkıntı halindeki bir ekonomiyle bilimsel araştırma olmaz." (Nisan 1996)*

♦*"Ya komünistler yeniden iktidara gelselerdi?" "Yeni Ruslar" şimdi bunu düşünüyorlar. En büyük servetlere sahip olanlar, yanlarında 50.000 Dolardan fazlasını bırakmayıp, kalanları şimdiden yurtdışında korumaya aldılar. Yeni "elit"e yönelik bir aylık dergi olan "Domovoy"un yazarı Natalia Zolotava, "Eğer 'Mercedes'lerimizi elimizden almaya kalkışırlarsa" diyor, "biz de gidip bomba koyarız!" (Haziran 1996)*

♦*İki Rus kozmonotu uzaya 5 saatlik bir çıkış için Mir istasyonundan ayrıldılar. "Pub" özel görevi; Dev bir Pepsi-Cola şişesiyle fotoğraf çektirmek. Haberi veren Interfax ajansı bu iş için ne kadar para ödendiğini öğrenememiş. (Haziran 1996)*

♦*Boris Yeltsin, başkanlık seçimleri sırasında, seçim kampanyasını desteklemeye yönelik sandıklara yarım milyar Dolarlık işlenmemiş mücevher aktarılmasını emretmiş. Operasyon o kadar cüretliymiş ki, yeni Çara karşı çok cömert olan IMF, Rus Devletine vermeye razı olduğu aylık 330 milyon Dolarlık Krediyi ödemeden önce, bir soruşturma istemiş. (Haziran 1996)*

En gözde yeni milyarderlerden biri olan Vladimir Bryntsalov, ev giderleri için, karısına her ay 18.000 Dolar (90.000 Frank) verdiğini bildirdi. Bryntsalov, eş görevlerini yerine getirmesi için ona "ekstra" paralar da verdiğini ekledi! Başkanlık seçimlerinin talihsiz adayı seçimlerde ancak %0,2 oy aldı. (Temmuz 1996)

♦*Birkaç yıl içinde dördüncü kez, Tambov'da (Moskova'ya 420 km uzaklıkta, Sovyet bayrağının sürekli dalgalandığı "kızıl kuşak"tan bir KP kalesi), Yahudi mezarlığında, birçok mezar tahrip edildi. Yazılardan biri şunu ilan ediyor: "Naziler hâlâ yaşıyor!" (Temmuz 1996)*

♦*Voronej-Moskova yolunda, başkentin 475 km. güneyinde bir grup silahlı haydut Don Rostov-Moskova hattından bir otobüse saldırdı. Haydutlar, çevreyi kurşun yağmuruna tuttuktan sonra, yolcuları soydular ve 500 milyon Ruble yani 500.000 Frank ele geçirdiler. (Temmuz 1996)*

♦*Dünya Bankası'nın bir araştırmasında "Ukrayna'da Yoksulluk" başlığı altında yer alan şu istatistikler Kiev'de, "Zerkalo Nedeli"nin (7-13 Kasım 1996) "Uluslararası Posta"sı tarafından yeniden yayımlandı: Ukraynalıların üçte biri yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve bu üçte birin tüketim düzeyi fiziksel yaşam asgarisinin %10 altındadır. (Kasım 1996)*

♦*Rusya İçişleri Bakanlığı, "sözleşmeyle" işlenen cinayet sayısının, 1992'de yüz kadar olmasına karşılık, 1996 yılının ilk sekiz ayında 500'e ulaştığını bildiriyor. Kurbanlar arasında 35 bankacı, Duma'dan üç milletvekili, bir ünlü gazeteci de var. Bir sözleşme bağlamak 20.000-40.000 Dolara mal oluyor.*

Rusya'da Amerikan Ticaret Odasının yöneticisi Peter Şarov şu açıklamayı yaptı: "Açık ki, örgütlü suç, Rus ekonomisinin büyük bir bölümünü denetlemektedir." (Ağustos 1996)

PROLETERLERİN BÜYÜK SESSİZLİĞİ

İkinci Dünya Savaşı biter bitmez, muzaffer, ama gösterdiği çok büyük çabalar yüzünden tükenen Sovyetler Birliği, yıkılmış birçok kent ve köylerinde henüz duman tüten yıkıntılar içinde, ona öldürücü darbeyi indirmek için koşullardan hemen yararlanmak isteyen dünkü müttefiklerine karşı savunmasını hazırlamayı düşünmek zorunda bırakılmıştı.

Dünya gericiliğinin birleşik güçlerinin boşuna, onu daha yumurtadayken boğmaya çalıştıkları dönemden bu yana temelde yeni bir şey yoktu; ne var ki, onu yok etmeye yönelik planlar,* artık Amerika'nın çoban değneği altında hazırlanıyordu. Bu arada, gerçi, başka sosyalist ülkeler doğuyordu. Büyük imparatorlukları parçalayan ve bütün kıtaları sömürge boyunduruğundan kurtaracak müthiş bir hareket olgunlaşıyordu. SSCB dünyanın ikinci büyük devleti olunca, ABD'nin elinden atom silahı tekelini alacaktı.** Silahın her zamankin-

* Kimi Amerikan generalleri, savaşın sonundan önce bile, "ardını bırakmadan", askeri operasyonları Sovyetler Birliği'ne karşı devam ettirmek için tersine bir ittifak düşlüyorlardı. Bunun için, Hitler'in yakın çevresinden en göze batar öğeleri "temizledikten" sonra, Nazi ordusunu kullanmayı öğütlüyorlardı. Eski Amerikan gizli ajanı E. H. Cookridge ("Yüzyılın Casusu", Reinhard Gehlen, Ed. Fayard, Paris, 1976) şöyle yazar: "General Patton, iki Waffen-SS tümenini, Amerikan III. Ordusuna katmak ve Kızıllara karşı sürmek üzere yeniden silahlandırmayı düşlüyordu. Patton, Birleşik Devletler'in Almanya askeri valisi General Mc Narmey'e bu projeyi çok ciddi olarak sunmuştu... Patton, 'Bu Bolşevik oğlu Bolşeviklerin ne düşündüklerinden size ne!' diyordu. 'Er geç onlara karşı savaşmak gerekecek. Ordumuz sağlam ve Kızıl Orduyu Rusya'ya kadar püskürtebilecekken neden şimdi olmasın? Benim Almanlarla yapabiliriz bunu. Bu kızıl piçlerden nefret ediyorlar.' Patton, Mc Narmey'in siyasi danışmanı Robert Murphy tarafından görüşmeye çağrıldı. Murphy, "Patton Moskova'ya gitme şansının olup olmadığını sordu ve Rusların, Birleşik Devletler'e saldırmasını beklemek yerine kendisinin otuz günde oraya varacağını sözlerine ekledi" diye yazar.

** SSCB ilk kez bir atom bombası denemesi yaptığını 1949 Eylülü'nde açıklar.

den çok, "uygarlığın geleceği ve özgürlük için en ciddi tehdit" olduğunu öne sürmek için nice neden vardır.

Washington ve müttefikleri bu saldırgan tutumdan hiçbir zaman vazgeçmeyeceklerdir. Kurulan yeni güç ilişkileri onları SSCB'nin gücünü ve yardımcı halkların baskısını hesaba katmak zorunda bırakacağı zaman bile, nükleer silahların azaltılmasına ilişkin sayısız Sovyet önerilerini sessizlik ya da redle karşılayarak bu tutumu koruyacaklardır.

1945 sonunda, Amerikan Genelkurmayı daha şimdiden, SSCB'yi ortadan kaldırmak için hangi saldırı planının işletilebileceğini inceliyordu. Hazırlanmış olan ilk planlardan biri "Totality" kod adını taşıyordu ve Amerika'nın Avrupa'daki birliklerinin başkomutanı General Eisenhower, onu kasalarında hazır tutuyordu. Görevlerinden ayrıldığı gün onu ardılına devretmişti. Bu arada, Washington'da, Pentagon'un strateji uzmanları planda düzeltmeler ve "iyileştirmeler" yapmaktan geri kalmamışlardı.

1948 yılı ortalarına doğru, ABD'nin henüz nükleeer silaha sahip tek ülke olduğu bir dönemde, uzmanları özenle son bir proje hazırlamışlardı: "Charioteer" planı.

Gelecekteki savaş hazırlığının üst evresi olan bu plan, savaşın ilk otuz gününde, 70 Sovyet kentine 133 atom bombası atılacağını öngörüyordu. Bombalardan sekizi Moskova üzerinde patlayarak, yaklaşık 140 kilometrekarelik bir alanda var olan her şeyi, insanları ve binaları yok edecekti. Yedi bomba da Leningrad kentinin 120 kilometrekarelik alanını yerle bir edecekti.

Amerikan Genelkurmayı, bu bombardımanların yol açtığı yıkımlara ve yaralara karşın, SSCB'nin iki yıl daha dayanabileceğini düşünüyordu. Bu durumda, ülkenin geri kalanı üstüne, 200 atom ve 250.000 ton konvansiyonel bombalık ikinci bir "tedavi" kaçınılmaz bir teslimi getirecekti.

1949'dan başlayarak ve ellili yıllar içinde, gözden geçirilen

ve düzeltilen bu program, adını da değiştiriyordu: Adı artık "Dropshot"dı. Bu program, savaşı bitirmek ve "kurtarılan" toprakların işgaline girişmek için gereken kara kuvvetleri birliklerine de açıklık getiriyordu. Uzmanlara göre, öngörülen operasyonları başarıya ulaştırmak için 6.250.000 kişilik bir ordu gerekecekti.*

20 milyondan çok insanın yaşamına malolmuş** ve ülkenin en zengin bölümünü yakıp yıkmış*** bir savaşın ertesinde, SSCB, işte böyle projelerle –hemen hemen herkesçe bilinen şeylerdi bunlar; çünkü ABD savaşçıl niyetlerini hiç de gizlemiyordu– karşı karşıya kaldı. Daha sonra gelecek göreli yumuşama dönemleri hiçbir zaman tamamiyle güven verici olmayacaklardır; çünkü herkes barışın her an bozulabileceğinin bilincindeydi. Bu nedenle, Sovyet yöneticileri hiçbir zaman uyanıklıklarını bırakmamak gerektiği kanısına varmışlardı. Ne dışarıya karşı ne de kendi sınırları içerisinde. "Gardı düşürmek", diye düşünüyorlardı, ülke için ölümcül bir tehlike oluşturacaktır.

Böyle bir ortamda, bu ülkenin yurttaşlarının her zaman tetikteymiş gibi görünmelerine nasıl şaşırılır? Onlar biraz, ufukta düşman ordusunun belirdiğini görmek korkusuyla, sadece tabyaların ötesine göz atan ve sürekli endişe ettiklerinden, herhangi birinin duvarlardan girip çıkmasına ancak binbir sakınganlıkla izin veren kuşatılanlar gibidirler.

* "Dropshot. The United States Plan for War with the Soviet Union in 1957." A. Brown, New York, 1978.

** Amerikalılarsa 300.000, yani Sovyet yurttaşlarından hemen hemen altmış kez daha az insan yitirmişlerdi. Kendi topraklarına bir tek bomba bile düşmemiş ve ülke en ufak yıkım görmemişti.

***Yüzlerce kent ve binlerce köy, 100.000 kolhoz ve işgal altındaki topraklarda büyük elektrik santralleri ve fabrikalar yıkılmıştı. 1945 sonunda, üretim, savaş öncesi düzeyine oranla, kömürde %90, petrolde %62, dökme demirde %59, çelikte %67, tekstilde %41 düşmüştü. ("SSCB Tarihi", SSCB Bilimler Akademisi, Tarih Enstitüsü, Editions du Progrès, Moskova, 1967)

Demek oluyor ki, Sovyet yöneticileri şuna inanmışlardı: Bedeli ne olursa olsun, "caydırıcı" bir savunmayı sürekli olarak elde tutmaları gerekirdi. Buna, rakibin kendi ordularına ayırdığı paraların üstünde büyük paralar ayıracaklardır.

Sovyetler Birliği'nin içine gireceği silahlanma yarışı, kaynaklarından koca bir bölümü alıp götürdüğünden, sonuçta "faydalı" gelişmesinin hızını yavaşlatacak, ekonomisinin dengesini bozacak ve yurttaşlarının geçim koşullarının iyileşmesini önleyecektir. Bir bunalımın olgunlaşmasında temel bir rol oynayacak bunca etken, sonunda onu ortadan kaldıracaktır.

Silahlanma sorunlarında uzman bir Fransız ekonomisti şöyle yazıyor: "Sovyetler Birliği'nde, kimi tahminlere göre, araştırmaya ayrılan paraların %70'i yalnızca askeri amaçlara gidiyordu ve sanıyoruz ki, Gayrisafi Milli Hasılanın %25'i askeri alanda harcanıyordu... SSCB'den söz ederken, hepimiz bunun kendi kendini yıkan bir sistem olduğu kanısını taşıyorduk. Ama birçok insan şu soruyu sorar: Elli yıl boyunca, barış durumunda, GMH'sının %25'ini harcayacak ve sonra da ağır bir ekonomik bunalıma düşmeyecek hangi ülke vardır?... Sanıyorum ki, SSG (Stratejik Savunma Girişimi) programı Sovyetler Birliği'nin yaşadığı büyük bunalımın belirtilerinden biri oldu..."*

Başka koşullar içinde, askeri harcamaların ezici yükünden kurtulmuş bir SSCB, kuruluşunu daha çabuk sürdürebilir, yurttaşlarının maddi ve kültürel gereksinmelerini daha geniş ölçüde karşılayabilir ve ensonu, verdiği örnekle, sosyalist sistemin üstünlüğünün tartışılmaz kanıtını dünyaya sunabilirdi. Ama rakipleri için tam da bu amacı tanıtlamanın engellenmesi gerekiyordu.

Eğer kapitalist dünyanın düşmanlığı, ekonomik üstünlüğü, ideolojisinin etkisi, ilk sosyalist Devletin acıklı yazgısında te-

* "Nükleer Silahlanmanın Ekonomik Sonuçları", "Hekimlik ve Nükleer Savaş" içinde, Cilt II, S 1, Jacques Fontanel, Pierre Mendès-France Üniversitesinde Profesör, Grenoble, 1996.

mel bir rol oynadıysa, buradan, bu Devletin peşinen, hasım dış güçlerin karşı konulmaz baskısı altında yok olmaya mahkum olduğu sonucuna varılabilir mi?

II. Yıl* askerleri kadar donanımsız ama aynı devrimci coşkuya sahip olan Ekim savaşçıları –her türlü "mantık"a karşı– karşıdevrimin birleşik silahlı güçlerini yenmişlerdi. Yirmi yıl sonra, Batılı strateji uzmanlarından çoğu, o sırada bütün zamanların en müthiş yıkım makinesi sayılan Hitler'in Wehrmacht'ı karşısında Kızıl Ordunun bozulacağını peşinen söylerken, zaferi söke söke kazananlar Sovyet askerleriydi.

Yaşam, sosyalizmin yıkılmasını tarih tarafından adeta önceden belirlenen bir olaya bağlamanın yanlış olduğunu gösteriyordu. Ama bu eski tartışmanın çevresinde yine ortaya çıkacak çekişmelerin ötesinde, öncelikle üstünde durulması gereken, çok daha güncel ve somut bir başka soru vardır: Üç çeyrek yüzyıl boyunca, hasımlarımn birleşik saldırılarına böyle bir başarı ve böyle bir ustalıkla karşı koymasını bilen Sovyetler Birliği, niçin, içeriden mayınlanmış bir ev gibi, birdenbire yıkılabildi?

Rus devrimcilerinin, geçtikleri "keşfedilmemiş yollar"da karşı karşıya kalacakları büyük güçlükler genç sosyalist Devletin yazgısını çok derinden etkilediler. Yine de bunlar tümüyle kapitalist dünyanın baskıları karşısında onun aşağı durumunun doğrudan sonucu değillerdi. Patlamayı güçlü iç etkenler hazırladı.

"Hemşerilerimden çoğu yöneticilerimizin öldürücü hatalar işlediklerini bilseler bile, onlardan birçoğunun, biz iflas ettiysek, bunun sorumluları Amerikalılarla onların müttefikleridir dediklerini işitirsiniz. Onlar bize karşı Üçüncü Dünya Savaşını kazandılar. Soğuk bir savaş, ama yine de bir savaş!"

Karşımda bu sözleri söyleyen gazeteci uzun süre Batıda yaşamıştı. SSCB'ye perestroyka döneminde dönmüştü. Olaylar

* Fransız Devrimi takviminin ikinci yılı– Çev.

onu, ülkesinin geleceğe ulaşma gücü konusunda kuşkucu kılmıştı. Felaketten hâlâ şaşkın birçok Rus aydını gibi, o da kendi halkına karşı bir tür acılı ve küçümser alay sergiliyor; sözlerini genellikle hep derin bir kötümserlik vurgusuyla başlatıyordu: "Biliyorsunuz, biz Ruslar, böyleyiz işte, bir işe yaramayız..." "Kısacası", diyordu yine, "bizim bir tek kusurumuz bizden daha güçlüye yenilmiş olmak olacak. Yazgımızdı bu. Pek Rus, ama pek kolaycı.."

Gerçekten, Stalin'in ölümünden sonra, yönetimi ve mutlak iktidarını yürüttüğü dönem konusunda sunulan vargılar ne kadar "kolaycı" olmuştu. "20. Kongre'de kişiye tapınımı açığa vurduk, ona eşlik eden bütün cinayetleri de. Geçmişe ilişkin sorular bir açıklama buldu, hatalar düzeltildi. Her şey çözüme bağlandı..." Bir nakarat ki, Nikita Kruşçev ile Leonid Brejnev'den sonra, yeniden başka sorumlular bulacaklar.

SBKP'nin üyeleri ve genel olarak Sovyet yurttaşları, parti yönetiminin kendilerine yaptığı beklenmedik açıklamalarla şaşırmalarına karşın, sunulmuş olan özet çözümlemeyi kabul etmişlerdi. Bununla birlikte, bunları doyurucu bulmayan ve geçmişten faydalı bir biçimde dersler çıkarma konusunda hâlâ söylenecek ve yapılacak temelli şeyler olduğunu düşünenlerin sayısı gitgide artacaktır. Dağıtılmasına kadar SBKP'nin dış politika bölümünde çalışmış bir dost, Andrey, bu konudaki kişisel duygusunu bana şöyle açıklıyordu:

"Her şeyi sürükleyip götüren bunalımın haberci işaretleri uzun bir zamandan beri kavranabilirdi. Bunalımın Stalin zamanında bile gelişmeye başlamış olan derin kökleri vardı; ama insanlar bunu görmüyor, görenlerse ondan söz etmeye cesaret edemiyorlardı. Ölümü üzerine, onun bıraktığı bilançonun derin bir incelemesine, bu dönemde komünist partinin eyleminin ödünsüz bir eleştirisine girişmek yerine, başta Nikita Kruşçev olmak üzere, yöneticilerimiz, işlenen bütün suçları Stalin'in ve onun iblisi olarak gösterilen Beria'nın hesabına

geçirmeyi daha rahat –ve bu daha ileri araştırmayı önlediği, onları bütün kişisel sorumluluklarından akladığı için daha da ihtiyatlı– buldular."

Her türlü kötülüğün kaynağında Stalin'in zorbalığının olmasını isteyen standart yanıt, onun zorla kabul ettirdiği diktatörlük yöntemlerinin halkın çoğunluğu tarafından kabul edilmekle kalmayıp, aynı zamanda savunulmasının ve hatta bunlara katlananların kendileri tarafından genellikle yüceltilmesinin nedenini açıklamıyordu. Böyle bir tutumun gerekçesinin o dönemde hüküm süren korku olduğunu söylemek, gerçeğin ancak çok küçük bir yanını hesaba katar.

Bu konuda kendisine soru yönelttiğim Moskovalı bir komünist militan, "Rusya'nın yaşadığı olağanüstü koşullar içinde, ülkeyi yönetmek için kullanılan olağanüstü yöntemlerin tarihsel bir zorunluluk oluşturdukları"* düşüncesindeydi ve bu dönemde halkın en güdümlü bölümü bu görüşü paylaşıyordu. Devrimin düşmanlarına karşı uygulanan ama sosyalizm adına işlenmiş suçları ve devrimci yasallık ihlallerini hiçbir zaman ardında sürüklememiş bir "olağanüstü" sertlik diye düşünüyordu.

Aynı "tarihsel zorunluluk", bu "olağanüstü dönem"in ancak çok geçici olmasını ve devrimci iktidar bir kez sağlamlaşınca, yine uyanık olmakla birlikte, yönetim yöntemlerini yumuşatmayı ve yeni toplumun politik ve ekonomik yönetimini hep daha geniş, daha demokratik bir biçimde örgütlemeyi bilmesini de gerektirirdi.

Sovyetler Birliği'nin ülke içinde sağlamlaşması, her alandaki başarıları, uluslararası planda kazanmış olduğu saygınlık, halkın tümünün yaşam koşullarının gözle görülür iyileşmesi, mesleki ve politik yönden gitgide daha yetişkin bir işçi sınıfın-

* İfade Rusya Komünist Partisi -SBKP ("Sol komünist parti" azınlık) sekreteri Aleksey Priyagin'indir.

dan insanların göz alıcı artışı, halk katmanlarından çıkan bir "entelijansiya"nın doğuşu; işte bütün bu ilerlemeler, sosyalizmin de çıkarına olacak, böyle bir modernizasyonu gerektirir ve buna olanak verirlerdi. Ama Sovyet yönetimi bu yola gitmedi.

Stalin'in ölümünden üç yıl sonra, 1956 Şubatı'nda toplanan SBKP 20. Kongresi, çeşitli önlemlerin (haksız yere mahkum edilmiş militan ve yurttaşların saygınlıklarına kavuşturulması, daha önce kullanılan birtakım keyfi yöntemlerin açığa vurulması gibi) bir ölçüde haber verdikleri yeni bir politik çağın başlangıcı gibi görünmüştü.

Ama özellikle, SSCB yöneticileri, bütün dünyanın kamuoyunda (ve komünist çevrelerin çok ötesinde) olağanüstü bir ilgi uyandırmış olan birçok yeni düşünceyi vurgulamışlardı: Savaşın kaçınılmaz olmadığını, barış içinde birlikte yaşamanın bir ütopya olmadığını, sosyalizme varmak üzere Rusya komünistleri tarafından kullanılan araçların tek olanaklar olmayıp oraya çeşitli yollardan gidilebileceğini öne sürüyorlardı.

Sovyetler Birliği'nin uluslararası saygınlığı en yüksek düzeydeydi ve SBKP'nin yeni Genel Sekreteri Nikita Kruşçev "sosyalist kamp"ı saran sağlamlık ve iyimserlik duygusunun somut örneği gibiydi. Ulusal ve toplumsal kurtuluşları için mücadele eden yüzmilyonlarca insanın gözlerinde SSCB, halkların kurtuluşuna bütün gücüyle yardım eden, emperyalist sömürge kazanma tutkularına ve karşıdevrim ihraç etme girişimlerine yolu tıkayan büyük müttefik ve barış kalesiydi. İç planda, Sovyet ekonomisi bazı güçlüklere karşın, olumlu bir biçimde gelişmesini sürdürüyordu. Öyle ki, kendi düşlerinden sarhoş olan Kruşçev seksenli yıllarda altın çağı –komünist toplumun gelişini– vaat ediyordu.

Kruşçev ünlü "gizli rapor"unda, Stalin'in cinayetlerini ve onun doğrudan doğruya sorumlusu bulunduğu ya da örtbas ettiği haksızlıkları –bunlara kendinin uydurduğu bazı ilgi çekici buluşlar da ekleyerek– elbette sergilemişti. Buna karşılık,

Partinin ve Devletin yönetim ve işleyiş yöntemlerinin eleştirisine, sürüp giden yanlışları düzeltmek, sapmaları gidermek ve en sonu gerçek bir sosyalist demokrasiyi yaşatmak için başvurulacak çarelere pek dikkat etmemişti. Gerçek bir sosyalist demokrasi, "iktidarı halka" verdiğini iddia eden, oysa ona ancak, varlıklılar hesabına devlet işlerini yönetmekle görevlendirilecek; demokrat ve cumhuriyetçi, muhafazakar ya da sosyal demokrat partiyi dönem dönem seçme olanağı veren, yalandan çoğulcu şu yalandan çoğulcu sistem değil, işçi sınıfının ve halkın büyük çoğunluğunun çıkarlarına ve isteklerine yanıt veren bir toplumsal kuruluş demektir.

Yankıları ve sonuçları çok büyük olacak bu "gizli rapor"un, Kruşçev tarafından SBKP'nin Merkez Komitesi'nde ve Politik Bürosu'nda tartışmaya bile sunulmamış olması, bizzat Partinin yeni sekreteri ile çevresinin, Stalin döneminde "unutulan" ve kendilerinin yürürlüğe koyduklarını iddia ettikleri, şu parti içi demokratik kurallara ilişkin olarak ne yaptıklarını yeterince açık bir biçimde gösteriyordu.

Kısacası, "tapınma"nın mahkum edilmesi, Stalin zamanında yerleştirilen aşırı merkezileşme ve her basamakta buyruk yoluyla yönetim sistemini temelden değiştirmeyecekti. Hatta bir biçimde, bunların en olumsuz sonuçları daha ağırlaşacaktı. Yönetenlerle yönetilenler, parti ile halk arasındaki kopukluğun yine genişlediği görülecekti. Parti saflarına kariyeristlerin girişi, onun politik ve manevi otoritesini daha da baltalarken militanların yavaş yavaş politika dışına çıkarılması derinleşerek yol alacaktı.

"Kruşçev'den sonra Leonid Brejnev geldi.* Onun dönemini anlatmak için bugün 'durgunluk' deniyor. Tam anlamıyla doğru bir yargı bu" diyor Andrey bana. "İlk on yıl, yaşadığımız çalkantılı yıllardan sonra, özellikle ekonomik planda, ülkenin yararına bir durulma dönemi oluşturdu. Milli gelir,

* Brejnev, Nikita Kruşçev'in yerine SBKP sekreteri makamına 1964 Ekimi'nde geçer.

hem de kapitalist dünyadakinden çok daha hızlı olarak, artmaya devam etti. Tüketim mallarının üretimi ve dağıtımında gözle görülür iyileştirmeler kaydedilebildi. Kalkınma hızı 1970'li yılların ortalarına doğru yavaşlamaya başladı* ve ülkenin sanayi, teknoloji ve kültür alanlarındaki gelişmelerinin uzun zamandan beri gerektirdiği ekonomik ve politik demokratikleşme, yerinden yönetme, yeniden örgütlenme önlemlerini, beklemeksizin, işte bu sırada almak gerekirdi. Bunun yerine, Leonid Brejnev ile çevresindekiler, sanki yenilikten korkuyorlarmış gibi, donuk durumda kaldılar ve durulma, durgunluk haline geldi. Bu uyuşukluğu dengelemek için Brejnev'in çevresinde yeni ve inanılmaz bir kişiye tapınma gelişmeye başladı ki, bu vaktiyle Stalin'i saran tapınımla yarışıyor ve hatta aşırılıklarıyla onu geçmiş gibi görünüyordu..."

Brejnev'in, art arda gelen görevleri boyunca, gerçekten bunaltıldığı, –ama açık onayıyla– bütün o yüksek görevleri, nişanları, kaç kez "Sovyetler Birliği Kahramanı" unvanıyla ödüllendirilişini, edebiyat alanında "Lenin Ödülü"nü, heykellerinin, portrelerinin artışını, durmadan askeri yiğitlikleri, ekonomi ve politika alanlarındaki başarılarıyla zenginleştirilen övgü dolu öyküleri düşünüyordum.

"Brejnev ihtiyarladıkça, sağlığı bozuldukça, işini yapmakta ve hatta resmi görevlerini yerine getirmekte gitgide zorlandıkça hatalar, gecikmeler, eksiklikler de elbette arttı. Herkes pekâlâ seziyordu ki, onu değiştirmek gerekirdi; ama çevresindekiler buna karşı çıkıyorlardı. Makamlarını ve buna bağlı olan çıkarlarını korumakla o kadar ilgiliydiler ki, hiçbir tehlikeyi göze almak, hiçbir değişikliğe izin vermek istemiyorlardı."

Ufukta tehditkâr bulutlar kümelenirken Brejnev ve yönetim, ülkenin ilerlemesini değerlendirmek için, onun başarıları-

* "Durgunluk" adı verilen dönemde, Sovyet ekonomisinin büyüme oranı hâlâ Birleşik Devletleri'nkinden yüksekti. 1981 ve 1985 arası milli gelir SSCB'de %20, ABD'de %14, Fransa ve İtalya'da %8, Japonya'da %21 arttı.

na ve ekonomik göstergelerine ilişkin tabloyu esas alarak SSCB'nin adım adım, engelsiz, komünizme doğru gittiğini tekrarlayıp kendi kendilerini aldatıyorlardı.

Sosyalizmin gelişimine ilişkin bu katıksız ekonomist kafası ve mutlu gelecek görüşü Brejnev ile yakınlarının Sovyet toplumunu derinden derine çalkalayan olumsuz olayları algılamalarını engelleyecektir.

Kruşçev'den sonra, Brejnev de, SSCB'nde sınıfların varlığı ile birlikte sınıf mücadelesinin de bitmiş olduğunu öne sürmeyi sürdürüyordu. Oysa bu sırada, halkın zararına zenginleşme, rüşvet,* toplum karşıtı davranış örnekleri çoğalıyor ve yeni çatlakların belirdikleri ve derinleştikleri açıkça görünüyordu. 1966'da yapılan, SBKP'nin 23. Kongresi'ne sunduğu raporunda "Komünist Partisinin daha da güçlü ve daha da bütünsel" olduğunu söylüyordu; oysa her şeyden önce kişisel başarılarını düşünen kariyeristler ve oportünistler güçlü bir biçimde parti saflarına ve yönetici yerlerine yerleşmişlerdi.

"Brejnev ölünce, onun yerine Partinin başına Yuri Andropov geçti" diye devam ediyordu Andrey. "Parlak bir kişilik. Dürüst bir kişi. Biriken geri kalışları, hataları kesinlikle hoş görmeyen, işleri ileri götürmek isteyen gerçek bir komünist yönetici. Bunun için yeterince uzun yaşamadı; ama iktidardan kısa süren geçişi, yine de hoş bir esinti gibi olmuştu. Daha sonra Konstantin Çernenko'yu gördük. Bu kadar büyük bir sorumluluğun gerektirdiği kavrayışa sahip değildi ve onun da, yaşı ve hastalığı yüzünden engelleri vardı. İktidardan geçişi çok kısa sürdü ve ondan sonra Gorbaçov yönetimi ele aldı."

* Rüşvet en üst basamakta ve Brejnev'in çevresinde bile görülüyordu. Damadı, General ve İçişleri Bakan Yardımcısı Yuri Çurbanov, mücevher kaçakçılığı ve döviz spekülasyonundan böyle zenginleşti. Brejnev'in ölümünden sonra mahkeme karşına çıktı (Yeni Genel Sekreter ve gerçekten namuslu insan Yuri Andropov'un görevde bulunduğu dönem) ve ağır bir cezaya çarptırıldı.

Bu kadar güçlü, bu kadar deneyimli, çok uzun bir süreden beri böyle bir halk bağlılığından yararlanan bir parti –üstelik tek parti– nasıl böyle bir durumun yaratılmasına izin verebilmişti? Bu parti, ülke yönetiminin en üst sırasına kadar yükselerek, onun mirasını paylaşmadan önce, mezar kazıcıları olacak insanları nasıl kendi içinde üretebilmişti?

Kuşkusuz, rejimin son evresinde, Gorbaçov'un sorumlulukları, tıpkı çevresinde yer alan kişilerin, "reformcu" dostları ile Yeltsin'in çevresinde toplanan rakip ve suç ortaklarının sorumlulukları gibi, ağır basar. Ama yol, uzun zamandan beri çizilmiş ve gelecekteki zaferleri için döşenmiş olmasaydı, onlar ne yapabilirlerdi?

Ve Devrimin ilk zanaatçısı ve ondan en çok yararlanan olarak gösterilen şu işçi sınıfı, niçin, "kendi" iktidarının yıkılmasına sessiz kalarak, yardım etmişti? Emekçiler –komünist olsun olmasın–, Lenin'den beri, devrimcilerin hem bilincini, hem de idealini somutladığı söylenen Partilerini savunmak için kitle halinde ayaklanmak yerine, niçin sessiz kalmışlardı?

Gerçekte, bu parti artık Lenin ve yoldaşlarının kotardıkları parti değildi. En deneyimli, en inançlı, Devrimin, daha sonra da sanayileşme ve kuruculuk savaşlarının ateşinde yetişmiş kadrolar, İkinci Dünya Savaşı kargaşasında yüzbinlerle ölmüşlerdi. Korkunç ve kanlı tenkil yılları onların saflarını da seyreltmişti. İçlerinde militan coşkusu ve inancı aleyhine "memur ruhu" gelişen yeni bir yönetici katmanı yavaş yavaş onların yerini alıyordu.

Bu yöntemler Partinin yukarı basamakları üzerinde tabanın her türlü gerçek denetimini ortadan kaldırmış, militanların kendi politik etkinliğini hiçe indirgemişti. Parti hücreleri ve şubelerinde, özellikle de, komünist örgütlenmenin önemli yerleri olan işletmelerde kurulmuş bulunanlarda, tartışmalar hemen yalnızca iş örgütlenmesi ve verimlilik sorunları çevresinde dönüyordu.

Bütün yükselme şanslarına sahip en iyi militan, bu sınırlı çerçeve içinde, "plan"ın gerçekleşmesi için belirlenen görevleri en iyi yerine getiren kişiydi. Siyasi, insani ve ahlaki yetenekler daha seyrek hesaba katılıyordu. Taban örgütleri toplantılarında büyük politik sorunlar gitgide daha seyrek tartışılıyordu. Bu sorunlar hatırlandığında, bu artık gerçek bir tartışma fırsatı değildi; yukarı makamlarda hazırlanan rapor ve çözümlemeleri aptal aptal dinleme sözkonusuydu.

Artık parti üyelerinden ve hele de sıradan yurttaşlardan kararların alınmasında etkin bir rol oynamaları değil; kendileri dışında alınmış kararları düpedüz onaylamaları isteniyordu. Militan çalışmanın sadece ekonomiye yönelmesi, bürokratik katılıklarla birleşerek demokratik yaşamın ortadan kaybolması, sonunda komünistleri, kadrolarından başlamak üzere "politika dışı" edecektir.

Böylelikle, "demokratik merkeziyetçilik" sistemi –ki amacı, hem etkenliği sağlamak için "merkezileşme", hem herkesin Parti ve Devlet işlerinin yönetimine gerçekten katılması bakımından demokratik olmaktı– yalnız merkezileşmeyi güçlendirmeye ve beraberinde politik ve ideolojik düşüncenin bir çeşit kurumasını da getirerek, demokrasinin azalmasına götürülmüştü.

Politik düşünce ve eylem alışkanlıklarını yitiren, "sorumsuzlaştırılan", her türlü "normal" müdahale olanağından yoksun bırakılan, açıkça ilgisizleştirilen, sonunda yöneticilerinin terk etmesi ve ihaneti nedeniyle şaşkına dönen emekçiler, mücadelenin sonucunu çok geç anlayacaklardır. Rejimin yazgısının belirlendiği çok önemli anlarda, kendi çıkarlarının nerde olduğunu açık bir biçimde görmekte ve dolayısıyla harekete geçmekte güçsüz ve isteksiz olacaklardır.

Karşıdevrim saatinde, Ekim Devrimi'nin çocuklarını, kazanımlarını ve düşlerini savunmaya çağırmak için Moskova göğünde bir siren bile çalmayacaktır.

SON HABERLER... SON HABERLER...

♦*Pasifik yakası gemi işliklerinde binlerce işçi grevde. İşçilerin ücretleri aylardır ödenmedi. Amur-üstü-Komsomolsk gemi işliklerinin başkanı Grigori Sobolav, şirketinin işçilere 42 milyar Ruble (42 milyon Frank) gecikmiş ücret borcu olduğunu açıkladı. (Mayıs 1996)*

♦*Komünist Parti (RFKP) sekreteri Valentin Kuptsov'a göre, 1995 Aralık ayı milletvekili seçimlerinde, seçim listelerine sonradan iki milyon yedi yüz bin "ölü can" eklendi. Hilekârların amacı, küçük birçok partinin, Dumada temsil edilmek için gereken %5'lik orana ulaşmasını engellemekti. (Haziran 1996)*

♦*ITAR-TASS Ajansına göre, Tarnogski Gorodok köyünde (Vologda Bölgesi), bir "mucizevi kaynak" bulundu. Votka tutkunlarının kaynağın suyundan içtikten sonra, alkol karşıtı militanlara dönüştükleri söyleniyor. Ajansın muhabiri "umutsuz birçok kadın kocalarını oraya götürüyorlar" diye açıklama yapıyor. Hastane başhekimi Dr. Pimenov ise, "bu suyun gerçekten 'ağız yapışıklığı'nı gidermeye yardım ettiği"ni söylemekle yetiniyor. (Mayıs 1996)*

♦*İçişleri Bakanlığı, mafya işlerine bulaşan grup sayısının, her birinde en az otuz kopuk ve tepede 350 büyük patron olmak üzere, yaklaşık 8.000'e yükseldiğini tahmin ediyor. Bu gruplardan yaklaşık 150'si, yarısı Almanya'da olmak üzere, yurtdışında iş çeviriyor. (Haziran 1996)*

♦*"Liviz" votka fabrikasının değerini öven bir reklam yazısına eşlik eden bir metin. "Saint-Petersburg News"da, Votkanın Gizemi başlığıyla çıktı.*

♦*"Rusya'da votka çok yakın bir arkadaş, bütün şenlikler-*

de aranan bir dost ve işler kötü gittiğinde sorumluluğun üstüne atılacağı birisi gibidir. Votka, Rusya'da özel bir statüden yararlanan ulusal bir simgedir. Gizemi, ta tıbba kadar uzanır. Tıpta onun iyileştirme gücü efsaneleşmiştir." (Mart 1996)

♦*Birleştirme Kilisesi (başka bir deyişle Moon mezhebi) Rusya'da etkinliğini artırıyor. 1995'te, "Izvestia"da yayımlanan bir yazıda, gazeteci Natalia Ostrovskaya kimi yetkililerin ona karşı hoşgörülü tutumlarını açıklıyordu. Mezhep yenilerde, Vladivostok'ta, yeni bir şube açtı ve daha önce de Rusya içinde yüz kadarını açmıştı. "1990'da", diye yazıyor Ostrovskaya, "Kremlin'e Sun Myung Moon'u kabul ederek, ülkenin geniş topraklarını mezhebe açan Mihail Gorboçov'dur." (Mayıs 1996)*

♦*Başkanlık seçimleri sırasında –ve daha sonra– komünist aday ve ötekiler Boris Yeltsin'in her an televizyon ekranlarında görünmesinden şikayet ettiler. Bir açıklama: Televizyonda bir dakikalık reklam 100 milyon Rubleye (100.000 Frank ya da 20.000 Dolar) maloluyor. Bunu yalnız, yeni milyarderler, bankalar, başbakan Çernomirdin'in patronu olduğu Gaz-Petrol kompleksi –ve Devlet kasasından denetimsiz harcanan para– tarafından desteklenen Yeltsin karşılayabiliyordu. (Temmuz 1996)*

♦*Litvanya Komünist Partisi birinci sekreteri Alfred Rubies (yeni rejimin intikamcı "adalet"i tarafından dört yıl önce tutuklanmıştır) sekiz yıl hapse mahkum edildi. Letonya Komünist Partisi'nden başka bir yönetici üç yıl cezaya çarptırıldı. (Ağustos 1996)*

"AÇILIŞ"TAN UÇURUMA

Yeni Genel Sekreterin 1985 Martı'nda iktidara gelişi, Sovyet yurttaşlarının hemen hepsi tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Elli dört yaşındaydı. Bu göreve kendinden önce gelenlere göre hemen hemen genç bir adamdı. Televizyondaki görüntüleri onu, sağlık ve iyimserlik içinde, kendinden emin, enerjik, açık, sözü ve davranışı modern gösteriyordu. Bu artık, tekdüze bir sesle, hem de önceden hazırlanmış tumturaklı metinleri okuyan şu ihtiyarlardan biri değil, dinleyicilerine notlarına pek bakmadan seslenen ve gazetecilerin kendisine sordukları sorulara herkesin anlayacağı biçimde açık ve doğrudan cevap veren sağlam ve enerjik bir yöneticiydi.

Geleceğe açılışından, politik yaşamın demokratikleştirilmesi gereğinden, Devlet ve Parti yapılarının modernleştirilmesinden, "yeniden düzenleme"den, "yeni bir ekonomik başlangıç"tan, "saydamlık"tan ve "yeniden yapılanma"dan* söz ediyordu. İlk günlerinde durmadan vurguladığı o düşünce (ülkeye "daha az değil, daha çok sosyalizm" gerektiği düşüncesi), Sovyet yurttaşlarının yüreğine işliyor ve umutlarına karşılık veriyordu.

Herkes SSCB'nin, yaş ve hastalık yüzünden zayıf düşmüş yöneticilerin başında bulunmasıyla simgelenen, çok uzun bir yerinde sayma döneminden sonra, ensonu beklenen yenilenme dönemine girdiği duygusunu taşıyordu. Eski Leningrad'dan emekli bir öğretmen olan, yaşlı bir bayan bana, "O gökten inmiş bir melek gibiydi!", dedi; ama "melek" gerçek yüzünü gösterdiğinden beri iyice yelkenleri suya indirmişti. Onmilyonlarca, başka Sovyet yurttaşı da, onun gerçekte uyguladığı politikanın ilk kötü sonuçları ortaya çıktıkça aynı biçimde tepki göstereceklerdir. Her şeyden önce ona verilmiş

* GLASNOST ve PERESTROYKA, Gorbaçov döneminin iki sloganıdır.

büyük kredi, büyüdüğü kadar çabuk, eriyip gidecektir.

Ama Batı başkentlerinde, sanki hiçbir şey olmamış gibi, yine de Mihail Gorbaçov'un değerlerine hayranlık gösterilmeye devam edilecektir. Sorunları anlayan ve kendisinden istenen her şeyi bu kadar incelikle kabul eden bir Genel Sekreterden vazgeçmek –bu pekâlâ gerekecektir– zordur. Hem bu durumda onun yerini kim alacaktı? Hem pek tanımadıkları ve Batı basınında kötü bir üne sahip ya da daha kötüsü, komünist tapınağın parçalanmasını önlemek için savaşacak şu bekçilerden biri Yeltsin mi?

Gorbaçov, yalnızca Washington, Londra ve Paris'in resmi çevrelerinde istenmiyordu. Solda ve sağda bütün politik oluşumlarda, "yürekli reformcu", olarak alkışlanıyor ve birçok Batı ülkesinde, komünist yöneticiler, "Gorbaçov'a tam destek"lerini vurgulamaktan geri kalmıyorlardı.

Gorbaçov'un asıl kişiliği ve gerçek politik niyetleri konusunda, Margaret Thatcher ve ardından Ronald Reagan ve öteki Atlantik yöneticileri daha kavrayışlı olmuşlardı. Başından beri onda, "özgürlük ve demokrasi davası"na kazanılabilecek bir kişilik görmüşlerdi. Henüz Yüksek Sovyetin Dışişleri Komisyonu başkanı olduğu sırada, onu Londra'da kabul eden Maggie, ilk bakışta onu değerlendirmiş, "işte kendisiyle iş yapılabilecek bir adam"* demişti...

Eski sosyal demokrat Alman Başbakanı Willy Brandt'ın ifşası daha da çarpıcı olmuştu. "L'Humanité"nin Almanya muhabiri Yves Moreau, "1985 Mayısı'nda", diye anlatıyor, "Gorbaçov tarafından SSCB'ye davet edilen Willy Brandt, döndüğünde yakınlarından birine güvenip şöyle söylemiş: Hayatımda çok şey gördüm, ama şimdiye dek Kremlin'in başında bir antikomünist hiç görmemiştim!"**

Andrey kendi payına, "artık hangi vesileyle bilmiyorum,

* Aktaran Albert Boisseau: Fransız Komünist Partisi, 1972-1993 SSCB'de Sosyalizmin Çöküşü, Paris, Ekim, 1993.

** "L'Humanité", 10 Ekim 1992. Willy Brandt'ın ölümü vesilesiyle yazılan yazı.

diye açıklıyordu, "sanıyorum Almanya'yı birleştirme –ve DAC'ini bırakma– çalışmalarının yapıldığı dönemdeydi; Gorbaçov'a 'en iyi Alman' unvanını verdiler. Sanmam ki, bizde ona 'en iyi Sovyet yurttaşı' ya da 'en iyi Rus' madalyası verilsin! Hele 'en iyi sosyalizm savunucusu' madalyası hiç! Zaten bugün ona bu unvan önerilmiş olsaydı, bundan böyle komünist olmadığını açıkladığına göre, bunu o reddederdi."

SBKP'nin eski bir sekreteri için şaşırtıcı bir yolculuk. Oysa, seksenli yılların başında SSCB'nin Kanada Büyükelçisi ve SBKP Merkez Komitesi İdeoloji bölümü yöneticisi ve "yeni düşünce"nin propagandacısı, daha sonra da "perestroyka"nın büyük mimarlarından biri olan Aleksandr Yakovlev tarafından yapılan açıklamalara inanmak gerekirse, bu yolda beklenmedik hiçbir şey olamazdı. Yakovlev, Lili Marcou'ya* şöyle açıklıyordu: "Gorbaçov'la ben, 1983 yılı Mayıs ayında Kanada'da görüştük ve işte tam bu sırada aramızda gerçek bir elektriklenme oldu; çünkü bazı temel konularda benzer görüşlere sahiptik. Sovyet toplumunun yürürlükte olan politik ve ekonomik sistemle yaşamaya uzun süre devam edemeyeceği düşüncesi çevresinde anlaşmamız güçlendi. Bu dönemde, dönüp dolaşıp, ekonomiyi kökten değiştirme gerekliliği üstünde durduk. Sonra, bunu uygulama olanaklarını ele alarak, sorunu ciddi bir biçimde tartıştık."

"Uygulama", bir süre sonra başladı. Bu, iş devam ederken bazı değişmeler –örneğin Gorbaçov'un kendisinin iktidardan uzaklaştırılması ve yerine Yeltsin'in getirilmesi gibi– "programlayanlar"ın öngördükleri ile ters düşse bile, sosyalist yapının hesaplı ve başarılı parçalanışıydı.

Fransa'nın Moskova büyükelçisi ve daha sonra 1986'dan 1988'e kadar Dışişleri Bakanı olan Jean-Bernard Raymond, bu olayların ünlü-şanlı tanığı oldu. Raymond, tamamiyle bi-

* Lili Marcou: "Sovyetler Birliği'ni Ne Yapmak İstiyoruz?, Aleksandr Yakovlev ile Konuşmalar", Ed. Le Seuil, Paris, 1991.

linçli olarak, eski Sovyet başkanının "özgür dünya davası"na "duraksamadan" yaptığı hizmetler için ona şu sözlerle teşekkür edebildi: "İktidara gelince" diye yazıyor, "B. Gorbaçov şu iki politika arasında seçim yapacaktı: Öncellerinin yapabileceklerini sandıkları, onu Sovyetler Birliği'nin başına getirmiş olanların da diledikleri gibi, var olan sistemi düzeltmek, ya da bir hukuk Devleti kurmak ve ülkesini dünya ekonomisi içine sokmak için bu sistemi iyice yıkmak. O, bu sonuncu politikayı seçti. Bilinçli olarak. Bu yüzden dünya ona minnettar olabilir."*

Eski Sovyet yurttaşlarının ona vermekten kuşkusuz uzak duracakları, bir iyi hal kağıdı. Ancak De Gaulle'vari bir "çölden geçiş" olacak bir silinişten sonra, 1996 Haziranı başkanlık seçimlerinde, onun politikaya dönüş olasılığına hâlâ bel bağlayan, çevresinde toplanmış kimi eski çalışma arkadaşlarının iyimserliğine karşın, %1 oranında bile oy alamıyordu.

Eski başkan bu sırada, halkça istenmezliğinin boyutunu "acımasız" diye değerlendirebiliyordu. Yurttaşlarının ona karşı duydukları, ihanet gören güvenden doğma, derin nefreti açıklamak için çok zayıf bir sözcük. Batılıların zor anlayabilecekleri bir duygu. Hele de onda, "Stalinci tutucular"ın haince düşürdükleri, sosyalizme ikinci bir soluk vermek isteyen mutsuz bir politik deha görmekte direnen kimselerin.

Onun doğrudan kurbanları olarak, sefalete, işsizliğe ve umutsuzluğa düşmüş onmilyonlarca Sovyet yurttaşı ise, onları aldatmış ve hem kendilerinin, hem de ülkelerinin yıkımına çok geniş ölçüde yardım etmiş olduğu için onu bağışlamaya hazır değildirler.

Bununla birlikte, "entelijansya"nın kimi üyeleri, toplumu ağır bir biçimde ezmekte olan çeşitli sansür ve kısıtlamaları kaldırmaya yardımcı olmasını göz önünde tutmak isterler. Gazeteler ve kitaplar kazasız belasız basılabilecek ve dağıtılabilecekti. "Tıpkı özgür dünyadaki gibi", artık bir sorun çık-

*Jean-Bernard Raymond: "Gorbaçov'un Seçimi" Ed. Odile Jacob, Paris, 1992.

madan bir televizyon kanalı, bir yayınevi ya da bir dergi kurmak mümkün olacaktı. Sadece gereken milyonlara sahip olmak –önemsiz olmayan bir sınırlama, ama insan böyle ayrıntılara da takılamazdı– yeterliydi.

Çeşitli dallardan aydınların, bu "serbestleştirme"de bir doyum gerekçesi bulacakları doğruysa da, yine de bu, SSCB'nin sanatçı, bilgin, yazar ve araştırmacılara, kendi alanlarında çalışmaları için sunduğu büyük olanakların kaybını dengeleyemezdi. Bu aydınların kazandıkları büyük başarılar yeterince gösterir ki, sistemin yalnızca kusurları yoktu.

Sovyet okuru, televizyon seyircisi ya da dinleyicisi için "açılış", özellikle, bir sürü antikomünist propaganda, gerici ve karanlıkçı büyük bir yayın salgım, Amerikan firmalarınca parasız olarak verilen ya da düşük fiyatla satılan, gitgide şiddet ve bayağılık içeren diziler ve uzun metrajlı ya da "klip" oyunlar gösterimiyle açığa çıktı.

"Pompayı çalıştırmak", yani bir sahte özgürlük ve yasak meyve parfümüyle hem çarpılmış hem de baştan çıkmış bir yeni seyirci için, hemen bütün dünyada çoktan kendini kabul ettiren ve son derece iyi satılan bir mala alışkanlık yaratmak. Böylelikle, yabancı uzmanların da kabul ettikleri gibi, çok yüksek bir eğitim ve kültür düzeyine kavuşmuş bulunan on milyonlarca SSCB insanı, hemen "audimat"nın aptallaştıran, ama son derece kârlı dünyasına kavuşmaya itilecekti.

"Glasnost"un davet eder gibi göründüğü özgür ve sorumlu tartışma yerine, ilk kurbanları açıklanan yön konusunda kuşkularını belirtenler olan, bir çeşit cadı avına tanık olundu.

Kabul gören ve yüreklendirilen tek eleştirel düşünceler, Gorbaçov'un tezlerini desteklemekle birlikte, Sovyet geçmişini kınama ve yeni ekonomik ve siyasal yapılar kurma konusunda, onun yeterince ileri gitmediğini, yeterince çabuk olmadığını göz önünde tutan düşüncelerdi. Ondan –ya da daha çok onun adına konuşan şu insanlar takımından– SSCB'nin yaptığı "devrimci" seçimi, yani en mutlu renklerle betimlenen

ve Amerika ile Batı Avrupa'da var olana benzer bir piyasa ve liberal demokrasi toplumu seçimini, daha açık bir biçimde öne sürerek, geçiş evrelerini atlaması isteniyordu.

Vaat edilen yerinden yönetim yerine, tam tersine, iktidarın Gorbaçov'un ellerinde daha da ileri götürülmüş bir yoğunlaşması görüldü. "Demokratikleşme"ye gelince, Genel Sekreter, onu nasıl anladığını daha önce, 1989 Nisanı'nda, SBKP'nin bir Merkez Komitesi toplantısında göstermişti. Bu vesileyle, üyelerinden 110'unu görevinden "istifa" ettirmiş ve kendine göre, politik bakımdan daha "nitelikli" 24 yedeğin yükselmesini onaylamıştı. Yaklaşık bir yıl sonra, 1990 Şubatında, SBKP'nin 28. Kongresi'ni (bu kongre 2 Temmuz 1990'da açılacak ve sonuncusu olacaktır) hazırlamakla görevli Merkez Komitesi toplantısında, Gorbaçov "demokratik" gözüpekliğini daha ileri götürecektir. Toplantıya doğrudan katılan 249 Merkez Komitesi üyesine, kendisinin seçtiği 300 çağrılı ekleyecek ve bunların hem tartışmalara hem de oylamalara katılmaya yetkili olduklarını kararnameye bağlayacaktır. SBKP tüzüğünün tekrar tekrar çiğnenmesinin bir tek amacı vardı: Yapılmakta olan "dönüşüm"e muhalefet edebilecek herkesi karar merkezlerinden uzaklaştırmak ve yerlerini "güvenilir" yani yeni çizgiye kazanılmış ve tam olarak uysal kişilerle doldurmak.

"Politikasını devam ettirmek için", diye açıklıyordu Mike Davidov, "Gorbaçov, Partiyi buyruğu altına almalı ve onu güçsüz kılmalıydı. Çünkü, zayıflamasına karşın, Parti hâlâ sosyalist rejimi korumayı güvence altına alan temel güçtü. Ama rolünü gerçekten oynaması için gerçek bir demokratik bakıma gereksinimi vardı. Bu, onun gücünü meydana getiren Leninist ilkelerden ayrılmakla değil, tam tersine, bunların yeniden yürürlüğe sokulmasıyla yapılabilirdi. Gorbaçov işte buna karşı geliyordu. Biliyordu ki, sağlam ve tek komünist idealle dopdolu militanlardan oluşan, gerçekten demokratik bir biçimde işleyen, emekçilere bağlı, eleştirmeyi ve eleştiriyi kabul etmesini bilen bir parti, onun seçmiş olduğu doğrultuda hareket etme-

sine engel olurdu. Ve işte bu nedenle istemiyordu bunu..."

Gittikçe saygınlığını yitirmiş ve oportünistlerle kariyeristlerin akınıyla içeriden mayınlanmış olan bu partinin direnecek, arınacak, yenilenecek ve ensonu sosyalizme yeni bir soluk getirecek güçte olup olamayacağı da sorulabilir. SBKP'nin eski üyeleri olan konuştuğum kişilerden kimileri, bundan kuşku duyuyorlardı. Partiyi içerden yıkmaya dört elle sarılan insanların kafasıyla, onlara göre, savaş çoktan kaybedilmişti.

Andrey ise, bu evrede bile, durumun hâlâ tersine çevrilebileceğine inanmıştı. Yönetim tarafından alınan, aygıt üyelerinin ("aparatçiki"), Merkez Komitesi'nden başlamak üzere, bütün kademelerde üçte bir oranında azaltılacağı yolundaki kararın, militanlarca iyi karşılandığını hatırlatıyordu.

"İlke olarak", diyordu, "iyi bir şeydi bu. Karar istediğimiz doğrultudaydı: Bürokrasiye karşı mücadele edilecek, parti tabanı ile aygıt, parti ile yurttaşlar arasında açılmış olan hendek doldurulacak, yeniden militan ruha güç verilecek, gönüllü hizmete daha çok çağrı yapılacaktı.

Yol verilecekler için büyük bir sorun yoktu. O dönemde herkesin iş bulma güvencesi vardı. Bu bakımdan kimse önlemin gerçekliğini tartışmıyordu; ama gerçek uygulamaya gelince, bu başka bir çan sesiydi.

Kararı almış olanların amaçlarının aynı olmadığı çabuk anlaşıldı. Gorbaçov'un çevresinde Parti'nin niteliği ve etkinliğinin iyileştirilmesiyle o kadar ilgilenilmiyordu. Özellikle istedikleri olası 'itirazcılar'dan kurtulmak ve sorun çıkarmayacak kadroları tutmaktı. İnsanlar birbirlerine, dalga geçmek için –ama bundan, öyle keyif de alınmıyordu– 'kovulmak istemiyorsan, dostum, Gorbaçov'un çizgisinde kal!', diyorlardı. Aslında durumu kurtarmak için kovulması gereken o ve yakınlarıydı..."

Ama izlenen politikayla derin bir uyuşmazlık içinde bulunsa bile herkes susacaktır. Bu, öyle "parti düşmanı" sayılmak ve az çok ağır bir cezaya çarptırılmak korkusuyla değil de,

–bu duygu özellikle 20. Kongre'den sonra yavaş yavaş hafiflemişti– militanlar, duyguları ne olursa olsun, yukarıdan gelen bütün kararları tartışmasız kabul etmek alışkanlığını korudukları içindir.

Komünist olsun olmasın, sıradan yurttaşlar Partinin ve Devletin başında, yönetim makamlarında bulunanlardan söz ederlerken "onlar" demek alışkanlığını edinmişlerdi. "Onlar", sanki, kendilerinden çok uzakta, "yukarıda" bir yerlerde bulunan ve üzerlerinde pek etkili olamayacakları ayrı bir bölük insandı. Öyleyse, aynı kanıda olmadığını yüksek sesle açıklamak neye yarardı? Sadece söz dinlemezin biri –bu da istenen bir şey değildi– sayılmaya.

Aynı "sıradan yurttaşlar"ın, içtenlikli, tam, alçakgönüllü, sosyalizm davasına bağlı "gerçek komünistler" diye nitelendirdikleri kimseler ile, sadece "Partinin üyeleri" olduklarını söyleyen, böylece üyeliklerinin nedenleri ve inançlarının derinliği konusunda bir kuşku uyandıran "ötekiler" arasında bir ayrım yaptıkları da saptanabiliyordu.

Bunlar hakkında, küçük kişisel çıkarların ve en tutkulu olanları ise, yükselme arzusunun devindirdiği insanlar, diye düşünüyorlardı. Bunlar çok önemli anlarda, ilk bakışta görünmeyecek kadar çok sayıda –ve çok tehlikeli biçimde– ortaya çıkacaklardır.

Zaman artık, militanlardan basit bir inanç açıklamasından başka şeyler de istendiği, parti üyeliğinin devrimci bir ahlaka bağlılığı ve belli bir yaşam biçiminin kabulünü de gerektirdiği zamanlar değildi. Eskiden komünistlerin, tehlikeleri göze almakta, durumun gerektirdiği her türlü özveriyi kabul etmekte, fabrikada, üniversitede, kolhozda ya da cephede her zaman ciddiyet, çaba, özveri örneği olmakta, kısacası, savaş alanlarında çok sık duyulan "Komunisti, vperiod!", "Komünistler, ileri!" sloganını onurlandırmakta en önde bulunmaları doğaldı.

Genç kuşakların üyeleri, kendilerine SSCB genel tarihinin, Marksist felsefe ve ekonominin okutulduğu okullarda ve üniversitelerde yetişmiş olmalarına karşın, diplomalarını atmasalar bile, öğrenmek zorunda kaldıkları can sıkıcı ve faydasız, ama programda bulunduğuna göre zorunlu olan bu dersleri artık tamamiyle unutmuş görünüyorlardı.

SSCB'nin çöküşünü haber veren ilk ve kötü yıllara kadar, genel olarak öğretmenlerince aşılanan ve temelde sosyalist toplumca istenen dürüstlük, elcillik, kazanma ruhunun reddi, ödev anlayışı, topluma bağlılık, yurtseverlik ve uluslararası dayanışma gibi yurttaşlık ve ahlak ilkelerine hâlâ bağlı kalmışlardı. Yabancı bir ziyaretçi Sovyet üniversite öğrencileri ve genç aydınlarla konuşurken, kimileyin onların doyumsuzluklarını kuvvetle dile getirdiklerini (kimilerine tanınan ayrıcalıkları eleştiriyorlar, daha kolay geziye çıkabilmeyi, arzu ettikleri malları mağazalarda bulabilmeyi, toplumun yönetimine tam olarak katılabilmeyi istiyorlardı) duyup şaşırmış olsa bile, yine de onların yüzlerini ışıtan şu rahat ve güvenli yaşama sevincine kapılmaktan kendini alamazdı.

Başka türlü nasıl olurdu? Öğrenime başlayanlar biliyorlardı ki, onu sorunsuz tamamlayabileceklerdi. Herhalde, onları engelleyecek maddi sorunlar olmayacağından emindiler. Bunu düşünmezlerdi bile. Öğrenimlerini bitirdiklerinde, hazırlanmış oldukları mesleği yapmakta hiçbir güçlükle karşılaşmayacaklarını biliyorlardı. Bu yaşam güvenliğinin kendisi onlara, sistemin kendilerine sunduğu kolaylıklara kapılma düşüncesi de vermiyor değildi. Onlar bu kolaylıkları doğal buluyorlardı.

Bununla birlikte, bunalımın haberci işaretleri daha belirgin ve resmi sözlerle günlük gerçekler arasındaki çelişkiler daha açık oldukça, yavaş yavaş, kuşkuculuk onlardan çoğu arasında yandaş buluyor, bir yandan da "Amerika'nın Sesi"nin betimlediği "dünyanın öte yakası" konusundaki düşleri büyüyordu. "Onlar", diye belirtiyordu Davidov, "büyükbabaları

olan okumasız ve aç işçilerle köylülerin, kendilerine bilgi yolunu açmak ve onları bugün oldukları duruma getirebilmek için ne kadar yoksunluklara ve ne kadar acılara katlandıklarını unuttular..."

Daha da ağır olan şuydu: Kendilerine bunun hatırlatılmasını hiç istemiyorlar ve hatta kimileri, soyundan geldikleri bu işçilerle köylülere karşı, bazen şöyle bir arsız küçümseme gösteriyorlardı: "Artık Lenin zamanındaki işçi sınıfı yok, hekimlerden ya da profesörlerden daha yüksek ücret alan miskinler var. Buna aldırmıyorlar bile. Kimse onları kapı dışarı edemiyor. Olabildiğince az çalışıyor, sakin sakin izinlerini, emekliliklerini bekliyorlar. Yalnızca bir şey istiyorlar, bu durum devam etsin. Ülke yönetimini onların ele alması gerektiği nasıl söylenebilmiş!"

Eski Rusya'nın aydınları –daha açıkçası Dostoyevski'den Tolstoy ya da Çehov'a kadar yazarları– çok derin bir biçimde, kendilerine kutsal bir görev, halklarına hizmet görevi verilmiş olduğuna inanırlardı. Komünist iktidar geleneği yeniden ele almış ve desteklemişti; oysa şimdi "entelijansya"nın bir bölümü bu gelenekten vazgeçiyordu.

Artık, kimi yeni düşünce ustaları üniversitelerden çıkan gençlere başka bir felsefeyi, ilkin kendilerini, kendi kişisel başarılarını düşünmelerini öğütleyeceklerdi. Gerisinin önemi yok! Az sonra bunların kapitalist toplumun örgütlenmesine, yaşam biçimine, müziklerine, modalarına ve ufak tefek aygıtlarına, kısacası Batıdan ve özellikle "uygar" ve "özgür dünya"nın tartışılmaz önderi ve modeli olan Amerika'dan gelen her şeye aynı coşkulu hayranlık içinde oldukları görülecekti.

"Çünkü", diyorlardı, "hiçbir ideolojinin, hiçbir dar eşitçiliğinin, hiçbir aptal ütopyanın ("komünizm çok güzeldir, ama hiçbir zaman var olmamıştır ve hiçbir zaman var olmayacaktır") bireysel girişkenliği önlemediği bu özgürlük ve demokrasi ülkelerinde, hiçbir şey, yetenekli ve girişken bir tipin, çok istediği ve hakkı olan bir konuma gelmesine engel olmuyordu."

Evet, kısacası, Rusya'nın "yenilik" ve "olağanlık"a açılmasını engellemiş olan bu sosyalizmden kurtulmanın tam zamanıydı.

Mike, genç Rus aydınları ile çeşitli görüşmeleri sırasında derlediği düşünceleri ve bunlardan çıkardığı sonuçları bana böyle duyuruyordu. Biraz üzüntüyle bana, küçük bir Sibirya kentinde, birtakım üniversite öğrencilerine, ömrünün dörtte üçünü yaşadığı Amerika'nın, öyle düşledikleri gibi masal ülkesi olmadığını söylediği zaman, ona nerdeyse yalancı gibi davrandıklarını anlatıyordu.

Benimse aklıma, Yahudi asıllı genç bir Sovyet yurttaşı ile yaptığım eski bir konuşma geliyordu. Nükleer fizik öğrenimi gördükten sonra, yine fizikçi olan genç karısıyla birlikte Birleşik Devletler'e göç etmişti. Kısa bir süreden beri Chicago'da oturuyor ve keşfettiği ülke hakkında boyuna övgüyle konuşuyordu. Yeni kıtaya varır varmaz, yalnız diplomalarına bakarak, –yine de, aynı zamanda bir Yahudi dayanışması örgütünün desteği sayesinde– New York'ta, bir laboratuvar tarafından, sandığına göre, yakında onu yeni bir Karun yapacak bir ücretle işe alınmıştı. Haklı olarak, yapabilmiş olduğu uzun ve parlak eğitiminin (parasız), yararlandığı kolaylıklarını, büyük ölçüde, yazgıları artık onun için hiçbir önem taşımayan şu Sovyet "mujikleri" ile işçilerine borçlu olduğunu tamamiyle unutmuştu.

Hiçbir zaman siyonizme kapılmamış ve İsrail'e "dönüş" hiçbir zaman hoşuna gitmemişti. Onu göç etmeye götüren, –Amerikalı koruyucularının her vesileyle söyletmeye çalıştıkları gibi– acısını çektiği Yahudi düşmanı davranışlardan kaçmak isteği de değildi. "Yahudi düşmanlığı, kuşkusuz, vardı, ama biliyorsunuz, az çok Yahudi düşmanlarını her yerde bulursunuz. Burada, Amerika'da bunlardan bulunmadığını mı sanıyorsunuz?"

Ona göre gerçekten dayanılmaz olan şey "komünizmde, sürekli olarak insanın sorumluluk yüklenmesi" idi! "Daha üniversiteden mezun olmadan, bana çalışabileceğim işletmeyi bildirmişlerdi. Görüyorsunuz, ne kadar korkunç; burada,

Amerika'da, insan düşündüğü değer karşılığında kendini satmakta özgürdür. Orada, Rusya'da ise her şey önceden düzenlenmişti. Hatta yaşamım başlamadan önce, çoktan programlanmıştım. Anlıyor musunuz!"

Dünyada milyonlarca genç insanın bu "programlama"nın "dehşeti"ni, hiç kuşkusuz hâlâ, bir İş Bulma bürosunda aylar ya da yıllar boyunca işaretlenme "özgürlüğü"ne yeğleyecekleri aklına gelmiyordu.

Bugün artık emekliliği pek de uzak olmayan, Bilimler Akademisi'nde Profesör Robert Landa, çalışmalarını Moskova Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nün başında sürdürüyor. Ülkenin her yerinde olduğu gibi, burada da, profesörler ve araştırmacılar aylar boyunca aylıksız bırakılıyorlar; ama Landa'nın kendisi gibi, kurumlarının yaşaması için inatla mücadele etmekten geri kalmıyorlar.

Arap Endülüsü ve Mağrip tarihi üstüne çalışmalarıyla tanınan ve övülen Landa, toplumsal etkinlikten ve bugün ülkesinin üstüne çullanan dehşet verici sorunlardan kopuk "saf bilimadamı" profili göstermeksizin, bir politika uzmanı olduğunu yadsıyor. Bununla birlikte, SBKP'ye üye olmuşsa, bu konudaki girişkenliğin kendisinde olmadığını itiraf ediyor. Onu partiye üye olmaya ikna edenler üniversitedeki parti yöneticileriymiş. Onlar bunu, yönetim görevleri ve bilimsel ünü yüzünden istiyorlarmış.

Rejimin çöküş nedenleri hakkındaki görüşü çok kesin bir görüştü. O bunu şöyle özetliyordu:

"SSCB'yi ve sosyalizmi yıkılışa sürükleyen şey bunu gerçekleştirenlerin söyledikleri gibi, gerçekten 'devrim'dir. Ama 'nomenklatura' denilen şeyi oluşturan şu çevreler tarafından istenen 'demokratik olmayan bir devrim.'* Yüksek görevlerde bulunan, ama bir ideale ve ülkelerine hizmet etme isteğin-

* "Karşıdevrim" sözcüğü herhalde daha uygun düşerdi, ama konuşma Fransızca yapılıyordu ve konuştuğum kişi bu deyimi kullanıyordu.

den daha çok, kişisel yükselme ve zenginleşme tutkusuyla öne fırlayanların devrimi. Bu "nomenklatura" daha Stalin döneminin sonunda kök salmaya başladı. Kruşçev döneminde güç topladı ve Brejnev döneminde kendini kabul ettirdi.

"Bu yeni toplumsal katmanı oluşturanlar, işte bu son dönemde, hâlâ kendilerini bunaltan birtakım engellerden 'kurtulmak' için hareketlenmeye başladılar. Çünkü halkın yoksun kaldığı* bazı 'ayrıcalıklar'dan (henüz diledikleri kadar yeterli değildi) yararlanmakla birlikte yine de talihlerinden hoşnut değildiler. Önce, çıkarları makamlarına bağlıydı. Yani bundan yararlanmanın güvencesi her zaman için geçerli değildi. Bir makamın kaybedilmesi, bir rütbe indirimi, bunun sonunu getirebilirdi. Üstelik, Sovyet toplumunda, kendini 'koşum kayışını kemirme'ye kaptıran kimse için tehlike büyüktü. Örneğin rüşvet edimleri ile suçlamalar ölüm cezasına kadar varan ağır mahkumiyetler getirebilirdi. Kuşkusuz, yaptırımların ağırlığı –özellikle Brejnev'den başlayarak–, 'gizli' çıkarcılar, rüşvet heveslileri ve kokuşmuşlara karşı hafifleme eğilimi gösterdi; ama bu henüz bu adamların diledikleri tam güvenlik demek değildi. Kendilerini tamamen güvencede hissedecekleri, istedikleri gibi serpilebilecekleri bir konumda bulunmak için aceleleri vardı.

İstedikleri şey 'tam özgürlük'tü; yani çok çabuk zenginleşme, satın alma, satma, kendi hesaplarına iş çevirme, şimdiye kadar yasak olan işlere atılma, denetimsiz ve siyasi ya da ahlaki hiçbir engel olmaksızın kaçakçılık etmekti.

Böyle bir ruh hali toplumumuzun içinde bulunduğu bunalım durumunu dile getiriyordu; ama aynı zamanda bu top-

* Sovyet toplumu daha çok "eşitçiliği" ve buna bağlı kusurları ile dikkat çekiyordu. Batılı basının çok uzun süre şişirerek üstünde durduğu ve Parti ile Devlet aygıtından kimi yetkililerin yararlandıkları ünlü "ayrıcalıklar", bugünkü "yeni Ruslar"ın içinde bulundukları lüks ve rahatça yaptıkları savurganlıkla karşılaştırıldığında genellikle çok önemsizdi. Ama doğrusu, bu kayırmacılık KP'nin saygınlığını yitirmesini hızlandırmaya ve ona karşı yürütülen kampanyalara güç kazandırmaya yardım etti.

lumsal katmanın topluma karşı tüm sorumluluk ruhunu yitirmesi demekti. Rejimin yapılarını kökünden değiştirmek, yasaları değiştirmek, tutkularını tam olarak gerçekleştirmelerine elverecek yenilerini yapmak, işte bu katmanın amacı buydu ve sonunda amacına ulaştı."

Perestroyka çerçevesinde alınan ekonomik düzene ilişkin ilk kararlar bu heveskâr-businessman'lere müthiş bir sıçrama tahtası sağlıyordu. Gorbaçov, kibarca "kooperatifler" adı verilen şeylerin kurulmasına izin vererek, (bunlar genellikle birkaç kişiden oluşan, Devletten, çok ucuza, az bulunan malları satın alıp, çok pahalıya tüketicilere satan basit şirketlerdir) bu arada spekülasyonu ve karaborsayı yasal hale getiriyordu.

Rusya'nın ilk milyonerleri, henüz SSCB yaşarken, böyle ortaya çıktılar. Her türden adam, birdenbire karanlıktan çıkan kaçakçılar ve kıtlık yaratanlar, uzun zamandır günlerinin doğmasını bekleyen ve sonunda açıkça "özgür girişim"e katıldıklarını gösteren "nomenklatura" üyeleri, bir tür kendiliğinden hareket içinde, rejimi yıkmak için bir araya geliyorlardı.

Landa'yı dinlerken, bir Fransız televizyon kanalının kameraları karşısındaki Rayza Gorbaçeva'nın sözlerini düşünüyordum. Kocasının yüksek görevinden ayrılmasından bir süre sonraydı. Büyük bir politik önemi olmamakla birlikte, açıklamaları yine de ilgi uyandırmıştı. Bunlar "SSCB'nin baş kadını"nın gerçek düşüncelerini ve bu arada, kendi çevresinin anlayışını ortaya koyuyordu. Devletçe özenle bakılan ve onun sıra düzeninin tepesine yerleşen bu yeni kasta bağlı birçok adam, hizmet ediyor kabul edildikleri sosyalist toplumun asıl amaçlarını unutmuş görünüyorlardı. Hızla zenginleşme, kişisel mülk edinimi ve lüks yaşamdan başka bir şey düşlemiyorlardı.

Televizyona alınan görüşme, Moskova dolaylarında görkemli bir evin salonunda geçiyordu. Dışarıda, kameralar önce eski Başkanın şoförü, korumaları, limuzini üzerine takılmıştı. Arkadan gelecek şey için güzel bir girişti bu. Rayza'ya seslenen röportaj muhabiri, ters dönen siyasi talihlerine karşın, onun ve

Mihail Gorbaçov'un, kendilerine hazırlanan yaşam koşullarından şikayetçi olacakları bir durumun görünmediğini saptıyordu. Görkemli bir biçimde yerleşmiş değiller miydi?

Açık bir biçimde daha güzel gösterilen Rayza, cevap olarak kocasının bulunduğu yüksek görevler nedeniyle, konutlarından hiçbir zaman şikayet etmelerinin gerekmediğini belirtiyordu. Her şeye karşın, tamamiyle mutlu olduğunu söyleyemiyordu. Ona iç çektiren şey, kendi ülkesinde ve dünyada, milyonlarca ailenin barınaksız ya da kötü konutlarda olmalarından kaynaklanan rahatsız edici düşünce değildi. Ruh boşluğunun başka bir kaynağı vardı. "Oturduğumuz bu rezidanslardan hiçbiri bizim değildi"; diye açıklıyordu, "bilirsiniz ki, gerçekten size ait olacak bir evin yerini hiçbir şey tutmaz."

Kocasının zorunlu emekliliğine karşın, bugün Rayza'nın en azından birtakım memnuniyet gerekçeleri vardır, çünkü eski Sovyet yurttaşları artık, eskiden olduğu gibi, sadece bir daire ve bir daça'nın değil, istedikleri ve servetlerinin elverdiği kadar geniş ve görkemli konutların sahibi olabiliyorlar.

Hem de yalnızca Rusya'da, Moskova'da, Saint-Petersburg ya da Yalta'da değil; sosyalist sistemin yıkılışının yarattığı milyarlerden şu "yeni Ruslar"ın gerçekten edindikleri gibi, Côte d'Azur'de, Florida'da, California'da ve öteki "cennetler"de.

KREMLİN: Amerikalılar tarafından ele geçirilmesinden on yıl sonra!

BUGÜN VE YARIN İÇİN SORULAR

Aleksey, Kazakistan'a göç etmiş bir Rus ailesinde yetmiş yıl önce doğmuştu. Babası yeni cumhuriyetin kuruluşuna yardım etmek için oraya gitmiş olan insanlardandı. Aleksey, gençlik yıllarını coşkuyla anımsıyordu. O zamanlar, "Ruslarla Kazaklar kardeş gibi çalışıyor ve yaşıyorlardı." Bir süre önce, artık oturmakta olduğu Moskova'dan, yaşamının büyük bir bölümünün geçtiği bölgeye yeniden gelmişti. Uçsuz bucaksız step, okulları ve "kültür evleri", bahçecikler içindeki evleriyle köyler, otuzlu yıllarda ya da İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan fabrikalar, rüzgarla süpürülen toprak sokaklar; bütün bunlar, ilk bakışta pek değişmemişti. "Gerisi"ne gelince, onu tanımak zordu.

"Eski dostlar eski dost kalmış; ama güven, kardeşlik, sevgi duyguları, bütün bunlar adeta yok olmakta. Eskiden Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Almanlar* ya da Ruslar, hepsi Sovyet yurttaşları olduklarını söylemekten gurur duyarlardı. Bugün bu geçmişte kalmış. Milliyetçilikler üstüne oyunlar oynanmış, güvensizlik, bencillik, ırkçılık yayılmış.

Kazakistan'da doğmuş ve hep orada yaşamış birçok Rus artık kendilerini evlerinde hissetmiyorlar ve eğer çoktan çekip gitmemişlerse, şimdi valizlerini hazırlıyorlar.

Havada hüzün ve endişe var. Yıkılan SSCB, artık çalışmayan fabrikalar, hayat pahalılığı, ödenmeyen ücretler ve emekli aylıkları, dilenciliğe kadar düşmüş binlerce insan. Herkes birbirine ne olacağını, Moldovya, Gürcistan, Ermenistan, Çe-

* II. Katerina döneminde Aşağı Volga topraklarına yerleştirilen Alman kolonlarından gelenlerin çoğu, İkinci Dünya Savaşı döneminde, Cumhuriyetleri dağıtıldıktan sonra, Kazakistan'a yerleştirilmişlerdi. Bunlardan çoğu daha sonra Almanya'ya göç etti.

çenistan, Tacikistan ve başka yerlerde olduğu gibi, işlerin daha da kötüye gidip gitmeyeceğini soruyor. Elbette, Kazakistan aynı şey değil; ama ileride ne olur, kimbilir? Her yerde durum kötüye giderken, insanlar en kötüsünü düşünmekten kendilerini alamıyorlar..."

Aleksey ile ben, yıllar boyunca rastlantıya bağlı olarak karşılaşırdık. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde, daha sonra Moskova'da. Orada, Editions du Progres'de yazar-çevirmen olarak çalışırdı. Tartışmaya açık ve her zaman oralardan geçen bir yabancı dosta yardımcı olmak isteyen bir insandı. Onu seve seve yeniden aramıştım ve bu kez de, tanıklıklarını istediğim bazı kişilerle görüşmelerimi kolaylaştırarak, bana yardım etmişti.

Aleksey dağıtılışına kadar SBKP'nin üyesi olmuştu. Komünistleri cezalandıran yasak kaldırılır kaldırılmaz, Genadi Ziganov'un başında bulunduğu yeni örgüte katılmıştı. Yine komünist adını almış başka partiler de varken, neden Rusya Federasyonu Komünist Partisi? Doğrusu, bu soruyu kendi kendine sormamıştı. RFKP'ye üye olmuştu; çünkü onu yeniden mücadeleye karar vermiş, eski SBKP üyeleri olan arkadaşları oluşturmuşlardı ve "yeni" partinin eski kavgayı yeniden ele aldığını ve bu konuda daha iyi olduğunu düşünüyorlardı.

Gerçek bir militan yaşamına yeniden kavuşmak isteyenlerin oranı düşüktü: Ortalama olarak eski üyelerin yirmide biri devreye sokulmuştu. "Ama bundan, kartlarını yenilememiş olanların tümünün kariyeristlerle oportünistler oldukları ve dolayısıyla, SBKP'de ancak 20 üyeden birinin gerçek komünist olduğu sonucu çıkartılamaz. Olup biteni anlayabiliyoruz. Çok sayıda içten militan, olanlardan bunalmış gibiydiler. Hep komünist olduklarını söyleseler bile Partinin kendi içinde örgütlü bir biçimde çalışacak kadar istekli görünmüyorlar", diyordu Aleksey.

Kendisine gelince, onun, inandığı ülküsüne olabildiğince

etkili bir biçimde hizmet etmekten başka tutkusu hiçbir zaman olmamıştı. Ülkeyi, onu yöneten çetelerden kurtarmak amacıyla dövüşmeye, kalkınması için mücadele etmeye, sosyalizm meşalesini daha gençlere ulaştırmaya istekli kendisi gibi bir militan başka hangi kuruluşa katılabilirdi? Herhalde, Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ertesinde mantar gibi biten; gerçek ömrü genellikle ancak bir seçim kampanyası kadar süren; ne ideolojisi ne de programı olan şu gruplardan hiçbirine. Oy avlamak ve kimbilir, Duma'da bir sandalye kapmak için seçmenlerin cahilliği üstüne kumar oynayan yeni tutkuluların can verdikleri hayalet gibi partilerdi bunlar.

Sadece Moskova'da, bunlardan kırktan fazlasının kurulduğu görülmüştü; ama seçimlerin ertesinde, çoğunun adı ve varlığı bile unutulacaktı. "Suçluluğu Yok Etme Partisi", "Sağlık, Eğitim, Bilim ve Kültürü Savunma Partisi", "Gençliği Koruma Partisi", "Adalet Partisi", "Otorite Kurbanları ve Yoksullar Partisi", "Vergilerin İndirilmesi Yandaşları Partisi" ve "İyilik", "Geleceğimiz", "İstikrarlı Rusya" gibi hareketlerle folklorik "Biracılar Partisi" ve başkaları böyle partilerdi.

Daha önemli kimi oluşumlarla bunları yöneten kişilerin adları arkasında, şimdiden özelleştirilmiş ya da özelleştirilmek üzere olan büyük işletmelerin yöneticileri, yabancı yatırımcılarla kurulan "joint-venture"lerde pay sahipleri, ülkeyi yağmalamakla serpilen sermaye grupları, ordu ve yönetimdeki yüksek kadrolar, iş alemine giren ve her çeşit politik dalavere ve entrikaya karışan eski nomenklatura üyeleri gibi yeni efendilerin çıkarları belirir.

Faşizm eğilimli ve ırkçı demagog Vladimir Jirinovski'nin denetlediği "Rusya Liberal-Demokrat Partisi"nden Amerikan "Kremlinolog"larının "umutlar"ından biri olan "reformcu" ekonomist Grigori Yavlinski'nin "Yabloko İttifakı"na ve göz hekimi-işadamı Sviatoslav Fiodorov'un "İşçi Özyönetim Partisi"nden politik bakımdan şimdiden can çekişen bir Yelt-

sin'in yerini alabileceği düşüncesiyle sabırsızlıktan yerinde duramayan, tutkulu General Aleksandr Lebed'in* bayrağı altındaki gruplaşmaya kadar (daha az önemli başka grupları bir yana bırakarak) bütün bu gruplar "reformlar"ı desteklemek ve "Rusya'yı kurtarma"ya yönelik "liberal demokrasi"yi yüceltmek için bir araya geliyorlar.

Sunduklarını öne sürdükleri "çoğulcu" yelpazeye karşın, deneyimlerine de, becerilerine de sahip olmadıkları bir Batı parlamentosundaki aynı çoğunluğun parçalarından daha fazla kendi aralarında köklü ayrılık göstermiyorlar. Tek varlık nedeni Boris Yeltsin'e hizmet etmek (ve ondan yararlanmak) olan bir partinin başkanı ve başbakan Çernomirdin'in, hem iktidarın dizginlerini hem de borsanın iplerini elde tutmanın bütün ayrıcalığına sahip olması dışında, "Evimiz Rusya"sı da kuralın dışında değildir.

İktidarı açık açık eleştiren tüm sözde "muhalif" ve "demokrat"lar, gerçekte ancak onu güçlendirmek için vardır. Bunun kanıtı, Yeltsin'e karşı saldırıların görünür şiddeti ne olursa olsun, koşullar gerektirdiğinde onu oylarından mahrum etmemeleridir. Bunların, önünde sonunda, aynı komünist rakibe karşı birleşik olmaları gerekmez mi?

Ülkenin yıkılmasının "mantıksal"lığım, serbest rekabet ve sömürü toplumuna dönmenin kaçınılmazlığını reddeden biri için, yapılacak seçim elbette basitti. Aleksey en iyi kararı verdiğini düşünüyordu. Dediğine göre, Partisinin yöneticileri ne Marksist-Leninist kuramı ne de Leninist mirası yadsıyorlardı.

* Güvenlik Konseyi yöneticisi bulunduğu Kremlin'e hızlı bir geçişten sonra (1996 Ekimi'nde Yeltsin tarafından görevden uzaklaştırıldı), paraşütçü general, Aralık ayında, "Rusya Halkçı ve Cumhuriyetçi Partisi" adıyla yeni bir parti kuruyor ve partiyi hem komünistlere hem de iktidardaki "demokrato-nomenklatura"ya karşı çıkan "üçüncü yol"da (bunlar onun terimleridir) merkezci bir kuruluş olarak tanımlıyordu. Lebed, seksen bin üyesinin desteğinden başka, "birçok banka, sanayi şirketleri ve zengin kişiler"in desteğinden de yararlandığını belirtiyordu. "Le Monde", 29/30 Aralık 1996.

O ayrıca, parti yöneticilerinin yenilgiden ilk dersleri çıkarmayı ve geleceğe hazırlanmak için, yeni durumu hesaba katmayı bilmelerini de beğeniyordu.

"RFKP yöneticilerini ve özellikle oportünist ve sosyal demokrat konumlara kaymakla suçladıkları Genadi Ziganov'u 'soldan' eleştiren komünistler, onmilyonlarca insanı çarpan şaşkınlığı ve yılgınlığı, Rusya'nın harap halini, karşı karşıya kalınan, tüm bölgelerin, her türlü maceraya açık, birlikten kopma tehlikesini yeterince dikkate almıyorlar", diyordu Aleksey.

Daha önce işitmiş olduğum bir korkuyu o da itiraf ediyordu: Sefalet, kargaşa, tiksinti ve umutsuzluk artışından birdenbire fışkıran bir iç savaşın patladığını görmek korkusuydu bu. İktidar kavgası yapan ve tüm kapitalist canlanma çıkarcılarınca desteklenen topluluklar, daha yeni doğan devrimci ve ilerici güçleri kan dökerek ezmek için, burada bekledikleri fırsatı bulacaklardı. Bunlar bu trajik olasılık içinde, kendilerine yardım etmesi için "özgür dünya"ya ve özellikle onun Amerikan kolbaşına güvenebilirlerdi.

Yeltsin'le dostları başkanlık kampanyası sırasında işte bu korku üzerine oynamışlardı: "Komünistler, iç savaş ve ardından kargaşa demektir. Ana babalarınızın yaşadıklarını yeniden yaşamak ister misiniz? Rusya yeterince felaket görmedi mi? 'Çar Boris'i sevmiyor musunuz, demek ülkede durum korkunç? Sizinle beraberiz; ama o olmazsa, işler daha da korkunç olacak..."

Kanıtlar inandırıcı bulunmuş olmalı ki, Haziran 1996 başkanlık seçimlerinden dört-beş ay önce, görev süresi sona eren başkanın, komünist Ziganov tarafından yenileceğini bildiren bütün kamuoyu yoklamalarına karşın, sonunda kazanan Yeltsin olmuştu.

Ülkenin öldürücü bir tehdit altında olduğunu hesaba katan RFKP, ulusal çıkarları savunmanın sözcüsü olarak ortaya çıkıyor. Parti yöneticileri, önemli olanın, ülkenin varlığını satıp savanlara ve yağmalayanlara karşı onun bağımsızlığını ko-

rumak; sözde reformların yıkıma ve sefalete sürüklediği kimseler yanında mücadele etmek; geçmişteki toplumsal kazanımlardan hâlâ elde kalanları savunmak; Sovyetler Birliği'ni gelecekte ve yeni koşullarda yeniden yapılandırmak gibi bazı temel eğilimler çevresinde halkın birliğini sağlamak olduğu bir zamanda birtakım çatışmalara yol açma tehlikesi taşıyan sorunlar çıkarmanın zamansız olduğunu düşünüyorlar.

Faşist birliklerin Moskova dolaylarına kadar ilerlediği dönemde olduğu gibi, RFKP'nin savunduğu görüş, Rusya'nın ayakta kalmasıdır. Rusya sadece ekonomik çöküşün değil, merkezkaç güçlerin itişiyle parçalanmanın da tehdidi altındadır. Daha şimdiden birtakım bölge yöneticilerinin merkezi iktidardan uzak durdukları ve ellerindeki doğal kaynaklardan daha çok yarar sağlamak için yabancı devletlerle doğrudan iş görmek istedikleri görülmüyor mu?

1996 Ağustosu'nda, Genadi Ziganov ve SSCB eski Başbakanı Nikolay Rijkov tarafından yönetilen "Rusya Yurtsever Halk Birliği"nin kurulması bu kaygılara cevap veriyordu. Komünistlerle müttefikleri olan çiftçi partisinin oluşturdukları bu "birleşik cephe", papazları tarafından seçim kampanyası sırasında, Genadi Ziganov'a oy vermeye ve "Kutsal Rusya'yı Yeltsin'den kurtarması" için Tanrıya dua etmeye çağrılan ateşli inanç sahipleri ve hatta saldırgan söylemleri cephenin öteki üyelerini endişelendirmekten geri kalmayan kimi milliyetçilik yandaşları gibi, çok çeşitli eğilimlerden örgüt ve kişileri bir araya getiriyor.

Kurucu Kongre'de kabul edilen metin, yeni hareketin "beyazlar ve kızıllar, zenginler ve yoksullar, inananlar ve inanmayanlar ayrımı"nı reddedeceğini açıklıyor ve "ülke sevgisini anlaşmazlıkların üstünde gören bütün Ruslara" sesleniyordu. Programına gelince, –RFKP programının tersine– sosyalizme ve Sovyetler Birliği'nin yeniden kurulmasına hiçbir göndermede bulunmadığı saptanabiliyordu.

Yurtsever Birlik'in hem temel öğesi, hem de motoru olan

RFKP, bütün halk güçlerinin en geniş birliğini sağlayan böyle bir stratejinin, devam eden yıkım sürecine son verebilecek ve iktidarın dayanaksızlığının yüreklendirdiği her türden maceralara yolu tıkayabilecek tek strateji olduğunu savunuyor.

Ama bu yönelişin de tehlikeleri var. Militanlara göre, bunun RFKP yönetimini –sürekli olarak Halk Birliğini genişletmeyi ve sağlamlaştırmayı düşünerek– bir başka temel görevi, yani Komünist Partinin kendisini sağlamlaştırma görevini küçümsemeye sürükleme tehlikesi var. Kimileri, RFKP yönetiminin, tehlikeli olduğunu söyledikleri bu yola gerçekte çoktan girmiş bulunduğunu düşünüyorlar. Böylelikle, parti yetkililerinden oluşan bir grup (bazı Merkez Komitesi üyeleri ile Duma'dan bazı milletvekilleri bunlar arasındadır) bütün üyelere gönderdikleri bir açık mektupta, kendi kimliğinin ve eylem olanaklarının yitimine yol açarak, Parti'yi bir Yurtsever ve Halk Birliği içinde "sulandırma" tehlikesine karşı uyarıda bulundular: "Beş yıl içinde, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin yıkımına yol açan 'Gorbaçovculuk'un derslerini akılda tutmalıyız. Rusya Federasyonu Komünist Partisi böyle bir tehlikeye karşı güvenlikte değildir. Yeni bir parçalanma dalgası pekâlâ meydana gelebilir."

Ama KP'nin dışından da eleştiriler gelmektedir. Bunlar "sol"dan ya da "sağ"dan gelmelerine göre, genellikle çelişkilidir. Karşıdevrimin zengin ettiği ve komünistlerin yeniden iktidara gelmesi olasılığı tek korkuları olan "yeni Ruslar"a ve "sosyal demokratlaşmış" ve yeni rejimin kendilerine sağladığı konumdan şikayet edecek durumda olmayan şu eski yetkililere göre, Genadi Ziganov ve dostları, aslına bakılırsa, amaçlarını gizleseler bile, tırnaklarını yeniden çıkarmak için uygun zamanı bekleyen "tehlikeli Bolşevikler"dir.

"Sağ"ın eleştirmenleri, RFKP önderinin hiçbir zaman açıkça ve kısıtlamaksızın Stalin dönemini kınayacak sözler etmediğine ve hatta, o dönemin yararlı olmuş kimi yönlerinin altını çizmekten hoşlanır gibi göründüğüne dikkat çekiyorlar. Kısacası, "gizli gizli, eski ve tehlikeli düşleri besleyecek örtülü

bir Stalinciyle bizim işimiz olamaz", diye düşünüyorlar.

Kimileri Ziganov'un eski ve çok yaygın Yahudi düşmanı önyargılarından da kurtulamamış olduğunu duyuruyorlar. Bu konuda onun, XIX. yüzyılda, "Batı dünya görüşü, kültürü ve ideolojisi üzerinde Yahudi diasporasının artan etkisi"nden söz ettiği kitabından (Kitabın adı: "Rusya'ya İnanıyorum") bir bölümü anıyorlar. Ona göre, bu öyle bir diaspora ki, "geleneksel olarak, kıtanın mali yaşamını denetliyor."* Tarihin yalanladığı ve üstelik, yüzyıllar boyunca Yahudiler hakkında güvensizlik ve düşmanlık tohumlarının ekildiği bir Rusya'da son derece tehlikeli değerlendirmeler. Ama Ziganov, başka açıklamalarında, Rus kamuoyunu Yahudi düşmanlığı ve ırkçılığa karşı da uyarmıştır. Ne varki, Batıda bunlardan hemen hiç söz edilmemiştir. Doğrusu, bu da anlamlıdır.

Önemli birtakım ideolojik ve politik sorunların RFKP tarafından açık açık cevaplandırılmaması, solda bulunanların da vurgulamaktan geri kalmadıkları soruları –kuşkusuz daha uzun süre devam edecek– beslemeye katkıda bulunuyor.

Bazı noktalarda ayrılmalarına karşın, RFKP'nin oportünizm damgalı ve gerçek bir devrimci yönelimden kopuk bir girişim olduğu yargısında birleşenler, temelde, azınlıktaki dört komünist partisinin temsilcileridirler. Bunlar "Sovyetler Birliği Bolşevikleri Komünist Partisi",** "Rusya Komünist İşçi Partisi",*** "Rusya Komünist Partisi",**** ve "Rusya Komünist Partisi-SBKP"dir.*****

* Aktaran Serge Leyrac, "Les Cahiers du Communisme", Eylül 1996. Ziganov'un başka tezleri de şaşırtıcıdır. "Ona göre", diye yazıyor Serge Leyrac, dünya tarihi, Batı uygarlığının kendini Rus uygarlığına kabul ettirme isteğiyle belirlenmiştir. SSCB'nin yıkılışı sadece, bu çok eski mücadelenin görünüşlerinden biridir ve bugünkü Rusya'nın berbat durumu Batının onu ekonomik, politik ve kültürel bakımdan sömürgeleştirme isteğinin sonucudur."

** "Vcesoyuznaya Rosiskaya Partiya Bolşevikov"

*** "Rosiskaya Komunistişeskaya Raborçaya Partiya"

**** "Rosiskaya Partiya Komunistov"

***** "Rosiskaya Komunistişeskaya Partiya-KPSS"

Nina Andreyeva'nın yönettiği birincisi, aşırı görüşleriyle ötekilerden ayrılır. Bu parti, Genadi Ziganov'un partisini, "yeni Rus burjuvazisinin hizmetinde" olmakla suçlayacak kadar ileri gitmiş ve öte yandan, Sovyetler Birliği'nin yıkılışından beri alınan bütün kararların hiçbir yasal değerinin olmadığı gerekçesiyle son seçimlere katılmayı da reddetmiştir. Leningrad "Lensoviet" Teknoloji Enstitüsünde Profesör ve SBKP üyesi olan Nina Andreyeva, perestroyka döneminde, Mihail Gorbaçov'un tezlerine ilk karşı çıkan kişi olarak kendini tanıtmıştır.

Nina Andreyeva, 1988 Martı'nda "Sovyetskaya Rossia" gazetesinde yayımlanan bir mektubunda, Gorbaçov'u Marksist görüşleri (ve özellikle her türlü sınıfsal çözümlemeyi) terk etmek, harekete geçen sosyalizm düşmanı güçleri küçümsemek ve Sovyetik geçmişi saptırmakla eleştiriyordu. Bu, aslında alınabilecek çok cesur bir tavırdı; çünkü o dönemde, onun eleştirisi çok yaygın olan duygulara ters düşüyordu. Nina Andreyeva hemen Gorbaçovcu gazeteci ve ideologların hedefi haline geldi ve ona, uğradığı saldırılara doğru dürüst cevap verme olanağı da tanınmadı.

Başkanlık seçimleri döneminde (Haziran-Temmuz 1996), Rusya Komünist İşçi Partisi'nden Viktor Anpilov ve Viktor Tiyulkin, Rusya Komünistleri Partisi'nden Anatoli Kriyuçkov, Rusya Komünist Partisi-SBKP'den Aleksey Prigarin, "RFKP'nin solu"nda (onları nitelemek için bu deyişi kullanmak gerekirse) yer alan bu komünist partilerinin önde gelen kişileriydiler. Hepsinin birlikte üye sayıları, kuşkusuz, RFKP üyelerinin onda birinden daha fazla değildir. Bu oran Rusya Komünist İşçi Partisi'nde meydana gelen bir bölünme (Viktor Anpilov başka bir grup oluşturmuştur) ve militanların soğukluğu yüzünden daha da azalmıştır.

RFKP'nin, ülkenin bütün bölgelerinde örgütlü bulunması (başka hiçbir oluşum bu durumda değildir) ve eski SBKP kad-

rolarının çoğunu toparlamış olması gibi bir üstünlüğü vardır. Bu kadroların örgütlenme alanındaki deneyimleri, partiyi sağlamlaştırmak ve yaygın bir biçimde kök salmasını sağlamak için son derece faydalıdır.

1995 Aralık ayı milletvekili seçimlerinde Tiyulkin, Prigarin ve Kriyuçkov'un birleşen partileri (Andreyeva'nın partisi seçime katılmamıştır) %4,5'tan biraz fazla (yaklaşık 3 milyon) bir oy almışlardı. Bu, özellikle sınırlı örgütlenmeleri ve kullandıkları medya olanaklarının azlığı dikkate alınırsa, oldukça önemli bir sonuçtur.

Bu çeşitli partilerin (RFKP ile ötekiler) yöneticileri ve taban örgütleri militanlarıyla yaptığım konuşmalardan çıkarıyorum ki, hepsi komünistlerin birliğinin ülkenin yeniden doğrulması ve kamuoyunun "yeniden kazanılması" için zorunlu bir koşul olduğunu öne sürmekle birlikte,* aynı zamanda aralarında derin ayrılıklar bulunduğunu ve bunların kolayca giderilecek –tam tersine– gibi görünmediğini de saptıyorlar.

Kendi aralarında bölünmüş azınlıktaki partilerin yöneticileri Marksist-Leninist doktrine bağlılıklarını kuvvetle vurguluyorlar. Sınıf mücadelesinin "tarihin motoru", proletarya diktatörlüğünün** de Devrimi tamamlamanın ve sosyalizmi kurabilmenin zorunlu aracı olduğunu hatırlatıyorlar. Genadi Ziganov, kuramsal sorunlar üzerinde tartışmaya girmekten kaçınıyor. Ama o da "çoğulculuk"tan söz ediyor ve bugün beraberlikleri kendisi için çok önemli görünen komünist ol-

* Anna Andreyeva'nın partisi (Bolşevik Komünist Partisi) dışında, azınlıktaki öteki partiler, başkanlık seçimlerinin ikinci turunda seçmenlerini Genadi Ziganov'a oy vermeye çağırdılar.

** Bu Marksist kavram –daha sonra uygulama içinde saptırılmıştır–, işçi sınıfı ile müttefiklerinin, toplumun sosyalist dönüşümünü gerçekleştirmek amacıyla kurdukları geçici siyasal iktidar olarak tanımlanır. "Büyük çoğunluğun diktatörlüğü olan yeni iktidar, ancak büyük kitlenin güveni sayesinde ve bütün kitleyi en özgür, en geniş, en güçlü biçimde iktidara katılmaya çağırdığı için ayakta kalabilir". Dictionnaire économique et social. CERM, Paris, 1975.

mayanlar ile "yurtseverler"i kollayan bir dil kullanıyor.

Ziganov, enternasyonalist bir ruhla yetişmiş birçok komünisti şaşırtan buna benzer birtakım nedenlerle partisinin ambleminden, ünlü "Bütün ülkelerin proleterleri, birleşiniz!"* parolasını sildi. Ziganov, dünyanın tüm sömürülenlerinin kaçınılmaz birliği düşüncesini reddetmeksizin, Rusların, dış dünya uğruna bunca şey verdikten sonra, şimdi kurtuluşu daha çok kendi içine kapanmada bulma eğiliminde oldukları koşullarda, bunu bir temel parola yapmanın uygun olmadığı sonucuna varmış gibi görünüyor. Herkesçe beğenilmeyen ve haklı olarak birtakım kaygılara yol açabilen taktik incelikler.

Bir gazeteci bir görüşme sırasında ona, "Marx'ın reçeteleri aşılmamış mıdır?", diye soruyordu. "Marx'ı haksız yere yadsımak", diye cevap veriyordu Ziganov, "onun düşüncelerini mutlaklaştırmak kadar aptallıktır. Eskiden sadece, büyük ölçüde doğruluğu anlaşılan, sınıf çözümlemesine dayanılabiliyordu, ama bu, bugün yetersizdir. Artık hem toplumsal sınıfları, hem de sosyo-psikolojik, kültürel, iletişimsel ve jeopolitik etkenleri hesaba katmak gerekiyor."**

Bunlar onun, "Birleşik Devletler'in üstünlük eğilimlerine karşı", geleneksel değerleri; ortaklık ruhu ("sobornost"), Devlet gücüne bağlılık ("derjavnost") ve "iyilik ve adalet üst ideallerini somutlama eğilimi" olacak, Asya-Avrupa kıta blokunun dayanak noktası olarak Rusya'yı göstereceği, "özel uygarlık tipi" hakkında uzun uzun anlattığı şeyler kadar belirsiz sözlerdir.***

* Marx ve Engels'in "Komünist Partisi Manifestosu"nun (1848) son cümlesi şöyledir: "Varsın egemen sınıflar bir komünist devrim ürküntüsüyle tir tir titresinler. Proleterlerin, zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yok. Bir dünya var kazanacakları. Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!"

** "Pravda" (24 Ekim 1995), Vladimir Bolşakov'un yaptığı konuşma. G. Schire ile R. Vahé'nin çevirisi.

*** "Rusya Pravdası" (6 Nisan 1995), Aktaran Raphael Vahé, "Rusya'da Miletvekili Seçimleri", Paris, 17 Ocak 1996.

RFKP'yi Rusya'nın en güçlü politik örgütü yaparak ve ülkenin gerçekten demokratik güçlerini çevresinde toplayarak kazandığı otoriteye karşın,* RFKP'ye katılan komünistlerin bu türden kuramlaştırmalarında Ziganov'u gözleri kapalı izlemeleri elbette sözkonusu değildir. Ama başta Rusya'daki politik durum konusunda olmak üzere, komünist harekete verilecek yön konusunda görüşler farklılık gösterir.

Bazı sol komünistlerin çözümlemelerine göre "devrim gündemdedir" ve onlar bu bakış açısı içinde yerlerini alıyorlar. "Rus emekçileri, sinsi sinsi ilerleyen bir karşıdevrim tarafından içerden başlatılan müthiş bir bilgisiz bırakma ve karalama kampanyasıyla zehirlendikleri, yıldırıldıkları ve devre dışı edildikleri bir anda yeniden doğrulmaya başlıyorlar. Rus halkı, korkunç ama geçici bir bozguna uğradıktan sonra yeniden doğrulmak ve ileri yürüyüşe geçmek için fazla beklemeyecektir. SSCB'nin, politik ve toplumsal sisteminin yıkılması, fabrikaların kapanması, işsizlik ve güvensizlik, suçların yaygınlaşması, yaşam düzeyinin korkunç düşüşü, 'özelleştirme' diye, ülkenin zenginliklerinin bir yeni burjuvazi ve onun yabancı suç ortakları yararına yağma edilmesi ve bütün bunların üstüne tüy diken birdenbire dilenciliğe düşürülen büyük bir halkın aşağılanma duygusu", diyorlar, "yurttaşların büyük çoğunluğunun ve öncelikle en yoksulların gözlerini çoktan açan etkenlerdir; çünkü şimdi, bir kez tadına baktıktan sonra, kapitalizmin gerçekten ne menem bir şey olduğunu biliyorlar."

Aynı kişiler, durumun ve halkın büyük çoğunluğunun dileklerinin gerektirdiği, "ikinci sosyalist devrim"e beklemeden hazırlanma zamanının geldiği sonucuna varıyorlar.

Yolculuğumun başlarında karşılaştığım o genç militan

* Bu nedenle, RFKP'nin politikasına karşı eleştirileri ve çekinceleri ne olursa olsun, son başkanlık seçimlerinde, Ziganov ile Yeltsin arasında bir seçim yapmayı reddederek, iki adayı aynı sepete koyan bazı yabancı komünist partileri yöneticilerinin tavrını anlamak güçtür. Oysa ki, Yeltsin, tüm uluslararası gericiliğin maddi ve politik desteğinden yararlanmıştır.

Oleg (kendisinden yukarda söz etmiştim; Oleg daha sonra bana "Rusya Komünist İşçi Partisi" üyesi olduğunu söyledi) şöyle diyordu:

"Rusların onda dokuzu Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla yitirdikleri şeylerin tamamiyle bilincindedirler. Yalnızca bir hırsızlar rejimi olarak gördükleri, bu sahte demokrasiden nefret ediyorlar. Onların bütün güçleriyle diledikleri şey, sosyalizmin ve Sovyetler Birliği'nin yeniden doğuşu. Bunların yeniden kuruluşu için bir hareket patlak verseydi, gericiliğin güçleri –bunlar, çıkarcı, gangster ve yeni zenginlerin kümelendikleri Moskova'da ve başka birkaç kentte az değildirler– o kadar azınlıkta kalırlardı ki baskın çıkmak için hiçbir şansları olmazdı."

Genadi Ziganov ile dostları bu görüşü ve bu sonuçları reddediyorlar. Diyorlar ki, sanki düpedüz Bolşeviklerin yolundan bir daha gitmek sözkonusuymuş gibi, –adeta "sıfır"dan başlayarak– "ülkeyi yeniden sosyalizm yoluna sokmanın mümkün olduğunu düşünmek saçmadır. Rusya'nın durumu, hiç kuşku yok, artık 1917'deki durum değildir; ama SSCB'nin dağıtılması öncesindeki 1990 durumu da değildir. Lenin'e dönmek demek, her şeyden önce gerçekleri dikkate almak demektir."

Açıklamalarına göre, Yeltsinci karşıdevrim beş yıl içinde aldığı dış yardımla (özellikle Amerikan yardımı) mevzilerini sağlamlaştırabildi. Sovyet döneminde olmayan birtakım toplumsal katmanlar ortaya çıktı. Genellikle cürüm ve hırsızlıkla zenginleşen bir kapitalist sınıf gelişti. Özelleştirilen ve çokuluslu şirketlere bağlı dev şirketlerin patronları, kirli parayı aklama ve milyarlarını dışarıda yatırma sanatında uzman "businessmen" ve "komprador"lar komuta kollarını ellerinde tutuyorlar.

Bu "üst" bölükler ile soyulan onmilyonlarca emekçi arasında aracı katmanlar (küçük işletme sahipleri, dükkancılar, hizmet kuruluşları, vb.) doğmuş ve güçlenmiş. Ama yine de bunların gelişmeleri, başta Yeltsin olmak üzere, çabucak güç-

lü bir "orta sınıf"ın kurulmasına umut bağlayan şu "reformcular"ın arzularına göre çok yetersiz kalmıştır. Bu "orta sınıf" onların, kapitalist "gönenç"in unuttuğu büyük kitlenin baskılarına ve belki de seçilen yolu suçlama girişimlerine direnmek için yaslanabilecekleri politik temel olacaktı.

Gerçekten, bu az çok ayrıcalıklı çevrelere bağlı olanlar, elbette bir "komünizme dönüş" perspektifine çekilemezler. Gelirleri ortalama ücretin on kat üstünde bulunan ve yaygın yoksulluk içinde, yıkımın kazanç sağladığı şu "happy few"ya* bağlı olma duygusu taşıyan birtakım ücretliler de böyledirler. Bunların yanında, yeni rejime sadık kalmaları ve gerektiğinde onu canla başla savunmaları için cömertçe para ödenen yeni güvenlik güçleri üyeleri de yer alır. Yeni politik gidişin belirlediği bütün bu yandaşlar, görece az sayıda olsalar da, yine de hesaba katılması gereken bir güç oluştururlar. Bunu anlamamak, dosdoğru maceraya ve iç savaşa atılmak olur. Ve haklı olarak, halkın çoğunluğunun en çok korktuğu şey budur. RFKP'nin çözümlemesi böyledir.

Bu çözümlemenin halkın çoğunluğunun duygusuna karşılık olup olmadığına ve halkın, Ziganov'un yücelttiği "akılcı ve sakıngan" politik seçimde onu izleyip izlemeyeceğine, gelecek karar verecektir.

Rusya'nın önünde açık olan tek yolun yavaş ve barışçı bir "demokratik" gelişme yolu olacağını ve her türden şiddet hareketinin artık dışlandığını savunmak herhalde rastlantısal olur. Tam tersine, biriken çözümsüz sorunlar karşısında, kısa ya da orta vadede, sonuçları önceden kestirilemez birtakım toplumsal patlamalar** öngören çeşitli eğilimlerden gözlemciler çoktur.

* "happy few": Mutlu azınlık- Çev.

** Rusya Federasyonu Bakanlar Kurulu Bütçe Komitesi Danışmanı Larisa Piaşeva şu saptamada bulunuyordu: "Biriken büyük bir borçlanma ve ödeme gecikmelerinin ağırlığı altında, ülke gerçek bir barut fıçısı haline geliyor." ("Le Monde", 8 Ocak 1997)

Çünkü "normalleşme" bir yana, ekonomik durum, bugünkü iktidarın da durmadan haber verdiği gibi, günden güne daha kötüye gidiyor. Rusya önümüzdeki yıllar için, karşılığı ülkenin hammadde kaynakları ve taşınmaz malları olacak, on milyonlarca dolarlık yeni dış borçlanmalara girmek zorunda kalıyor. Böylelikle, yakın gelecekte, ulusal zenginlikler üzerinde yeni talanlar, sanayide yeni yıkımlar, halk için yeni yoksunluklar, IMF ve uluslararası sermaye güçleri yönünden yeni zorlamalar, yeni bağımlılıklar kendini gösteriyor.

Aynı zamanda, artık sistemle bütünleşen, yasadışı yaşama biçimleriyle uyuşan bu yöneticilerin ülkeyi yönetmekten, Devletin dağılmasını önlemekten ve hatta Devletin işleyişi için gereken en az vergiyi toplamaktan aciz oldukları ortaya çıkıyor. Bu satırların yazıldığı sırada Yeltsin, Devlet'in başındaydı. En azından resmi olarak; çünkü gerçekte o, aylardan beri, görevlerini yerine getirmek için hem bedensel, hem de düşünsel yetersizlik içinde bulunuyordu. Gerçekte, "Yeltsin sonrası" çoktan başlamıştı.

Ama yarın ne olacak? Kasandralar* yarının çok acı olacağını önceden haber vermekten geri kalmadılar. Ardıllık için sabırsız aday General Aleksandr Lebed, şiddet ve genişlik bakımından, "Yugoslavya'yı alt üst eden ve Bulgaristan'ı sarsan çatışmaların, karşılaştırıldıklarında, piknikleri düşündürecekleri" olaylar beklediğini bildiriyordu.** "Yabloko" hareketinin önderi Grigori Yavlinski ise "nasyonal-sosyalist güçlerin"in hazırlanmakta olduklarını, "bir suç oligarşisi egemenliğinin umutsuzluğa itilen bir toplumun böyle bir cevabını kolaylaştırdığını" söylüyordu. Kahin gibi konuşuyordu Yavlinski: "Rusya yeni-

* Yunan mitolojisinde, Troya Kralı Priamos ile Hekabe'nin kızı, bilici- Çev.
** "International Herald Tribune", 15 Ocak 1997.
*** "Le Figaro", 17 Aralık 1996.

den ve çok uzun sürecek bir karanlığa gömülecek"***

Bu acı kehanetlerin gizleyebildikleri politikacı art düşünceleri ne olursa olsun, şu bir gerçek ki; bir suç oligarşisi gerçekten ülkenin zenginliklerini ve yönetimini ele geçirmiştir ve durum; ülkeyi umutsuzluğa olduğu kadar, başkaldırıya da götürmektedir.

Yeni efendiler, sonradan görme kafasıyla, servetleri ve güçleriyle övünmekteler. Örneğin, şu Boris Berezovski birçok bankayı, çeşitli televizyon kanallarını, gündelik "Nezavisimaya Gazeta"yı, haftalık "Ogonyok"u, "Transaero" uçak şirketini, önem bakımından Rusya'da yedinci olan "Sibneft" petrol şirketini ve başka birçok işletmeyi tamamen –ya da kısmen– denetliyor. Başka milyarderlerle birlikte, örgütlü hareket eden Berezovski, Yeltsin'in, komünist adayı alt etmek için gereksindiği paraların büyük bir bölümünü sağlayarak, başkanlık seçimlerinde önemli bir rol oynadı. Ama bu güçlü kişilerin politik yaşama karışmaları bu kadarla kalmaz. Devlet mallarının toptan özelleştirilmesini düzenleyenlerden biri olan Anatoli Çubays'ı ekibine alması, Lebed'i* önce Güvenlik Konseyi'nin başına getirmesi, daha sonra da onu görevinden uzaklaştırması için Yeltsin'i ikna edenler onlardır.**

Amerikalı bir basın muhabiri şöyle yazıyor: "Berezovski, kendi tahminlerine göre, Rus ekonomisinin yarısını denetleyen şu dar parababaları ve işadamları çevresindendir. Bunlar, Boris Yeltsin hükümetine sıkı sıkıya bağlı bankacı ve korsan-sanayici yeni Rus oligarşisini oluştururlar... Hepsi de

* Aleksandr Lebed'in seçim kampanyası da Yeltsin'i destekleyenlerce finanse edildi. Amaç Lebed'in komünist adaydan oy koparması ve ikinci turda Yeltsin lehine çekilerek oyları ona taşımasıydı.

** Berezovski kendini bu Güvenlik Konseyi'nin başkan yardımcılığına da tayin ettirdi.

hemen hemen yok pahasına, Devlet mallarından, daha sonra işlettikleri, önemli paylar kaparak servet edinmişlerdir. Bunun için, SSCB'nin yıkılışını izleyen, şiddet ve kokuşmuşluk damgalı –ama çok çok kârlı– kavganın içine dalmışlardır. Amaçları; çöken imparatorluğun en gıdalı lokmalarını ele geçirmekti... Bunlar kendi çıkarları ile Rusya'nın çıkarları arasında gerçek bir ayrım olmadığım düşünmektedirler. 'Bir şey sermaye için yararlıysa', der Berezovski, 'elbette, ülke için de yararlıdır. Sonuç olarak, ulusun çıkarlarını sermaye dile getirir"*

Rus halkının böyle bir arsızlığa inanç göstermesi ve uluslararası parababalarının korumasından yararlansalar ve "özgür dünya"yı yönetenler onlara tam bir "demokratik" saygınlık etiketi verseler bile, bu bankacı-dolandırıcı ve yönetici-gangster egemenliğini tepki göstermeksizin kabul etmesi kuşkuludur.

Bu nedenle, kimileri şimdiden tehlikeye karşı önlem almayı düşünüyorlar. Durum karışılamaz bir hale gelmeden önce, geçici de olsa, sorunları yeniden ele almaya olanak verecek bazı eski politik senaryolardan yine yararlanılamaz mı? "Rusya'yı kurtarma"yı ve onu bir "komünizme dönüş"ten esirgemeyi vaat edecek bir "Hızır adam"ın –örneğin bir "yiğit general"in– iktidara gelmesi? Göreve soyunan *adaylar daha şimdiden belli oluyor. Ama daha elle ağız* arasında kırk yıllık yol vardır.

Maden işçilerinin sınırsız grevi –eylemlerinin en yüksek aşamasında grevci sayısı 500.000'in üstündeydi–, öğretmenlerin grevleri, hekimlerin ve bilimadamlarının açlık grevleri, emeklilerin gösterileri gibi güçlü çalkantılar durmadan Rusya'yı sarsıyor ve genişleyerek sürüyor... Derin ülke uyuşuk-

* David Hoffman, "The Rise and Rise of Boris Beresovsky", "International Herald Tribune", 13 Ocak 1997. Bu görüş General Motors'un başkanının şu ünlü sözünü hatırlatıyor: "General Motors için iyi olan ülke için de iyidir."

luğundan sıyrılıyor ve harekete geçiyor. Artık işçiler için, Yeltsin ile yandaşlarının hiçbir zaman tutmadıkları vaatlerinin gerçekleşmesini edilgen bir biçimde beklemek sözkonusu değil. SSCB'nin yıkılışının ertesinde bazı sendika yöneticilerinin onlara salık verdikleri gibi, "politikanın onların işi olmadığı"nı düşünmek sözkonusu değil.* Tam tersine, taleplerinin içeriği bile gösteriyor ki, onlar, yalnız kapitalizmi canlandırma ve Batıya bağımlılık politikasının temelli bir eleştirisinin, ülkenin sefalet ve kargaşa içine daha da gömülmesini önleyebileceğinin bilincindedirler.

Bu durumda, yaşayabilmesi için silkinen Rus halkı, hırsızlara yediklerini kusturmak ve ülkesinin yönetimini yeniden elde etmek için ne zaman müdahale edecektir? Yolundan saptırılmış ve çok acı bir biçimde yarıda bırakılmış o olağanüstü ileri yürüyüşünü ne zaman ve nasıl yeniden başlatabilecektir?

Yolculuğumun sonunda ve bir kez daha bunca soruyu New Yorklu dostum Mike'la birlikte anımsıyordum. O, bir süre sonra, ansızın ölecekti ve ben son kez görüştüğümüzden kuşkulanmıyordum. Mike, hesapsız zenginlikleri ve güçleri olan bu dev ülkeye, onun bilgi ve deneyimce zengin emekçilerine, halkının bütün niteliklerine, cömertliğine, ruh büyüklüğüne, olağanüstü toparlanma, dayanıklılık, acıya katlanma, sabır yeteneğine, dünyaya açılışına, kahramanlığına, devrimci mücadelelerin ateşinde dövülen derin inançlarına güveniyordu.

Bunlardan hiçbiri ölmemişti. Her zaman olduğu gibi, alev sönmüş korları yeniden canlandıracaktı.

Bu düşünceleri Aleksey'e –o, ilk gençliğinden beri, uzak

* SSCB'nin dağıtılmasından sonra, yeniden örgütlenen ve çok özerkleştirilen sendika hareketi, eski cumhuriyetlerin hemen bütünündeki sendika kuruluşlarıyla ilişkilerini ve ortak eylem olanaklarını kullanmayı sürdürdü.

Kazakistan'da, bütün yıkımlara karşı, hiçbir zaman geleceği düşlemekten geri kalmamıştı– açıyor ve ona ne düşündüğünü soruyordum. Onaylıyordu, ama beklemek gerekecekti. Belki uzun zaman. Ve Rusya'nın yolunu yeniden bulmadan önce hangi sınavlardan geçeceğini kimse söyleyemezdi. Ama şu kesindi; alev yeniden canlanacaktı. Hem Rusya'da, hem başka yerlerde.

"Biliyor musun", diyorum ona, "bizde, gerçekçi olduklarını öne süren ve artık hiçbir şeye inanmayan şu insanlar senin gibi bir Rusa, Mike gibi bir Amerikalıya benim gibi bir Fransıza ne derler? 'Tutucular' derler onlara."

"Haksız da değiller", diye cevap veriyor Aleksey, "umut tutucularıyız biz."

Henri Alleg 1921 yılında doğan Fransız gazeteci ve yazar, daha sonra L'Humanité'in büyük bir röportaj yazarı olmadan önce, 1949'da, yirmi sekiz yaşında, Alger Républicain gazetesini yönetir. 1965'e kadar bu görevde kalacaktır. "Yedi yıllık kesintiyle" diye açıklık getiriyor Alleg. Yeraltı ve hapislikte geçen bu yedi yıla, "La Question" adlı bir olay-kitap damgasını basmıştır. Bu kitapta işkence, daha önce görülmemiş bir biçimde açığa vurulmuştur. Bunun ardından başka yapıtlar gelecektir: "Savaş Tutsakları", "S.O.S. Amerika!", "Kızıl Yıldız ve Yeşil Ay", "SSCB ve Yahudiler", "Sam Amca İçin Requiem", "Dragon'un Yüzyılı", "Küba'nın Zaferi", "Umut Yolları" ve özellikle, militanca yer aldığı Cezayir özgürlük mücadelesini anlatan üç ciltlik "Cezayir Savaşı" ve "Cumhuriyetçi Cezayir'in Büyük Macerası". Yayınlarımız arasında yazarın "Sorgu" adlı eserini de bulabilirsiniz.

Dün, dünyanın "öteki" süper gücü olan Devletten geriye ne kalmış? Eski SSCB yurttaşları bugün nasıl yaşıyor, ülkelerinin ve düşlerinin yıkılışından ne gibi sonuçlar çıkarıyorlar? "Özgür toplum" ya da daha açık konuşmak gerekirse, bugün gerçek yüzünü keşfettikleri kapitalizm hakkında ne düşünüyorlar? O kadar vaatler ve yeniliklerle dolu gibi görünen Perestroyka niçin ve nasıl büyük bir felakete; Rusya'da yaygın olan bir deyişe göre, bir "katastroyka"ya dönüştü? Bu sonuç yazılmış mıydı? Bu durumda, kimilerinin aşılamaya çalıştıkları gibi, yeni bir toplumsal düzen kurmaya ilişkin bütün girişimler, daha başından, yine aynı iflasa mahkûm mudur? Uçsuz bucaksız ülkenin yazgısı yarın ne olacak? Üçüncü dünyalaşma mı, yoksa sosyalizme dönüş mü? Eski Sovyetler Birliği'ni oluşturan bütün halklar arasında yeniden yakınlaşma mı, yoksa kanlı bir "Yugoslavyalaşma" mı? Henri Alleg, politikacı-gangsterler ile yönetici-mafyacıların sözünün geçtiği bu yıkıntı, sefalet, dolandırıcılık ve cürüm Rusyası ile ilerici insanların ayaklar altında çiğnenen ideallerini yaşatmak için mücadeleyi yeniden başlattıkları bu umut Rusyası'nda bu soruların olası cevaplarını araştırmaya gitmiştir. "Büyük Geri Sıçrama"da yer alan buna benzer pek çok soruya ve yanıtına kafa yormak, bir bakıma, kendi geleceğimizle ilgili meseleler üzerine düşünmektir.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 978-975-7837-99-2